T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

POLONYA ÖRNEĞİNDE DEMOKRATİK GERİLEME SÜRECİNİN ANALİZİ: 2015-2023

Kamil Murat GÜNGÖR

2501223798

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Mustafa Çağatay ASLAN

İSTANBUL-2025

ÖZ

POLONYA ÖRNEĞİNDE DEMOKRATİK GERİLEME SÜRECİNİN ANALİZİ: 2015-2023

KAMİL MURAT GÜNGÖR

Polonya sosyalist rejimden demokratik rejime geçiş konusunda en parlak örnekler arasında gösterilmekteydi. Ancak bu başarı uzun sürmedi ve 2005 seçimlerinden sonra, Polonya'daki demokratik gerilemeyi konu alan akademik çalışmalar yapıldı. Bu gerileme sürecinin baş aktörü olarak görülen Hukuk ve Adalet Partisi (PiS) 2007 seçimleriyle ayrıldığı iktidara, 2015 seçimleriyle geri döndü. PiS, seçmenlerin temel sorunlarını iyi analiz etmiş ve zaten toplumda var olan görüş ayrılıklarını, kutuplaştırıcı söylemlerle daha görünür bir hale getirmişti. 1991'den sonra ilk kez tek başına hükümet kurmak için gereken sandalye sayısını 2015 seçimlerinde kazanan parti, bu başarısını 2019 seçimlerinde de tekrarlamıştır. PiS'in seçim başarıları, Polonya'nın demokratik rejimi için önemli bir dönüm noktasıdır. Çünkü parti demokratik rejimi pekiştirmek yerine, demokratikleşme sürecinin olumsuz yönde etkilenmesine neden olan politikalara sahipti. PiS anayasal demokrasinin ilkeleriyle çelişen ve kuvvetler ayrılığı ilkesini yürütme erki lehine olacak şekilde değiştiren girişimlerde bulunmuştur. Bu bağlamda tezin araştırma sorusu, "Polonya'nın demokratik gerileme süreci, yargı ve medya alanlarında gerçekleştirilen reformlardan nasıl etkilenmiştir?" olarak belirlenmiştir. Tezin temel bulgusuna göre; 2015-2023 arası dönemde yapılan yargı ve medya düzenlemeleri, anayasal demokrasinin temel kriterleri ile çelişmektedir. Bununla beraber, PiS'in 2023'teki genel seçimleri kaybederek ana muhalefet partisi görevini üstlenmesi, ülkedeki demokratik gerilemenin derinleşmesini engellemiştir. Bu bulgu, demokratik rejimlerinin devamlılığında güç değişimi kriterinin önemine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Polonya, Hukuk ve Adalet Partisi, demokratik gerileme, popülizm, hukukun üstünlüğü

ABSTRACT

ANALYZING THE PROCESS OF DEMOCRATIC BACKSLIDING IN THE CASE OF POLAND: 2015-2023

KAMİL MURAT GÜNGÖR

Poland was considered amongst the most promising cases of transition from socialist regime to democratic regime. Yet, this success has not last long and after the 2005 elections, academic studies have examined which focuses on democratic backsliding in Poland. Law and Justice Party (PiS) which is seen as the main actor in this backsliding process, came back into power in the 2015 elections, after having left in 2007. PiS has well analysed main issues of electorate and made the already existing divisions in society more visible, through polarising discourses. In the 2015 elections, party won the number of seats needed to establish a government on its own for the first time after 1991, and repeated this triumph in the 2019 elections. Electional triumphs of PiS, is a significant turning point for democratic regime of Poland. Because, rather than reinforce democratic regime, party possessed policies that have adversely affected the democratization process. PiS took initiatives that contradicted with constitutional democracy principles and changed the principle of separation of powers in favor of executive power. In this context, research question of thesis is, "How was Poland's democratic backsliding process affected by reforms introduced in judiciary and media domains?". According to the main finding of thesis; judicial and media reforms carried out between 2015 and 2023, contradicts the core criteria of constitutional democracy. However, PiS lost the 2023 elections and assumed the role of main opposition party, and this prevented the further deepening of democratic backsliding in country. This finding highlights the importance of power alternation as a key criterion for sustainability of democratic regimes.

Keywords: Poland, Law and Justice Party, democratic backsliding, populism, rule of law

ÖNSÖZ

Konu olarak bir Doğu Avrupa ülkesi seçmemin nedeni, Doç. Dr. Mustafa Çağatay ASLAN'dan 2022'de aldığım "Karşılaştırmalı Devrimler Tarihi" yüksek lisans dersinde öğrendiğim bilgilerdir. Rusya'nın çarlık ve Sovyet dönemlerinde Polonya üzerinde sahip olduğu siyasal ve tarihsel etki büyük ilgimi çekmişti. Bu bilgiler tez konusu belirlemeye giden yolu açtı. Akabinde, Polonya siyasetinin yeni dinamikleri hakkında bir tez yazmaya karar verdim. Ancak geniş kapsamlı araştırma yaptığım ülkeye seyahat edememiş olmak, kendi adıma büyük şanssızlıktır. Umarım, hakkında tez yazdığım bu ülkeyi, bir gün kendi gözlerimle görebilir ve yeni fikirler edinebilirim.

Değerli tavsiyeleri sayesinde tez sürecinde büyük emeği bulunan, tezin kurgusunu tutarlı şekilde oluşturabilmemi sağlayan ve desteğini her zaman gösteren tez danışmanım Doç. Dr. Mustafa Çağatay ASLAN'a, modern Polonya siyasetinin oluşmasında önemli yer tutan tarihsel noktalara değinilmesi hakkında bana yol gösteren Prof. Dr. Özgün ERLER BAYIR'a, tezin bütüncül bir şekilde tamamlanması adına tez sürecine görüşleriyle yön veren Doç. Dr. Aslı YİĞİT'e, kendisinden aldığım derslerde aktardığı bilgilerle akademik birikimimi artırmamda payı olan Doç. Dr. Şenol ARSLANTAŞ'a teşekkür ederim.

Kamil Murat GÜNGÖR

İstanbul, Haziran 2025

İÇİNDEKİLER

ÖZ ii

ABSTRACT iii

ÖNSÖZ iv

TABLOLAR LİSTESİ vii

KISALTMALAR LİSTESİ viii

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
TEORİK TARTIŞMA VE TARİHSEL ARKA PLAN

1.1. Demokratikleşme ve Demokratik Gerileme Süreçleri 6

1.2. Popülizm ve Otoriter Rejimler Arasındaki İlişki 9

1.3. Modern Polonya Siyasetini Şekillendiren Tarihsel Gelişmeler 14

1.4. Polonya Sağ Siyasetinde Katolik Kilisesi'nin Etkisi 20

İKİNCİ BÖLÜM
POLONYA'DA HUKUK VE ADALET PARTİSİ'NİN YÜKSELİŞİ VE İKTİDARA GELİŞİ

2.1. Polonya'da Genel Seçimlere Katılmış Siyasi Partiler ve Seçim İttifakları 24

2.2. Sosyalist Rejimin Dağılması ve Polonya'nın Yeniden Yapılanması: Üçüncü Polonya Cumhuriyeti, Avrupa Birliği Üyeliği ve Sonrasındaki Süreç (1989-2015) . 26

2.3. Mülteci Krizi ve PiS'in İktidara Gelişi: 2015 Genel Seçimleri 32

2.4. PiS'in Mutlak Zaferi: 2019 Genel Seçimleri 36

2.5. Görkemli PiS İktidarının Sona Ermesi: 2023 Genel Seçimleri 38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
HUKUK VE ADALET PARTİSİ İKTİDARINDA YARGI, MEDYA VE BİREYSEL HAKLARA YÖNELİK YAPILAN DÜZENLEMELER VE DEMOKRATİK GERİLEME

3.1. PiS'in Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığını Zedeleyen Eylemlerinin Odağındaki Kurumlar 41

3.1.1. Anayasa Mahkemesi 42

3.1.2. Yüksek Mahkeme 50

3.1.3. Ulusal Yargı Konseyi 59

3.2. PiS'in Medyaya Yönelik Düzenlemeleri ve Sert Yaptırımları 62

3.3. Polonya'daki Bireysel Haklara Dair Sorunlar: Kürtaj Yasası, Cinsiyet Hakları ve Temel Özgürlüklerin Kısıtlanması 67

SONUÇ 72

KAYNAKÇA 75

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1: 25 Ekim 2015 Tarihli Polonya Parlamento Seçim Sonuçları 35

Tablo 2.2: 13 Ekim 2019 Tarihli Polonya Parlamento Seçim Sonuçları 37

Tablo 2.3: 15 Ekim 2023 Tarihli Polonya Parlamento Seçim Sonuçları 39

KISALTMALAR LİSTESİ

AB : Avrupa Birliği

ABAD : Avrupa Birliği Adalet Divanı

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AP : Avrupa Parlamentosu

AWS : Seçim Dayanışma Hareketi

c.y. : Cilt yok

EVS : Avrupa Değerler Araştırması

IPL : Polonya Girişim Partisi

KO : Sivil Koalisyon

KP : Polonya Koalisyonu

KRRiT : Ulusal Yayın Konseyi

KWMN : Alman Azınlık Seçmenleri Partisi

KWN : Özgürlük ve Bağımsızlık Konfederasyonu

LGBT : Lezbiyen Gay Biseksüel Trans

LPR : Polonyalı Aileler Birliği Partisi

NATO : Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

NL : Yeni Sol

NMC : Ulusal Medya Konseyi

PC : Anlaşma Merkezi Partisi

PiS : Hukuk ve Adalet Partisi

PO : Sivil Platform

PPS : Polonya Sosyalist Partisi

PSL : Polonya Halk Partisi

PZPR : Polonya Birleşik İşçi Partisi

SLD : Demokratik Sol İttifak

SP : Egemen Polonya Partisi

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

s.y. : Sayı yok

TD : Üçüncü Yol

TVN : Telewizja Nowa

TVP : Telewizja Polska

ZL : Birleşik Sol

GİRİŞ

Polonya'nın demokratik rejime geçiş sürecindeki en önemli kırılma noktasının, sosyalist rejimin katılığında esnemelere yol açan ve 1980'de başlatılan Dayanışma (Solidarnosc) halk hareketinin yaygınlaşması olduğu vurgulanabilir. Polonya Soğuk savaş döneminde, Doğu Bloğu üyelerinden biriydi. 1985'ten sonra Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde (SSCB) "açıklık, yeniden yapılanma, demokratikleşme" kavramlarından oluşan üç sütunlu yeni paradigmanın başlamasıyla, Polonya'daki sosyalist rejimin içerideki demokratikleşme taleplerine direnme imkanı kalmamıştır. Bu yeni sürecin başlangıcıyla Polonya'da Yuvarlak Masa Görüşmeleri yapılmış ve 1989 yılında ülkede ilk serbest seçimler gerçekleştirilmiştir. Nitekim SSCB'nin 1991'de dağılması sonucunda Soğuk Savaş sona ermiş, SSCB'nin lideri olduğu Doğu Bloğu parçalanmış, Doğu Avrupa ülkeleri birbiri ardına kendi demokratik rejimlerini inşa etmeye başlamışlardı. Sosyalist rejim sonrası dönemde Polonya yüzünü doğudan batıya doğru çevirerek, Avrupalılaşma yolunda adımlar kat etmiştir. Bunun en somut örneği, derhal Avrupa Birliği (AB) ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) üyelikleri için gerekli çalışmalara başlanmasıdır. Zira "Avrupa'ya Dönüş" sloganı 1990'lı yıllarda Polonya dış politikasının öncelikli hedefi haline gelmiş, hemen hemen tüm siyasi partiler bunun üzerinde oydaşmaya sahip olmuştur.

Polonya'nın 1991'de Avrupa Anlaşması'nı imzalamasıyla, Avrupalılaşma sürecinin ilk aşamasına geçildi. Sonraki aşamada 1993 Maastricht Antlaşması'nın yeni üyeler için belirlediği, hem birliğe hem de demokrasi ilkelerine uyum sağlama amaçlı kriterler karşılanmalıydı. Söz edilen bu kriterlerin en önemlileri; demokrasi ile insan haklarının korunması, hukukun üstünlüğü temelinde işleyen bir devlet yapısı, ulusal piyasanın Avrupa Ortak Pazarı'ndaki rekabete uyum sağlayabilmesidir. Ardından Polonya 1994'te, AB'ye katılım başvurusu yaptı. Daha sonra Mart 1998'de, Polonya ile birlikte Çekya, Slovakya ve Macaristan'la da katılım müzakerelerine başlanıldı.[1] Belirtilen bu ülkeler 2004'te resmen AB'ye katıldılar. Fakat her ülke birbirinden farklı

[1] Jan Jakub Michałek and Jan Hagemejer, "The Long-Term Effects of Poland's Accession to the European Union: A Literature Review.", **Studia Europejskie-Studies in European Affairs**, Vol. 28, No. 2, 2024, s. 91

siyasi kültüre ve toplum dinamiklerine sahip olduğundan dolayı, demokrasinin ilkeleri ayrı şekilde yorumlanmıştır. Bu nedenle 21. yüzyılın başlangıcıyla birlikte demokratikleşme adımlarında ilerlemeler olduğu kadar, otoriter eğilime sahip parti ve liderlerin etkisiyle gerilemeler de yaşanmıştır. Sosyalizm sonrası dönemde Doğu Avrupa'da oluşturulan demokratik rejimlerin zaman içerisinde gerilemesi, özellikle bu ülkelerin AB'ye üye oldukları 2004 yılı sonrasında literatürün önemli bir konusu haline gelmiştir.[2] 2010'da Macaristan'da tek başına iktidara gelen Fidesz'in demokratikleşme sürecini olumsuz etkileyen politikaların benzerleri, 2015'te iktidara gelen Hukuk ve Adalet Partisi (PiS) hükümetiyle Polonya'da da görülmeye başlamıştır. Sonuçta Polonya'nın 1989'dan sonra demokrasiye geçiş sürecinde gösterdiği başarı korunamamış; PiS'in 2015'te Polonya'da tek başına iktidar olduktan sonra uyguladığı anti demokratik politikalar, mevcut demokratik gerilemenin hızlanmasına sebep olmuştur. Hızlanan bu süreç; yargı, temel haklar, medya alanlarında yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda tez kapsamında, PiS'in iktidara geldiği 2015'ten sonra ülkenin demokratikleşme sürecinde olumsuz etkisi olduğu vurgusuyla eleştirilen yargı ve medya alanlarına ilişkin girişimler ile bu girişimlerin nasıl sonuçlandığına dair tartışmanın, Waldner ve Lust'ın tanımladığı "demokratik gerileme" kavramını merkeze alarak yapılması amaçlanmıştır. Waldner ve Lust; demokratik gerilemenin sosyal yapı, kültürel, kurumsal ve ekonomik boyutlarını analiz etmişlerdir. Onlara göre bu kavram, bir program doğrultusunda ve sürekli şekilde yapılan anti demokratik eylemlerin oluşturduğu bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu süreç boyunca, demokratik rejimin sunduğu tarafsız yargıdan ifade özgürlüğüne kadar uzanan çeşitli yelpazedeki kazanımlar, değişen toplumsal yahut siyasi yapının eliyle erozyona uğratılabilmektedir.[3]

Bu tez kapsamında yapılan tartışma; değişiklik önerilerini içeren metinlere, kanun teklifleri hakkındaki meclis tutanaklarına ve sonrasında yüksek yargı organlarının kararlarıyla tadil edilen revize metinlerin incelenmesine dayandırılmıştır. Tez kapsamında yapılan tartışma için kullanılan kaynaklar; Avrupa Değerler

[2] Jacques Rupnik, "Is East-Central Europe Backsliding? From democracy fatigue to populist backlash", **Journal of Democracy**, October 2007, Vol. 18, No. 4, s. 17-25
[3] David Waldner and Ellen Lust, ''Unwelcome Change: Coming to Terms with Democratic Backsliding'', **Annual Review of Political Science**, Vol. 21, No. 1, 2018, s. 93-113

Araştırması (EVS) ve AB'nin Eurobarometer araştırmalarındaki sayısal veriler, Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD) nihai dava kararları, Avrupa Komisyonu'nun resmi açıklamaları, Venedik Komisyonu'nun Polonya'daki yargı sistemine yönelik hazırladığı raporlardır. Yararlanılan diğer kaynaklar ise; Polonya'nın resmi gazetesi Dziennik Ustaw, Polonya Ulusal Seçim Komisyonu'nun genel seçimlere ilişkin verileri, Polonya parlamentosunun açık erişim olanağı tanıdığı kanun teklifi tutanakları ve anayasa metnidir. Lehçe dilinde olan kaynaklar, dil bariyeri sebebiyle sadece kronolojik ve istatistik verilere ulaşmak için kullanılmıştır.

Bu tez zaman aralığı olarak, PiS'in iktidarda olduğu 2015-2023 yılları arasına odaklanmıştır. PiS 2023 genel seçimlerinde yüzde 35,38 oy alarak yine birinci parti olmasına rağmen, parlamento çoğunluğunu kaybetmesi ve Donald Tusk başbakanlığında üçlü koalisyon hükümetinin kurulmasından sonra, ülkenin ana muhalefet partisi olma görevini üstlenmiştir.[4] Bununla birlikte, PiS'in iktidara geldiği dönemin konjonktürünün daha tutarlı biçimde anlaşılması amacıyla, tez içinde 2015 öncesi Polonya siyasi hayatına da değinilmiştir.

Bu tezin temel konusuna dair yapılan benzer akademik çalışmalarda, Polonya'nın demokratik rejiminde görülen sorunlar, farklı alanlarda ele alınmıştır. Örneğin, Gajda-Roszczynialska ve Markiewicz, PiS'in anayasal demokrasiye meydan okuyan anti demokratik düzenlemelerini hukuksal perspektifte incelemiştir. Popülizmin Polonya'daki amansız yükselişi nedeniyle, hukukun ve yargı bağımsızlığının büyük ölçüde tehlike altında olduğunun altını çizmiştir.[5] Aydin-Cakir, 2015-2018 arası dönem özelinde, Macaristan ve Polonya'da hükümetlerin yargı kurumlarına yönelik reformalarını karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Polonya özelinde yüksek yargı kurumlarındaki kayırmacılıkların ve gayri resmi düzenlemelerin, yargının bağımsız ve tarafsız olma niteliğini olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Ancak bu analiz, belirtildiği gibi 2015-18 arası dönemi

[4] Polonya Ulusal Seçim Komisyonu, (Çevrimiçi) https://sejmsenat2023.pkw.gov.pl/sejmsenat2023/en, Erişim Tarihi: 25.03.2024

[5] Katarzyna Gajda-Roszczynialska and Krystian Markiewicz, ''Disciplinary Proceedings as an Instrument for Breaking the Rule of Law in Poland'', **Hague Journal on the Rule of Law**, Vol. 12, No. 3, 2020, s. 451-483

kapsamaktadır.[6] Polonya'da bu dönemden sonra yine benzer gayri resmi düzenlemeler yapıldığından dolayı, bu hususta güncel araştırmaların yapılması gerekli hale gelmiştir. Grabowska-Moroz ve Śniadach, Polonya'da hukukun üstünlüğünün korunması konusunda, sivil toplum örgütlerini merkeze almıştır. Polonya'daki sivil toplum örgütlerinin zaman içerisinde etki alanlarının genişlediğini, bu sayede demokrasinin yeniden tesisi sürecinde önemli bir kamu aktörü olarak görüldüğünü açıklamıştır.[7] Zięba, AB üyeliğinden sonra Polonya'da siyaseti şekillendiren popülizm, otoriterlik ve Avrupa şüpheciliğinin dış politikadaki yansımalarını ele almıştır. Bu kavramların, PiS liderliğinde kurulan hükümetlerin döneminde iç siyasete nasıl hakim olduğuna dair yaptığı tartışmada, yargı kurumlarına olan etkilerini de kısmen tartışmıştır.[8]

Bu tez; bahsi geçen ve tez metninin içeriğinde değinilen diğer çalışmaları takip ederek, genel anlamda Polonya'daki demokratik gerileme sürecinin tartışmasını yapmayı amaçlamıştır. Ayrıca Waldner ve Lust'ın "demokratik gerileme" kavramı merkezinde; yargı, medya ve bireysel haklar alanlardaki düzenlemeler ile bu düzenlemelerin demokratik rejimin niteliği açısından sonuçlarına dair yapılan tartışmada PiS'in iktidarda olduğu sekiz yıllık dönem ele alınmış, böylelikle literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır. Bu tartışma sonucunda ulaşılan temel argümanlar şunlardır: 1) Aşırı sağ ile ortak söylemleri paylaşan bazı siyasi partiler, Polonya'da sosyalist rejimin sona ermesiyle başlayan demokratikleşme ve Avrupalılaşma (AB'ye üyelik süreci) süreçlerini eleştirmektedir. Bu olumsuz tutumun iki temel bileşeni; ulusal kimliğin ve bu kimliğin ayrılmaz bir parçası olarak tanımlanan Katolik değerlerinin korunması, Polonya'nın 18. yüzyılın son çeyreğinde başlayan parçalanma sürecinin yarattığı tarihsel travmalardır. 2) PiS, Polonya'da demokratik siyasal rejimi olumsuz yönde etkileyen birçok girişimde bulunmasına rağmen, Macaristan'daki Fidesz partisi gibi hedeflediği her düzenlemeyi uygulamaya koyamamıştır. Çünkü PiS

[6] Aylin Aydin-Cakir, ''The varying effect of court-curbing: Evidence from Hungary and Poland'', **Journal of European Public Policy**, Vol. 31, No. 5, 2024, s. 1179-1205

[7] Barbara Grabowska-Moroz and Olga Śniadach, ''The Role of Civil Society in Protecting Judicial Independence in Times of Rule of Law Backsliding in Poland'', **Utrecht Law Review**, Vol. 17, No.2, 2021, s. 59-69

[8] Ryszard Zięba, "Poland's Foreign Policy Under the Rule of the Law and Justice Party.", **Siyasal: Journal of Political Sciences**, Vol. 31, No. 1, 2022, s. 11-26

sadece parlamento salt çoğunluğunun biraz üzerinde sandalye sayısına sahipken, Fidesz 2010 yılından bu yana devam etmekte olan tek başına iktidarlığı boyunca parlamentoda nitelikli çoğunluğu kontrol etmektedir. Sonuçta PiS'in yargı kurumları üzerindeki etkisinin, Fidesz'e kıyasla daha kısıtlı olduğu söylenebilir.

Tezin birinci bölümünde ilk olarak, araştırma sorusu ve konusuyla doğrudan bağlantılı olan demokratik gerileme ve popülizm kavramları tanımlanmıştır. Güncel Polonya siyaseti hakkında daha net çıkarımlar yapılabilmesi için, Polonya gibi demokrasinin gerilediği ülkelerdeki seçmen profiline çok kısa şekilde değinilmiştir. Ardından, modern Polonya siyasetinin oluşmasında önemli yer tutan ve 1989'a kadar olan dönemdeki siyasi ve tarihi gelişmeler açıklanmış, böylelikle demokratikleşme sürecinin tarihsel bağlantıları saptanmaya çalışılmıştır. Bu konu başlıklarının devamında, Katolik Kilisesi'nin Polonya siyasal hayatındaki lider rolü ve etki alanı tartışılmıştır. İkinci bölümde, Polonya'nın sosyalist rejimden ayrılarak demokratikleşme sürecine giriş yaptığı 1989'dan sonraki dönem ele alınmıştır. Bu bölüm içerisinde, Polonya 2004'te AB üyeliğiyle yeni bir sayfa açmasına rağmen, bu olumlu sürecin daha sonra neden demokratik gerilemeye dönüştüğü tartışılmıştır. Tartışma kapsamında, 2015-2023 arası parlamento seçimlerinin analizi ayrıntılı olarak; bu dönemden önce yapılan parlamento seçimlerinin analizi ise, geçmişin etkisini dikkate almak amacıyla genel seviyede yapılmıştır. Bu sayede, Polonya'nın 1989-2023 yılları arasındaki siyasi konjonktürüne odaklanılmıştır. Zira 1989 sonrası dönemin bütüncül bir yaklaşımla ve ana hatlarıyla incelenmesi, anti demokratik eğilimlerin neden ve nasıl yükselişe geçtiğinin anlaşılması için gereklidir. Üçüncü bölümde, PiS'in 2015'te tek başına iktidara geldikten sonra hayata geçirdiği demokratik olmayan düzenlemeler, detaylı biçimde sunulmuştur. Yargıya, medyaya, bireysel hak ve özgürlüklere yönelik tartışmalı düzenlemelerin öncesi ve sonrası ile Polonya'nın demokratik gerileme sürecine olan etkileri, somut örneklerle analiz edilmiştir. Ayrıca PiS'in söz konusu eylemlerini durdurması için devreye giren AB organları ABAD ve Avrupa Komisyonu'nun bu süreçteki girişimlerine, olayların akışındaki kurguyu desteklemesi adına kısaca değinilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM
TEORİK TARTIŞMA VE TARİHSEL ARKA PLAN

1.1. Demokratikleşme ve Demokratik Gerileme Süreçleri

Demokrasi dünyada en çok bilinen yönetim biçimleri arasındadır. Demokrasi hakkında çeşitli eserler kaleme alan Robert A. Dahl, demokrasinin pekiştiği bir ülke idealize etmiş ve tasarladığı bu ülkedeki toplumun, demokratik rejimin muhafaza edilmesindeki rolüne vurgu yapmıştır. Bu toplum ifade özgürlüğü, siyasi örgütlenme gibi demokratik ilkeleri korumak için, siyasi karar alma süreçlerinde aktif rol üstlenmelidir. Bu bağlamda Dahl'a göre, toplumun demokratik haklarının güvence altına alınması amacıyla, demokratik kurumların güçlendirilmesi gerekmektedir.[1] Birch, demokratik rejimi pekiştirmenin, demokratik kurumları oluşturmak ile kıyaslandığında daha zor olduğunu öngörmektedir. Öte yandan, demokratik rejimin pekişmesi için gerekli olan beş unsurdan bahsetmektedir. Bunlar demokratik dengeyi sağlamak üzere oluşturulmuştur ve hepsinin birbiriyle bağlantısı bulunmaktadır. Birch'in belirttiği unsurlar; tarafsız yargı sistemi, partilerin örgütlenme özgürlüğü, özgür ve serbest seçimler, iktidardaki yöneticilerin seçim yenilgisini kabul etmesi ve yetkilerini demokratik kurallar çerçevesinde rakiplerine devretmesi, kitle iletişim araçlarının sınırlama olmadan kullanılması şeklindedir.[2] Bu unsurların tamamını sağlayan bir demokrasi örneği bulmak çok zordur. Fakat temel nokta, bunların rejim tarafından sistematik biçimde ihlal edilip edilmedikleridir.

1985'te SSCB'nin dağılma sürecine girmesi, Doğu Avrupa'da yeni demokratik rejimler kurulmasını hızlandıran bir etken oldu. Sorensen, bu demokratikleşme sürecinin, otoriter/sosyalist rejimlerin iktidardan çekilerek serbest seçimler yapılmasına ikna olması ve sonrasında yeni bir hükümet kurulmasıyla başladığını ifade etmektedir. Bu sürecin devamında, ülkede yeniden idari ve siyasi yapılanmaya gidilir. Kurulan bu yeni rejimler kısmen demokratik olarak sınıflandırılmaktadır. Çünkü demokratik ilkelere tam manasıyla uyum sağlanması için, bir derinleşme

[1] Robert A. Dahl, **Democracy and Its Critics**, London, Yale University Press, 1989, s. 182
[2] Anthony H. Birch, **The Concepts and Theories of Modern Democracy**, 3rd Edition, New York, Routledge, 2007, s. 129

sürecine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu süreç, ülkenin siyasi dinamiklerine göre değişkenlik göstermektedir. Ayrıca Sorensen, demokratikleşme sürecinin alt başlıkları olan derinleşme ve pekişmenin birbiriyle bağlantılı şekilde ilerlediğini öne sürerken, demokratikleşme sürecinin doğrusal olarak ilerlemediğine ve bazen gerileme yaşanması ihtimaline değinmektedir.[3]

1991'de SSCB ve lideri olduğu Doğu Bloğu'nun dağılmasından sonra Polonya'da kurulan yeni hükümetler, Avrupalılaşma hedefini merkeze almışlardır. Çünkü AB'nin Polonya'ya ekonomik, siyasi ve sosyal konularda modernleşmesi adına, büyük katkıda bulunacağı düşünülüyordu. Daha da önemlisi, bu sayede demokrasiye geçiş süreci hızlıca tamamlanabilecekti.[4] Bu noktada AB üyeliğinin teorik yönden sağladığı avantajlardan kısaca bahsedilebilir. Bunlar süreklilik, ekonomik karşılıklılık ve bilgi akışıdır. Süreklilik, AB'nin uzun vadeli bir atılım olduğunu vurgulamaktadır. Örneğin SSCB'nin dağılmasıyla ortaya çıkan eski Sovyet ülkeleri birliğe katılmanın, ulusal çıkarları ilerletmekte önemli bir basamak olduğunu düşünmekteydi. AB'nin gelecekte de var olacağına dair görüşün etkisiyle, yasalarını ve kurumlarını AB hukukuna göre düzenlemeye başlamışlardır. Ekonomik karşılıklılığa göre; bir ülkenin diğer ülkeden fazla gelir elde etmesi, büyük bir sorun teşkil etmemelidir. Çünkü AB yetkili kurumları ve yasaları aracılığıyla, ülkelerin kazanç-kayıp dengesini sağlamayı misyon edinmiştir. Ülkelere sağlanan bilgi akışı ise, üyelerin birbirilerinin hareketlerinden haberdar olmalarına imkan vermektedir. Böylelikle tüm süreçlerin şeffaflıkla yürütülmesi hedeflenir. Hukukun üstünlüğü ve ticaret buna örnek gösterilebilir.[5]

Ama ortaya çıkan demokratikleşme dalgası sonrasında otoriter veya sosyalist rejimlerden demokrasiye yapılan geçişlerin büyük bölümü, tam manasıyla gerçekleşememiştir. Zaman içerisinde güncel konjonktüre bağlı olarak demokratik kazanımlar ters tepmeye başladı ve otoriter eğilimler geri geldi. Bu noktada var olan demokratik gerileme dalgasının, bilhassa 2008 Euro ekonomik krizinden sonra

[3] Georg Sorensen, **Democracy and Democratization**, 3rd Edition, Colorado, Westview Press, 2007, s. 46
[4] Özgün Erler Bayır, **"Soğuk Savaş Sonrası Atlantikçilik - Avrupacılık İkileminde Polonya Dış Politikası"**, Yayımlanmış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 112
[5] Joseph S. Nye Jr. & David A. Welch, **Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak**, Çev. Renan Akman, 6. bs., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021, s. 96

hızlandığı ifade edilebilir. Ginsburg ve Huq, bir ülkede demokratik gerileme olduğunu söyleyebilmek için yararlanılacak dört göstergeyi sıralamıştır. Bunlar; anayasada iktidar lehine değişiklikler yapmak, yürütme organının denetlenmesini olanaksız hale getirmek, yürütme organını siyasallaştırmak, bireysel hakları kısıtlayarak kamusal alanı daraltmaktır.[6] Durum böyleyken, iktidardaki siyasi parti ve liderin demokratik ilkelere bağlılığı gitgide azalır. Ülkede azalan bu bağlılığı yeniden eski haline getirmek için gerekli olan etmenlerden birincisi, özgür ve adil şekilde gerçekleştirilen seçimler aracılığıyla siyasi iktidarların periyodik şekilde yer değiştirmesidir. İkincisi, toplumun ifade özgürlüğünün korunmasıdır. Siyasi partiler ve liderler bu ilkeleri göz ardı ettiği takdirde, toplumun anayasal haklarını kısıtlamaya yönelik tutumlar sergileyebilir. Kısacası yöneten kesimde yer alan siyasi figürler bu yönde kararlar alırsa, demokrasiye olan bağlılık korunamaz.[7]

Dixon ve Landau; demokratik gerilemenin baş gösterdiği çoğu rejimin anayasal demokrasinin serbest parti örgütlenmesi ve özgür seçimler gibi yasal mekanizmalarını barındırdıklarını, bu sayede şekil itibariyle demokratik bir rejim gibi göründüklerini, fakat buna rağmen demokratik ilkelere riayet etmediklerini öne sürmüşlerdir. Bu yargılarını da ‘‘rekabetçi otoriter rejim’’ kavramıyla bağdaştırmışlardır. Bu yeni rejimler, kendi lehinde resmi yahut gayri resmi yasal düzenlemeler hayata geçirme yolunu sıklıkla kullanmaktadırlar. Böylelikle anayasal demokrasinin temel gerekliliklerinden biri olan muhalefet kanadını dezavantajlı hale getirirler.[8] Dolayısıyla rekabetçi otoriter rejimlerin, demokratik kurumlar çatısı altında otoriterliğe doğru geçişte bulunma yatkınlıkları olduğunun altı çizilebilir.

Levitsky ve Ziblatt, Waldner ve Lust’un daha önce belirtilen; demokratik gerilemenin bir süreç olduğu tanımlamasına katılmaktadır.[9] Çünkü demokratik şekilde seçilmiş otoriter liderler, aslında onları sınırlandırmak için tasarlanmış demokratik kurumlara yönelik ele geçirme planlarını, süreç içine yayarak gerçekleştirirler. Bu sebeple tek bir demokratik ihlal yaşanması, demokratik gerilemeden bahsetmek için

[6] Tom Ginsburg and Aziz Z. Huq, **How to Save a Constitutional Democracy**, London, The University of Chicago Press, 2018, s. 72-73
[7] **A.e.**, s. 14
[8] Rosalind Dixon and David Landau, **Abusive Constitutional Borrowing**, New York, Oxford University Press, 2021, s. 12
[9] Waldner and Lust, a.g.e., s. 95

yeterli değildir. Örneğin Macaristan'daki Victor Orban iktidarında, Devlet Denetleme Ofisi ve Anayasa Mahkemesi koltukları, parti destekçisi kişilerle doldurulmuştu. İlgili eylem yasaların tanıdığı yetkiler sayesinde yapıldığından dolayı, bunun anti demokratik olup olmadığı hemen algılanamamıştır. İkinci olarak Peru'daki Alberto Fujimori iktidarında, kamu yararını gözetme kisvesi altında üst düzey kişilere yapılan şantajlarla, parti destekçisi kişilerin onların yerine yerleştirilmesi örnek gösterilebilir.[10]

1.2. Popülizm ve Otoriter Rejimler Arasındaki İlişki

Popülizm ve otoriteryanizmi bir arada ele alan ilgili araştırmalarda; milliyetçiliği bir bileşeni olarak alan popülizm ideolojisiyle, anayasal demokrasinin gelişimi arasında negatif ilişki olduğu vurgulanmaktadır. Popülistler; toplumu ‘‘biz ve onlar’’ yani ‘‘halk ve yozlaşmış elit’’ ayrımı yaparak kutuplaştırmakta, dolayısıyla siyasi elitlere karşı kendilerini halkın savunucuları olarak konumlandırmakta, dışlanmış veya birtakım politikalar yüzünden ihmal edilmiş hisseden seçmenlere seslenmektedirler.[11] Popülistlerin genel olarak uyguladığı politikalar üç temel maddede açıklanabilir. Birincisi; idealize edilen halkı, etnik köken, din ve kültür farklılıklarıyla tanımlama esnekliğine sahip olmalarıdır. Bu sayede toplumun farklı kesimlerine hitap edebilir, vermek istedikleri mesajları farklı olaylara veya krizlere uyarlayabilirler. İkincisi; iktidara geldikten sonra gücü tek elde toplamak için, liberal demokratik kurumları otoriter şekilde düzenleme girişiminde bulunmalarıdır. Bu girişimler muhalif sesleri sınırlama çabalarını içerebilir. Üçüncüsü; otoriter politikalarını ve eylemlerini meşrulaştırmak maksadıyla belirli grupları halkın düşmanı olarak göstererek, siyasi kazanç için kullanılabilecek bir korku algısı yaratabilirler.[12]

Popülistler yaygın olarak elitlere ve otoriterliğe karşı söylemler geliştirirler. Fakat iktidara geldiklerinde otoriterleşmeye doğru evrilirler. Belli kitlelere diğerlerine

[10] Steven Levitsky and Daniel Ziblatt, **How Democracies Die**, New York, Crown Publishing, 2018, s. 60-61
[11] Erin K. Jenne, ‘‘Is Nationalism or Ethno-Populism on the Rise Today?’’, **Ethnopolitics**, Vol. 17, No. 5, 2018, s. 548
[12] Milada Anna Vachudova, ‘‘Ethnopopulism and democratic backsliding in Central Europe’’, **East European Politics**, Vol. 36, No. 3, 2020, s. 318-340

nazaran daha fazla ayrımcılık yapılması buna örnek verilebilir. Sadece popülistlerin belirlediği kıstaslara uyan ayrıcalıklı kesimdekiler, gerçek halkı temsil etmektedir. Bu kıstaslara uymayanlar ise, otoriter uygulamalarla yüzleşmek zorunda kalmaktadır.[13] Nitekim popülistler bu hak edilen şekilde yönetme iddiasını, seçimlerde çoğunluğu elde etme zaferiyle bağdaştırmaktadır. Popülistlerin otoriterliğe doğru geçişinde öne çıkan diğer husus, demokrasiye duydukları hasımca tutumlarıdır. Diyaloğu güçlendirmek ve çoğulculuğu korumak maksadıyla başvurulan tüm demokratik kıstaslar, popülist liderler için uzun mevzuatlardan ibarettir. Çünkü bu gruptaki popülistler, toplumla kendileri arasında basit ve dolaysız iletişim kurmayı hedeflemektedir. Bu amaç doğrultusunda, uzun ve karmaşık olarak gördüğü demokrasi prosedürlerini gerekli değilmiş gibi lanse ederek, bir saldırı argümanı haline getirirler.[14] 2010'da Macaristan'da iktidara gelen Fidesz partisi ve lideri Victor Orban, bu konuda önemli bir örnek olarak sunulabilir. Orban; yüksek yargı kurumlarının yapısını yeniden düzenleyerek, seçim yasasını kendi lehinde değiştirerek, özgür medyayı kısıtlayarak devlet mekanizmalarını ele geçirdi. Polonya örneğinden farklı olarak, Fidesz'in Macaristan'da anayasayı değiştirmek için gereken nitelikli çoğunluğu dahi sağlaması; partinin bütün demokratik ihlallerini yasal hale getirmek için, parlamentoda her türlü yasayı hızlıca çıkarmasına olanak tanımıştır.[15] Polonya ve Macaristan'da demokratik rejimin gerilemesine yol açan bu etmenler, AB'de popülist hükümetlerin yükselişi ve AB'nin birlik içinde otoriter rejimler oluşmasını engelleyememesi gibi konuları gündeme getirmiştir.[16]

Popülist hükümetlerin nüfuz kazanmak ve bu nüfuzunu muhafaza edebilmek için hakimiyet altına almaya çalıştığı ilk demokratik kurumlar, yüksek yargı platformları olmuştur. Bu hükümetler resmi ve gayri resmi yollar kullanarak, Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay gibi yüksek yargı kurumlarını işlevsiz hale getirmeye çalışırlar. Kendi yaptığı yasal reformların yetkilerine dayanarak; tüm yargı

[13] Jan-Werner Müller, **Popülizm Nedir?**, Çev. Onur Yıldız, 5. bs., İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2021, s. 64
[14] Ginsburg and Huq, **a.g.e.**, s. 80
[15] Attila Ágh, ''The Orbán regime as the 'perfect autocracy': The emergence of the 'zombie democracy' in Hungary'', **Politics in Central Europe**, Vol. 18, No. 1, 2022, s. 1-25
[16] R. Daniel Kelemen, ''Europe's Other Democratic Deficit: National Authoritarianism in Europe's Democratic Union'', **Government and Opposition**, Vol. 52, No. 2, 2017, s. 211-238

mensuplarının disiplin işlemlerinden, görevde yükselmelerinden, farklı bölümlere atamalarından sorumlu olan yargı konseyinin yapısını yeniden dönüştürürler. Reforma uğrayan konsey, yargı mensuplarının seçim kurallarını hükümet lehine değiştirebilir. Daha spesifik olarak, mahkemelerin (Anayasa, Yargıtay gibi) üye sayısında yükselişe gidilir.[17] Dolayısıyla bu durum, mevcut hükümetin ulusal yargı sistemini kendine sadık kişilerle çevrelemesine imkân tanımaktadır. Açıklanan bu eylemler, yapısal değişikliği ve yetkilerin yeniden düzenlenmesini öngören resmî yollardır. Bunlarla birlikte gayri resmi yollardan da bahsedilebilir. Yargı mensuplarını görevden almak veya istifa etmeye zorlamak, yargı kararlarının hükümete karşı beslenen siyasi motivasyonlar doğrultusunda alındığını iddia etmek, mahkemelerin bağlayıcı kararlarına uymayı ve daha da önemlisi bunları yayınlamayı reddetmek, otoriterleşmiş popülist bir hükümetin gayri resmi uygulamalarına örnek gösterilebilir.[18]

Popülist hükümetlerin, otoriter tutumlarını dış politikada da yansıttığı birtakım örnekler bulunmaktadır. Macaristan için Fidesz ve Nisan 2010-Haziran 2017, Polonya için PiS ve Ekim 2015-Haziran 2017 arası dönemi kapsayan bir araştırmaya göre[19] Doğu Avrupa'daki otoriter ve milliyetçi görüşlere sahip bu siyasi partilerin Avrupa Parlamentosu (AP) üyeleri; demokratik rejimin kalitesi ve hukukun üstünlüğü konularına daha az ağırlık vererek, bu yöndeki ihlalleri kınayan önergelere karşıt oy kullanma eğiliminde olmuşlardır. Bu durum, söz edilen parlamento üyelerinin Avrupa'da otoriter rejimler yaratan girişimleri destekledikleri için, anayasal demokrasinin gerilemesini sorgulamadığına işaret etmektedir.[20] Çünkü Macaristan ve Polonya dönemin konjonktüründe aynı siyasi ideolojilere sahip olmaları nedeniyle, AB içinde birbirilerini koruma politikaları yürütmüşlerdir.

Bir sonraki konuya geçmeden önce, tezin temel sorusuyla tali olarak ilgili olması bakımından, popülist partileri destekleme eğilimi güçlü olan seçmenlerin genel

[17] Aníbal Pérez-Liñán and Andrea Castagnola, ''Judicial instability and endogenous constitutional change: Lessons from Latin America'', **British Journal of Political Science**, Vol. 46, No. 2, 2016, s. 397-398
[18] Aydin-Cakir, a.g.e., s. 1183
[19] Maurits J. Meijers & Harmen Van Der Veer, ''MEP responses to democratic backsliding in Hungary and Poland. An analysis of agenda- setting and voting behaviour'', **JCMS: Journal of Common Market Studies**, Vol. 57, No. 4, 2019, s. 844
[20] A.e., s. 852

geçer özelliklerine değinmekte yarar vardır. Özellikle literatürde sağ popülist partiler arasında gösterilmekte olan PiS'in, Polonya'da 2015'ten sonra hızlandırdığı demokratik gerilemenin nedenlerini daha net kavramak için, parti seçmenlerin hangi şartları göz önünde bulundurup partiye oy verdiklerini tartışmak gereklidir. Bu hususta, öncelikle ülke genelindeki kırsal-şehir ayrımından söz edilebilir. Birbirileriyle yakın sosyal, dini, ekonomik ilişkiler içerisinde bulunan insanların yaşadıkları yerleşim birimleri olan köy ve kasaba türü kırsal kesimler, Polonya'da bireylerin siyasi fikirleri üzerinde etkili olmaktadır. Çünkü kırsal kesimdeki seçmenlerin siyasi tercihleri, bu ilişkiler çerçevesinde elde edilen deneyimlerle şekillenmektedir.[21] Marcinkiewicz'e göre çoğunlukla muhafazakâr partileri destekleme geçmişine sahip bölgelerdeki seçmenler, toplumsal değişimlerden kısmen daha az oranda etkilenir. Çünkü kalıplaşmış görüşleri ve bu doğrultuda muhafaza ettikleri toplumsal yapıları vardır.[22] Kırsal kesim ve büyük şehirlerin seçmenleri arasındaki farklı siyasi yaklaşımlar, 1989'dan sonraki genel seçimlerdeki oy dağılımlarında kendini göstermektedir. Polonya örneğinde oy oranları sağ partiler için doğuda, sol ve merkez partiler için batıda yoğunlaşmaktadır. Sağ parti seçmenlerinin sosyolojik temeldeki ortak özelliği, otoriter Rusya ve Avusturya kültürünün etkisi altında kalmış muhafazakar eğilimli bölgelerde yaşamalarıdır. Dolayısıyla belirli bir siyasi partiye (sağ veya sol) verilen seçmen desteğinin, Polonya'daki tarihsel ve kültürel bölgelere göre farklılık gösterdiği ileri sürülebilir.[23]

Esasında demokratik rejimlerde seçmenlere, demokratik olmayan iktidarı özgür seçimlerle görevden alma hakkı tanınmaktadır. Ama seçmenler birtakım durumlarda bunu yapmamakta ve uzun yıllar popülist iktidarın devamlılığını sağlamaktadır. Bu gelişmedeki belirleyici başat unsurlar ikiye ayrılır. Bunlar toplumdaki siyasi kutuplaşmanın seviyesi ve aşırı siyasi görüşlere duyulan ilgidir. Bu bağlamda seçmenlerin oy verme davranışlarında partizan bir yaklaşım benimsedikleri takdirde, ayrıca ekonomik ve sosyal çıkarların ilerletilmesini umdukları müddetçe,

[21] Kamil Marcinkiewicz, ''The economy or an urban–rural divide? Explaining spatial patterns of voting behaviour in Poland'', **East European Politics and Societies and Cultures**, Vol. 32, No. 4, 2018, s. 698
[22] A.e., s. 707
[23] Igor Kavetskyy & Tatiana Kavetska, ''Spatial patterns of electoral support in the 2023 Polish general election'', **Horizons of Politics**, Vol. 15, No. 52, 2024, s. 219

iktidarın hayata geçirdiği anti demokratik reformları kabul etmeye daha istekli tutum sergiledikleri öne sürülmektedir.[24] Türkiye, Rusya ve Venezuela'nın örnek ülkeler olarak ele alındığı çalışmada, seçmenlerin demokratik değerleri koruyup daha da güçlendirecek partiler yerine, kendi çıkarlarına kulak veren ve sosyal içerikli politikalar sunan partilere destek verme eğilimleri olduğunun altı çizilmiştir. Şili, Fransa, Yunanistan ve 8 ülkenin daha ele alındığı bir başka çalışmanın bulgularına göre; seçmenlerin aşırı siyasi görüşleri ya da ekonomik beklentileri ne kadar fazlaysa, aynı ölçüde demokratik rejimin kalitesini sorgulamamaya eğilim göstermektedirler. Eğer toplumda büyük ölçüde siyasi karmaşa varsa, demokrasiyi benimseyen partilere yönelik seçmen desteği azalırken, demokrasiyi aşındırma politikalarını ön plana çıkaran popülist partilere verilen oy desteği artmaktadır.[25]

Ayrıca iktidardaki popülist partilerin ülkede var olan siyasi kutuplaşma seviyesini artırmasının, otoriter eylemleri meşrulaştırmak için halk desteği gereken durumlarda (anayasa değişikliği, referandum) işe yarayan bir çözüm olduğu vurgulanmaktadır. Yüksek seviyede siyasi kutuplaşmanın veya ekonomik kaygıların var olduğu bir ortamda seçmenler, iktidar partisinin halk iradesi ile milliyetçilik temalı söylemlerin etkisi altında kalıp, partinin girişimlerini desteklemeye devam ederler. Bu bağlamda iktidar partisi seçmenleri, demokratik gerilemeye bir nevi kendileri de katkıda bulunmuş olurlar.[26] İlgili diğer bir çalışmanın bulguları, öne sürülen bu yargıları kuvvetlendirmektedir. Buna göre; demokratik rejimin kalitesinin sorgulandığı ülkelerde otoriter liderler, muhalif tarafın ülkedeki demokrasiyi baltaladığı düşüncesine kendi kitlesini inandırmaya çalışır. Parti seçmenlerinin çoğu kısmı ikna olduğu takdirde, iktidarın anti demokratik eylemlerini tolere ederler. Bu kapsamda ele alınan en önemli örnekler, 2017-2021 arasında Amerika Birleşik

[24] Milan W. Svolik, ''When Polarization Trumps Civic Virtue: Partisan Conflict and the Subversion of Democracy by Incumbents'', **Quarterly Journal of Political Science**, Vol. 15, 2018, s. 7
[25] Mariano Torcal and Pedro C. Magalhães, ''Ideological extremism, perceived party system polarization, and support for democracy'', **European Political Science Review**, Vol. 14, No. 2, 2022, s. 201-202
[26] Aytuğ Şaşmaz, Alper H. Yagci and Daniel Ziblatt, ''How voters respond to presidential assaults on checks and balances: Evidence from a survey experiment in Turkey'', **Comparative Political Studies**, Vol. 55, No. 11, 2022, s. 1947-1980

Devletleri'ndeki (ABD) Donald Trump ve 2010'da Macaristan'da başlayan Victor Orban iktidarlarıdır.[27]

Seçmenlerin demokrasiyi ihlal eden siyasi figürlere uzun yıllar destek vermesi, Polonya toplumunun siyasi kültür anlayışı ile bağdaştırılabilir. Polonya seçmenlerinin demokrasi tutumlarını odağına alan 2022'deki bir anket çalışmasında, PiS seçmenlerinin otoriter ve çoğunlukçu eğilimleri daha çok benimsemesi sebebiyle, iktidar partisinin demokratik gerilemeye neden olan eylemlerine karşı tepkisiz kaldığı açıklanmıştır.[28] Polonya'nın da içinde bulunduğu 22 ülkenin ele alındığı bir çalışmadaki genel tema, seçmenlerin bazı durumlarda demokratik ihlalleri mantıklı algılaması ve göz ardı etmesidir. Örneğin söz konusu eylemin, seçmenle aynı değerler bütününe sahip bir lider veya parti tarafından gerçekleştirilmesi gerekir. Nitekim bu tarz seçmenler, neyin demokratik olup neyin olmadığı yönündeki algılarını, liderin veya partinin görüşlerine bağlı kılarlar. Polonya'da yüzde 60 gibi yüksek bir seviyede ölçülen ''demokratik ihlalleri rasyonalize etme'' oranı, Çekya ve Macaristan gibi demokratik gerilemenin görüldüğü diğer Doğu Avrupa ülkelerinde de artmıştır.[29] Son tahlilde, demokratik rejimin korunmasına yönelik toplumsal desteğin düşük seviyede seyretmesiyle; siyasi kutuplaşmanın seviyesi, ekonomik beklentiler ve aşırı siyasi görüşlere duyulan ilgi unsurlarının yakın bir bağlantısı bulunmaktadır. Böylelikle Polonya'da seçmenlerin, neden aşırı kanattaki siyasi partileri ve PiS hükümetinin anti demokratik politikalarını desteklediklerine dair bir bakış açısı elde edilebilir.

1.3. Modern Polonya Siyasetini Şekillendiren Tarihsel Gelişmeler

Polonya'da farklı dönemlerde kurulan üç cumhuriyet rejiminden birincisinin tarihi, 1569'daki Polonya-Litvanya Birliği'ne kadar uzanmaktadır. Bu sebeple bu başlık kapsamında, 16. yüzyıl sonrası Polonya siyasi tarihinde önem teşkil eden

[27] Alia Braley, Gabriel S. Lenz, Dhaval Adjodah, vd., ''Why voters who value democracy participate in democratic backsliding'', **Nature Human Behaviour**, Vol. 7, No. 8, 2023, s. 1282-1293
[28] Natasha Wunsch, Marc S. Jacob and Laurenz Derksen, ''The Demand Side of Democratic Backsliding: How Divergent Understandings of Democracy Shape Political Choice'', **British Journal of Political Science**, c.y, s.y, 2024, s. 27
[29] Suthan Krishnarajan, ''Rationalizing Democracy: The Perceptual Bias and (Un)Democratic Behavior'', **American Political Science Review**, Vol. 117, No. 2, 2023, s. 493

gelişmelere genel hatlarıyla değinilmiştir. 1572'de kurulan "Birinci Polonya Cumhuriyeti" idaresinin başındaki kral, ayrıcalıklı konuma sahip soylular ve toprak beyleriyle ilişkileri geliştirmeyi hedeflediği için, ülkede yeni yönetim biçimi kurdu. Fakat bu rejim, birtakım yapısal çelişkilere sahipti. Halkın rolü neredeyse yoktu. Nüfusun küçük bir kısmına tekabül eden soyluların ve toprak beylerinin temsil hakkı kazanması; onların köylüler üzerinde tahakküm kurmasına, dolayısıyla gelirlerini ve refahlarını daha da artırmasına imkan tanımıştı. Toprak beyleri kendi askeri birliklerini oluşturarak bölgesel güç olmuş, sarayın otoritesini tehdit eder hale gelmişti.[30] Bu sebeple rejim, ayrıcalıklı kesime hizmet eden bir cumhuriyet şeklini almıştı. Son tahlilde merkezden yönetim mümkün olamamıştır.

Polonya siyasal hayatı tarihsel olarak incelendiğinde; Polonya'nın günümüzdeki topraklarının doğusunda Rus İmparatorluğu (Rusya), batısında Prusya (Almanya), güneyinde Habsburg (Avusturya-Macaristan) yönlü işgallerin yol açtığı tarihsel travmaların varlığından söz edilebilir. Bu yargıyı bir temele oturtmak için, Polonya'nın 18. yüzyılda yaşadığı dramatik siyasi krizlerden kısaca bahsetmek gerekir. Polonya dönemin siyasi konjonktürü nedeniyle; Rus İmparatorluğu, Prusya ve Habsburg gibi büyük güçler tarafından üç kez bölünmüştür. Bu bölünmelerin ilki 1772, ikincisi 1793 ve üçüncüsü 1795 yılında gerçekleşmiştir. Polonya üçüncü bölünmeden sonra tamamen haritadan silinmiştir. Bahsedilen bu trajik dönemler egemenlik, bağımsızlık ve ihanet duygularının; Polonya'da hassas bir konuya dönüşmesine sebep olmuştur.[31]

Sonrasında Polonya'da demokratik rejim ve bağımsızlık için çeşitli tarihlerde ayaklanmalar yapıldı. Bunlardan birincisi 1830 ayaklanmasıdır. 1830'dan itibaren Avrupa'da süregelen devrimci hareketler, ulusal otoriteleri en çok endişelendiren konuydu. Rus çarının Batı Avrupa'daki bu devrimci hareketleri durdurmak amacıyla Polonya'dan asker göndermek istemesi, olayların başlamasına sebep oldu. Harekete geçen marjinal gruplar halkın büyük kesiminin desteğini kazanarak, Polonya'da geçici hükümet kurdu. Ancak Ruslar bu ayaklanmayı bastırarak hem devrimci harekete son

[30] Charles Tilly, **Avrupa'da Devrimler 1492-1992**, Çev. Özden Arıkan, İstanbul, Alfa Kitap, 2016, s. 262

[31] Tímea Drinóczi and Agnieszka Bien-Kacała, **Illiberal Constitutionalism in Poland and Hungary**, New York, Routledge, 2022, s. 55

verdi, hem de Polonya üzerindeki otoritesini daha sert bir şekilde hissettirdi. İkinci ayaklanma ise 1863'te yine Rus İmparatorluğu'na karşı gerçekleşti. Bu gelişmenin arka planında, Rus Çarı 2. Alexander'ın 1861'de serfliği kaldırması yatmaktaydı. Reform sayesinde köylüler yasal olarak mülkiyet, ticaret yapma gibi temel haklarını almışlardı. Ama köylülerin bu haklarla beraber ekonomik özgürlükleri artması gerekirken, tam aksine ek vergiler ve toprak tazminatları yüzünden süreç aşılmaz hale gelmişti. Polonya'daki milliyetçi gruplar, tarımda daha nitelikli reform talebiyle protestolar gerçekleştirdi. Bunun üzerine çar, protestocuları imparatorluk ordusunun bünyesine katmakla tehdit etti. Karar tepkiyle karşılandı ve 1863'te ülke çapında ayaklanma başlamasına neden oldu. Nitekim halkın ve bağımsız grupların nitelikli bir örgütlenme oluşturamaması sebebiyle, Ruslar bu ikinci ayaklanmayı da bastırdı. Artık Rus İmparatorluğu'nun Polonya üzerindeki hakimiyeti gittikçe pekişmişti.[32]

Polonya'nın 20. yüzyıldaki siyasal hayatı ise dört döneme ayrılabilir. Aktarılan bilgiler aracılığıyla, Polonya'nın geçtiği siyasi dönemeçler daha net anlaşılabilir. İlk dönem; Birinci Dünya Savaşı'nın 1918'de bitişinden İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcı 1939'a kadar süren, iki savaş arası dönemdir. 18. yüzyılın sonundaki bölünmenin ardından Polonya; Rus İmparatorluğu, Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun ortak sınırı halini almıştı. Bu sebeple Polonya toprakları, Birinci Dünya Savaşı boyunca bu üç aktörün çatışma sahasına dönüştü. Almanya'nın bu bölgedeki çatışmalarda Rus kuvvetlerine üstünlük kurmasıyla yeni bir gelişme yaşandı. Polonya'yı işgal eden Almanya, 1916'da Polonya'nın artık bağımsız bir devlet olduğunu duyurdu.[33] Bunun nedeni olarak öne sürülecek çıkarım, Almanya'nın Polonya'yı Rusya ile arasına bariyer olarak koymak istemesidir. Böylece "İkinci Polonya Cumhuriyeti" kurulmuştur. Bahsedilen bu dönem, modern Polonya'nın başlangıcı olarak değerlendirilebilir. Çünkü 123 yıl boyunca tarih sahnesinde yer almayan Polonya'nın bağımsızlığını tekrar kazanması için gereken uygun şartlar, ancak Birinci Dünya Savaşı'nın bitimine yakın bir tarihte oluşmuştur. Ama yeni rejimde siyasi istikrarı sağlamak kolay olmamış, ülkede art arda çeşitli krizler baş göstermiştir. Başbakan Gabriel Narutowicz'e suikast düzenlenmesi, 1923'te yaşanan

[32] Tilly, **a.g.e.**, s. 282-283
[33] **A.e.**, s. 293

şiddetli ekonomik kriz, göreve gelen hükümetlerin yetersiz performansı; çok daha ciddi bir krize zemin hazırladı. Józef Piłsudski, 1926'da askeri darbe gerçekleştirerek Polonya'da yönetime el koydu. Piłsudski'nin lideri olduğu askeri rejim, ekonomik krizin etkilerinin azaltılmasına ve cumhurbaşkanı yetkilerinin artırılmasına dayalı bir dizi faaliyete girişti. Piłsudski devletteki önemli mevkileri, kendine yakın kişiler arasında taksim etti. Bu süreçte Polonya'da sıkıyönetim ilan edildi. Siyasal çoğulculuk sağlanması engellendi ve demokratik kurumların yetkileri sınırlandı.[34] Piłsudski'nin Polonya'da inşa ettiği askeri rejim ve sıkıyönetim yasaları 1939'a dek devam etti.

İkinci dönem, İkinci Dünya Savaşı boyunca Nazi Almanyası tarafından altı yıl süren işgal edilme dönemidir. Bu savaş Adolf Hitler liderliğindeki Almanya'nın, Eylül 1939'da Polonya'nın kuzeyindeki Danzig (Gdansk) şehrine saldırı düzenlemesiyle başladı. Polonya tıpkı Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi, bu savaşta da Almanya ve SSCB saldırılarının arasında kaldı. Savaşın bitişiyle galip tarafta yer alan SSCB, hem sosyalizmi ihraç etmek hem kendini Avrupa'nın direkt tehdidinden koruyabilmek amacıyla, Polonya'yı siyasi kontrolü altına aldı.

Üçüncü dönem; İkinci Dünya Savaşı'nın 1945'te bitişinden, sosyalist rejimin tasfiye edildiği 1989'a kadar süren dönemdir. Bu uzun dönemin henüz başında, siyasi haritada bağımsız bir Polonya olmayacağı anlaşılmıştı. Çünkü savaş sonrası yapılacak barış antlaşmalarında Fransa ve İngiltere'nin talepleri, büyük ve demokratik bir Polonya kurulması yönündeydi. Fakat SSCB lideri Josef Stalin bunu kesin bir dille ret ederek, özgür seçimler sonrasında kurulması muhtemel Sovyet karşıtı hükümetleri kabul etmeyeceğini belirtti. Stalin'in bu kararı, Kıta Avrupası'nı resmen ikiye bölmüştü.[35] Savaşın bitmesinin ardından Polonya'da kurulan ilk hükümet, komünistler, Polonya Halk Partisi (PSL) ve Polonya Sosyalist Partisi (PPS) tarafından oluşturulan üçlü koalisyondu. O sırada Başbakan Mikolajczyk sürgünde hükümet kurmuştu. Komünistlerin Polonya'daki en baskın grup haline gelmesi, SSCB'nin ülkedeki askeri varlığı aracılığıyla mümkün olmuştur. Bu sayede komünistler, yönetim kadrosundaki en önemli mevkilere yerleşmişlerdir. Daha sonra yeni rejimin güvenliğini sağlamak maksadıyla sıkı denetim tedbirleri alındı. Örneğin Nazilerle

[34] Anita J. Prażmowska, **Polonya Tarihi**, Çev. Nurullah Duru, İstanbul, Alfa Kitap, 2022, s. 258-259
[35] Simon Jenkins, **Kısa Avrupa Tarihi**, Çev. M. Murtaza Özeren, İstanbul, Kronik Kitap, 2023, s. 293

işbirliği yaptığı iddia edilenler ağır cezalarla karşılaşıyor, bağımsız sesler susturuluyordu. 1947 yılındaki seçimleri komünist partinin kazanması ve bunun ardından Mikolajczyk'in ülkeyi terketmesiyle, sosyalist rejim resmen kurulmuş oldu. İlerleyen süreçte uygulanan baskı politikaları sonucunda PPS, komünistlerin hakimiyeti altına girmeyi kabul etti. Bu iki partinin birleşmesiyle Polonya Birleşik İşçi Partisi (PZPR) kuruldu.[36] Polonya artık SSCB'nin demir perdesindeki yeni uydu devlet olmuştu. Stalin'in 1953'te ölümünün ardından, Komünist Parti liderliğine Nikita Kruşçev seçildi. Bu gelişme Komünist Parti'nin politikalarında yaşanacak değişikliklerin habercisiydi. Zira Kruşçev, SSCB'de modernleşmeyi ve Stalinizm'in tasfiyesini benimsiyordu. Bu görüşler, Macaristan ve Polonya'daki reformist gruplar tarafından olumlu gelişmeler olarak algılandı. Fakat Macaristan 1956'da bağımsızlık için harekete geçtiğinde SSCB ordusunun sert müdahalesi ile karşılaştı.[37] Yine 1956'da, ama bu sefer Polonya'daki sosyalist rejime karşı düzenlenen Poznan ayaklanmasında SSCB, sert yüzünü bir kez daha gösterdi.[38]

1960'lar ve 1970'lerde Polonya'nın içinde bulunduğu ekonomik buhran, halkın sosyalist rejime tepki göstermesine zemin oluşturmuştu. Rejim bu endişelere makul çözümler sağlamayınca, buna paralel olarak halkın tepkisi de artmaktaydı. Ülkedeki konjonktür, Polonya siyasal hayatında önemli bir dönüm noktası olan Dayanışma Hareketi'nin kurulmasına yol açtı. Ağustos 1980'de Gdansk şehrindeki işçi grevleri giderek yaygınlaşmıştı. Rejimle yapılan görüşmelerin ardından işçi grupları, ekonomik ve sosyal taleplerde bulundu. İşçilerin en önemli talebi, sendika kurma hakkı elde etmekti. Rejimin bunu onaylamasından sonra kurulan yeni sendikalar, tek çatı altında birleşerek "Dayanışma" adını aldı. Devrim dalgasının diğer Doğu Avrupa ülkelerine de yayılma ihtimalinden endişelenen SSCB, Polonya'daki toplumsal hareketleri bastırmak için ordusunu yetkilendirdi. Bunun üzerine Wojciech Jaruzelski SSCB tehdidinden kaçınmak için, ülkenin kaderini etkileyen bir karar aldı. Daha sonra Aralık 1981 tarihinde askeri darbe gerçekleştirerek, ülkede artık sıkıyönetim yasalarının geçerli olduğunu açıkladı. Bu noktada Piłsudski'nin 1926'daki sıkıyönetim yasalarına benzer şekilde; muhalif hareketler bastırıldı, tutuklamalar arttı,

[36] Prażmowska, **a.g.e.**, s. 290-291
[37] Jenkins, **a.g.e.**, s. 300
[38] Prażmowska, **a.g.e.**, s. 298

sendikalar ve örgütler yasaklandı. Böylelikle Dayanışma, yasadışı bir oluşum olarak kabul edildi.[39] Fakat zaman ilerledikçe PZPR hükümeti artan dış borçlarla baş edememiş ve bu sebeple itibarı oldukça sarsılmıştı. Dayanışma'nın ülkede güçlü bir konum elde etmesini sağlayan diğer önemli unsur, kilisenin Lech Wałęsa'nın önderliğini üstlendiği Dayanışma'ya destek vermesiydi. Bu nedenle rejimin sıkıyönetim kararı bile, muhalif hareketleri tamamen bastırmakta yeterli olmamıştı. Kısıtlamalar, Dayanışma'yı daha fazla örgütlenmeye teşvik etmişti. Bunun sonucu olarak, rejim karşıtı yeraltı görüşmeleri ve yayın faaliyetleri hızlı bir şekilde yaygınlaşmıştı. Dolayısıyla sağ ve sol yelpazeden birçok kişi aynı amaçla bir araya gelerek, farklı bir kompozisyon oluşturdu.[40] Dayanışma Hareketi'ndeki farklı grupları birleştiren şey, kuşkusuz sosyalist rejim karşıtlığı ve demokrasi arayışıydı. Bununla beraber Jaruzelski, artık Dayanışma'nın kaçınılmaz yükselişinin farkındaydı. Bu noktada Zbigniew Brzeziński, Jaruzelski'nin kendinden önceki diğer rejim liderlerinden farklılığına dikkat çekmiştir. Zira bu siyasi atmosferde Jaruzelski yerine onlar olsaydı SSCB'ye koşulsuz bağlılık göstereceklerini ve muhalefetle ne pahasına olursa olsun savaşacaklarını belirtmiştir. Fakat onların tersine Jaruzelski, Dayanışma ile diyalog kanallarını yavaşça açarak, sıkıyönetimin ilan edilmesinden yaklaşık bir yıl sonra basındaki sansürü kısmen kaldırmıştı. Bu durum, doğal olarak rejimin güç kaybı yaşamasına imkan tanımıştı.[41]

1985'te Polonya ve diğer Sovyet ülkelerini yakından ilgilendiren bir gelişme yaşandı. SSCB'nin yeni lideri Mihail Gorbaçov olmuştu. Gorbaçov'un ortaya attığı iki yeni politika, SSCB'nin dağılmasına giden süreci hızlandırdı. Bunlardan ilki olan "yeniden yapılanma", ekonomik sorunların çözümüne odaklanmıştır. Gorbaçov, SSCB'nin emperyal bir şekilde genişlemesinin aslında kazanç değil, kayıp getirdiğine yönelik bir düşünce içerisindeydi. Çünkü SSCB'nin Demir Perde ülkelerine ve diğer uydu devletlere sağladığı maddi destek, muazzam seviyelere ulaşmıştı. Ayrıca ulusal savunma için harcanan yüksek bütçe, diğer alanlarda gerilemeye sebep olmuştu. Bu sebeple sağlık hizmetlerinin aksamasıyla, ölüm oranları artmıştı. Diğer taraftan

[39] **A.e.**, s. 313-315
[40] Zbigniew Brzeziński, **Büyük Çöküş**, Çev. Gül Keskil, Gülsev Pakkan, 3. bs., Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1994, s. 147
[41] **A.e.**, s. 151

SSCB'nin ağır sanayiye dayanan merkezi ekonomisi, Batı Avrupa demokrasilerinin liberal ekonomi sistemiyle tamamen zıttı. Sovyetlerin kendi sisteminde ayak diretmesi, bu ekonomik buhranın en önemli etkenleri arasındaydı.[42] İkinci politika olan "açıklık" ise, Doğu Avrupa ve Baltık ülkeleriyle doğrudan ilişkiliydi. Gorbaçov, Sovyet etkisi altındaki ülkelerin demokratikleşmesine izin verilirse, söz edilen ekonomik krizlerin kademeli olarak azalacağını umuyordu. Bu bağlamda, söz edilen ülkelere liberal özgürlükler verildi. Dolayısıyla Doğu Avrupa'daki sosyalist rejimler, artık SSCB desteğinden yoksun kaldılar.[43] Bu yüzden otoriteleri gitgide zayıfladı ve rejime yönelik düzenlenen protestolar yaygın bir hal aldı. Böylelikle Dayanışma, 1985'ten itibaren Polonya'daki rolünü yeniden güçlendirdi. Bu durumda Polonya'nın demokratik rejim inşa etmesinin önü açıldı. Akabinde 1989'da Polonya'da ilk kez serbest genel seçimler yapıldı.[44] Sonuç olarak 1991'de SSCB dağılmış, Soğuk Savaş sona ermiş, Doğu Avrupa'dan Orta Asya'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyada yeni devletler kurulmuştur.

Dördüncü ve son dönem; 1989 Yuvarlak Masa Görüşmeleri'nin ardından yapılan genel seçimlerden sonra, "Üçüncü Polonya Cumhuriyeti" kurulmasıyla başlayan dönemdir. Ülkede 40 yıl boyunca iktidarı tek başına elinde tutan PZPR döneminin ardından Dayanışma Hareketi adayları, Polonya Parlamentosu Sejm'de kendilerine yer bulmuşlardır. Bahsedilen bu dönem, tezin ikinci bölümünde daha kapsamlı olarak ele alınmıştır.

1.4. Polonya Sağ Siyasetinde Katolik Kilisesi'nin Etkisi

Katolik Kilisesi, Katolik inancının yüzyıllar önce benimsendiği günden itibaren, Polonya'daki en önemli otorite olarak görülmüştür. Bu sebeple kilise; bir önceki başlıkta bahsedilen tüm siyasi dönemlerde ve 1989 sonrası dönemde yapılan Polonya parlamento seçimlerinde, etkili bir aktör olmuştur. Bu bağlamda kilisenin sağ siyaset üzerindeki etkisinin belli başlı nedenleri bulunur. Özellikle 1772'de başlayan bölünmeler döneminden sonra milliyetçi ve muhafazakar eğilimler, Polonya ulusal

[42] Nye Jr. & Welch, **a.g.e.**, s. 241-243
[43] **A.e.**, s. 241
[44] Jenkins, **a.g.e.**, s. 307

kimliği üzerinde etkili olmaya başladı. Bu süreçte kilise, işgalci güçlere karşı gösterilen halk direnişlerinin sembolü olmuştu. Nitekim Polonya 1795'te tamamen bölünüp bağımsızlığı elinden alınınca kilise ve Katolik mezhebi, Polonya kimliğinin ayrılmaz bir parçası haline geldi. Bu sebeple Polonya, İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra Sovyet etkisi altına girmesine rağmen, kilisenin toplumsal hayattaki rolü ve Polonyalıların gözündeki imajı neredeyse aynı kaldı.[45] Çünkü Polonya 1945'ten sonra, Avrupa'daki hem dini hem de etnik bakımdan en homojen topluma sahip ülkelerden biri olarak görülmekteydi. Bunun nedeni, çevre ülkelerde yaşayan etnik Polonyalıların sınır mübadeleleriyle ana vatanlarına geri getirilmeleriydi. Bu homojenliği avantaja çevirmek isteyen kilise, Polonya'da toplumsal ve siyasal düzlemde ağırlığını hissettirmeye gayret etmekteydi.[46] Ancak Polonya'da sosyalist rejimin kurulmasıyla, kiliseye yönelik itibar suikastleri başladı ve faaliyetleri engellendi. Örneğin kilisenin basılı ve radyo yayınlarına sansür uygulandı. En büyük ulusal hayır kurumu olan Caritas, rejimin kontrolü altına alındı ve kilisenin bazı arazileri devlet mülküne geçti. Fakat rejim, kilisenin rolünü beklediği ölçüde kısıtlayamadı. Bu yüzden 1956 Poznan ayaklanmasının ortaya çıkardığı kargaşayı durdurmak için, kilisenin desteğine ihtiyaç duydu. Kilise rejimin bu isteğini, tutuklanan rahip ve psikoposların serbest bırakılması şartıyla kabul etti. Ardından kargaşanın durdurulması için, kilise tarafından dini temalar barındıran ulusal bir çağrı yapıldı.[47] Fakat ilerleyen yıllarda sosyalist rejimin aynı baskıcı politikası devam edince, kilise de sürekli işbirliğinden yana olmamıştır.

Sonraki süreçte kilise her zaman önemli roller üstlenip, otoritesini güçlendirmeye çalışmıştır. Kilisenin gittikçe daha değerli bir aktör olmasını sağlayan diğer önemli faktör, sosyalist rejime karşı başlatılan Dayanışma Hareketi'ni desteklemesidir. Polonya Katoliği Papa 2. John Paul, 1980'de Polonya'ya yaptığı ziyarette, bu hareketi rejime karşı grev düzenlemeye teşvik etmiştir.[48] Bu durumun kilisenin statüsünü artırdığı söylenebilir. Sosyalist rejimin 1989'da sona ermesinin ardından, toplumu baskılamak maksadıyla daha önce sıkı denetim altına alınmış dini

[45] Erler Bayır, **a.g.e.**, s. 96-97
[46] Mirella W. Eberts, ''The Roman Catholic Church and Democracy in Poland'', **Europe-Asia Studies**, Vol. 50, No. 5, 1998, s. 818
[47] A.e., s. 819
[48] Sarah L. de Lange, Simona Guerra, ''The League of Polish Families between East and West, past and present'', **Communist and Post-Communist Studies**, Vol. 42, No. 4, 2009, s. 531

faaliyetler, daha özgürce uygulanmaya başlamıştır. İtalya Vatikan'daki Roma Katolik Kilisesi ile Polonya Katolik Kilisesi arasında 1993'te yapılan Konkordat anlaşması, tam da bu dini faaliyetleri yaygınlaştırmayı amaçladı. Bu anlaşma, kilisenin yetkilerini artıran bir dizi haklar elde etmesini sağladı. Bunlardan bazıları; her düzeyden eğitim kurumu ile radyo ve televizyon istasyonlarını işletme hakkının yanı sıra, yayın evleri ve vakıf kurma hakkını da içermekteydi. Bu sayede kilise, toplumsal hayata daha fazla entegre olabilmiş ve siyasi tercihleri yönlendirme hususundaki rolünü güçlendirmiştir.[49]

Katolik Kilisesi'nin Polonya'da üst düzey yer edindiği birtakım konular vardır. Kilise kamusal tartışmalara dahil olan ve siyasi sistemde kilit konuma sahip bir kurumdur. Kilisenin bu etkisine, aşırı milliyetçi din adamı Peder Tadeusz Rydzyk'in kurduğu Radyo Maria örnek gösterilebilir. Radyo istasyonu, özellikle dini değerlerin korunmasını talep eden kesimin sağ ve aşırı sağ partilerin siyasi ajandasına yakın durmasından dolayı, dinleyicilerinin siyasi davranışlarını şekillendirmede önemli bir rol oynamıştır.[50] Kilisenin siyasete katılımı, Katolik öğretiler ve ulusal geleneklerle uyumlu siyasi gruplara verdiği destekle açıkça görülmektedir. Buna yakın tarihten bir örnek, kilisenin 1990 ve 1995'teki Polonya cumhurbaşkanlığı seçimlerinde sağ partileri konsolide etmeye çalışmasıdır. Nitekim kilise bu seçimlerde, Dayanışma Hareketi'nin sembol ismi Lech Wałęsa'nın adaylığına onay vermiştir.[51] Kilisenin bu ve benzeri kanallar vasıtasıyla siyasete dâhil olması, Polonya'da aşırı milliyetçi ideallerin desteklenmesine bariz bir şekilde katkıda bulunmaktadır. Kilise, sosyalist rejimin 1989'da tasfiye edilmesinden sonraki yıllarda yasama organındaki nüfuzu sayesinde, kürtaj ve aile planlaması gibi tartışmalı konuları tekeline alarak, adeta dokunulmaz olmuştur. Bu konulardaki ulusal kanunlarının, AB mevzuatıyla uyumlu hale getirilmesini engelleyebilmiştir.[52]

[49] Mirosława Grabowska, ''Religiosity, the Catholic Church, and Politics in Poland'', s. 260, içinde; **Religion, Politics, and Values in Poland: Continuity and Change Since 1989**, Ed. Sabrina P. Ramet, Irena Borowik, New York, Palgrave Macmillan US, 2016
[50] Arkadiusz Modrzejewski, ''Catholic and Nationalist Populism in the Current Poland'', **Perspective Politice**, Vol. 10, No. 1, 2017, s. 27
[51] Prażmowska, **a.g.e.**, s. 324
[52] **A.e.**, s. 325

2000'li yıllardan itibaren kilisenin rolünün artış göstermesi, Polonya'da sağ partilerin sol partilerden daha fazla güç kazanmasına neden olmuştur. Kilise, PiS'in 2001'de siyaset sahnesine girişiyle, seçim propagandasındaki dini sloganlarda daha ön planda yer almaya başlamıştır. Nitekim PiS'in benimsenmiş olduğu değerler bütünü; kilisenin temsilcisi ve yegâne koruyucusu olduğu din, güçlü devlet, geleneksel aile yapısı gibi unsurları kapsamaktadır. Kilisenin, partinin Katolik milliyetçiliği kullanarak taban kazanmasını sağlayan bir öge halini alması, parti için oldukça uygun bir strateji olarak görünmekteydi.[53] 2017'de EVS tarafından yapılan araştırmaya göre, Polonyalıların yüzde 41,3'ü haftada bir, yüzde 17,1'i ayda bir, yüzde 16,6'sı sadece özel dini günlerde kiliseye ibadet etmeye gitmektedir.[54] Bu yüzden Katolik değerlerin korunması fikri, parti tarafından sıklıkla tekrarlanmıştır. Öte yandan kutsal değerlerin emanetçisi olan kilisenin desteği, PiS için büyük bir anlam ifade etmektedir. Zira kilise ile PiS arasında tesis edilecek iyi ilişkiler, partinin otoriter eğilimlerini toplum nezdinde meşru hale getirmenin başlıca unsurlarından birisidir.[55] Sonuç olarak kilise, partinin otoriter eğilimli politikalarının kaynağı olarak görülebilir. Bununla beraber parti ve kilisenin, toplumsal ahlakı düzenleyici bir rol üstlendiği de belirtilebilir.

[53] Modrzejewski, a.g.e., s. 23
[54] Ilir Gedeshi, Paul M. Zulehner, David Rotman vd., EVS Trend File 1981-2017, ZA7503, Data file Version 3.0.0, Cologne, GESIS Data Archive, 2021
[55] Sławomir Mandes, ''Clerical Sexual Abuse in an Illiberal State: The Case of Poland'', **Journal of Church and State**, Vol. 62, No. 1, 2020, s. 132

İKİNCİ BÖLÜM
POLONYA'DA HUKUK VE ADALET PARTİSİ'NİN YÜKSELİŞİ VE İKTİDARA GELİŞİ

Tezin bu bölümünde 1989'da Üçüncü Polonya Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla başlayan yeni siyasi süreç, ardından 2001 yılında kurulan PiS'in yükselişi ve 2015 seçimlerinden sonra iktidara gelişi, 2019 seçimlerinde iktidarını koruması, ancak 2023 seçimleri sonucunda ise ana muhalefet partisi konumuna geri dönmesi; beş alt başlıkta ve ülkedeki siyasi rekabette yer alan diğer siyasi partilere de atıf yapılarak incelenmiştir. Polonya'da nispi temsil seçim sistemine göre yapılan parlamento seçimlerinde; yüzde 5 ülke barajını aşan siyasi partiler ve yüzde 8 ülke barajını aşan seçim ittifakları, Sejm'de temsil hakkı kazanabilmektedir. Bu bölümün ilk başlığında, 2015-2023 yılları arasındaki Polonya genel seçimlerinin en az birinde, Polonya parlamentosu Sejm'de sandalye kazanarak temsil hakkı elde etmiş siyasi partiler ve seçim ittifakları hakkındaki bilgiler yer almaktadır. Böylelikle 2015 sonrası Polonya siyasetinde rol oynamış siyasi partilerin ve bu partiler arasındaki ayırt edici özelliklerin anlaşılması amaçlanmıştır. Takip eden dört başlıkta, sosyalist rejimden sonra Polonya'da oluşan yeni siyasi dinamikler, Avrupa şüpheciliği kavramının güç kazanması ve yapılan genel seçimler öncesindeki gündem maddeleri tartışılmıştır.

2.1. Polonya'da Genel Seçimlere Katılmış Siyasi Partiler ve Seçim İttifakları

Yakın dönem Polonya siyasetinde en çok iz bırakan sağ siyasi partilerden biri kuşkusuz PiS'tir. Temelini Dayanışma Hareketi'nden gelenlerin oluşturduğu Seçim Dayanışma Hareketi (AWS) ittifakının dağılması ve Anlaşma Merkezi Partisi (PC) üyelerinin bir kısmının yeni bir siyasi parti kurma hedefi, PiS'in oluşumundaki en önemli kilometre taşıdır. 2001'de Lech Kaczyński ve Jarosław Kaczyński kardeşler tarafından kurulan PiS, ilk aşamada olağan bir muhafazakâr partiden farksızdı. Ama zaman geçtikçe partinin politikasında büyük ölçekli değişimler olmuştur. Bu değişimi tetikleyen etkenlerden birincisi, PiS'in 2005-2007 arasında Polonya'da kırsal kesimin temsilcisi aşırı sol Samoobrana ve aşırı sağ Polonyalı Aileler Birliği Partisi (LPR) ile

kurulan koalisyon hükümetinde yer almış olmasıdır.[1] PiS'in bu iki partinin genel görüşlerini cazip bularak etkilenmesi, partinin popülist ajandayı içselleştirmesi hususunda itici bir kuvvet olmuştur. İkinci etken, 2010'da Rusya'da gerçekleşmiş olan uçak kazasıdır. Kazada Polonya Cumhurbaşkanı Lech Kaczyński ve beraberindeki üst düzey Polonya yetkilileri hayatını kaybetmiştir.[2] Yaşanan bu gelişme sonrasında PiS, siyasi hizipleşmeyi hızlandıran söylemleri yeni araçlarından birisi haline getirmiştir.

Polonya siyasetine yön veren diğer aktör, Donald Tusk'un kurduğu Sivil Platform (PO) partisidir. Aynı dönemde kurulan PiS zaman içerisinde popülist ajandaya yakınlaşırken, PO daha çok merkez ile sağ yelpazede gidip gelen bir pozisyonu tercih etmiştir. Hem iktidarı hem de muhalefeti deneyimlemiş, tecrübe sahibi partilerden biridir. Polonya Halk Partisi (PSL) tarım politikalarını destekleyen tutumuyla çiftçi partisi olarak bilinen merkez sağ partidir. 2007 yılında Samoobrana lideri Andrzej Lepper'in adının karıştığı siyasi skandallar ve partinin popülerliğinde yaşanan düşüş, PSL'nin yükselişine yol açmıştır.[3]

Nowoczesna, 2015'te kurulan ve Polonya'nın AB ile entegrasyonunu destekleyen merkez partidir. Polska 2050, diğer merkez sağ partidir. Parti, 2015 genel seçimlerine tek başına katılmış olup, 2019 ve 2023 genel seçimlerine farklı ittifakların çatısı altında katılmıştır. Kukiz'15 partisinin kurucusu Paweł Kukiz, aslında siyasetle doğrudan ilişkisi bulunmayan bir müzik sanatçısıdır. Partiyi kurmasının ardından elinde bulundurduğu tanınırlığı sayesinde, farklı siyasi görüşlerden insanlara hitap etmeyi hedeflemiştir. Kukiz'15 başlangıçta bir hareket partisi olarak kurulmuştu. Fakat daha sonra PiS gibi, toplumun güncel sorunları olan göç, milliyetçilik, refahın yeniden dağıtılması konularını ele alan sağ popülist parti formuna dönüşmüştür. Aşırı sağ parti Özgürlük ve Bağımsızlık Konfederasyonu (KWN) temel politikaları arasında AB ve mülteci karşıtlığına yer vermektedir. PZPR'nin devamı niteliğindeki Demokratik Sol İttifak (SLD) 2015 ve 2019 seçimlerinde iki farklı ittifakla seçimlere katılmıştır. 2023 seçimlerinde Yeni Sol (NL) partisine dâhil olmasıyla varlığı sona

[1] Sümer Esin Şenyurt, ''The Effects of Internal Dynamics on the Democratic Backsliding Process in Eastern European Countries: The Case of Poland'', **UPA Strategic Affairs**, Vol. 5, No. 1, 2024, s.107
[2] A.e., s. 108
[3] Stijn van Kessel, **Populist Parties in Europe**, Hampshire, Palgrave Macmillan, 2015, s. 129

ermiştir. Alman Azınlık Seçmenleri Partisi (KWMN) Polonya'nın güneybatısında yer alan Opole voyvodalığında, düşük oranda ama sabit bir seçmen desteğine sahiptir.

Bahsedilen siyasi partilerin yanı sıra, genel seçimler için kurulan seçim ittifaklarına da değinilebilir. Birleşik Sol (ZL) 2015'te kurulmuş tek ittifaktır. 2019'da PO'nun lideri olduğu Sivil Koalisyon (KO); Nowoczesna, Polonya Girişim Partisi (IPL) ile Yeşiller'den oluşmaktadır. İkinci ittifak Sol İttifak'tır. Üçüncü ittifak olan Polonya Koalisyonu (KP); PSL, Kukiz'15, Polska 2050 ile güçlü bir bileşim meydana getirmeyi hedeflemiştir. 2023 seçimlerinde KO ittifakı korunmuştur. Ayrıca sağ yelpazeden PSL ve Polska 2050'nın kurduğu Üçüncü Yol (TD) adında yeni bir ittifak çıkmıştır. Sol yelpazede yer alan NL, hem partinin hem de ittifakın ismidir.[4]

2.2. Sosyalist Rejimin Dağılması ve Polonya'nın Yeniden Yapılanması: Üçüncü Polonya Cumhuriyeti, Avrupa Birliği Üyeliği ve Sonrasındaki Süreç (1989-2015)

Polonya'da çözülemeyen ekonomik sorunlar ve artan toplumsal baskı, sosyalist rejimi muhalefet ile müzakereye gitmeye sevk etmiştir. Bu doğrultuda organize edilen Yuvarlak Masa Görüşmeleri, Polonya'nın sosyalizmden kopuşunu ve liberalleşmesini simgelemektedir. Bu görüşmelerde konuşulacak konuların kararlaştırılması Ağustos 1988'de başladı ve yıl sonuna dek sürdü. Şubat ile Nisan 1989 tarihleri arasında iki ay süren görüşmelerde rejim heyetinin liderliğini Czesław Kieszczak, Dayanışma'nın liderliğini Lech Wałęsa üstlendi. Ayrıca kilise de üçüncü aktör olarak tartışmalara katıldı. Görüşmeler boyunca konuşulan önemli konu başlıkları, siyasi reform ile ekonomik ve sosyal politikalardı. Tarafların anlaşmaya varmasıyla, Haziran 1989'da parlamento seçimlerinin yapılması kararlaştırıldı.[5] Böylece yeni demokratik Polonya'nın temelleri atıldı. Anlaşma içinde, Haziran 1989 seçimlerinde tek seferlik ve yalnızca Sejm için geçerli olan şartlar vardı. Sejm seçimleri hakkındaki karar, parlamentonun yüzde 65'lik bölümünün PZPR'ye, geri kalan bölümün muhalefete

[4] Seçim ittifaklarının bilgilerine Polonya Ulusal Seçim Komisyonu'ndan ulaşılmıştır. Bu bilgilerin kaynağı, tezin 35, 37 ve 39 numaralı sayfalarındaki genel seçim sonucu tablolarında belirtilen çevrimiçi erişim adresleridir.

[5] Polish Freedom, "1989 Round Table Agreement", (Çevrimiçi) https://polishfreedom.pl/en/round-table-agreement/, Erişim Tarihi: 26.03.2025

tahsis edilmesidir. Senato seçimleri için herhangi bir şart belirtilmemiştir. Seçim sonunda Senato'nun tamamı Dayanışma Hareketi adaylarından oluşmuştur.[6] Dayanışma seçimlerdeki ezici zaferinden sonra, bu süreçten büyük bir siyasi güç kazanarak çıkmıştır. Yarı serbest seçimlerden sonra Üçüncü Polonya Cumhuriyeti dönemi resmen başladı. Bu gelişme Polonya'daki siyaseti şekillendirerek, sağ ve sol kavramların yeniden yorumlanmasına neden oldu. Yeni Polonya'da sağ siyasetin temel bileşenleri sosyalizm karşıtlığı, milliyetçi eğilimlere vurgu, Katolik değerleri yüceltme, kilisenin rolünü güçlendirme yönünde tanımlanırken; sol siyasetin bileşenleri ise sosyalist rejim isteği, ekonomik ve toplumsal liberalleşme, kilisenin rolünün kısıtlanması yönünde tanımlanmıştır. Esasında bu kavramların Polonya'da böylesine güçlü çağrışımlar taşıması ve keskin çizgilerle ayrılması, siyasi kutuplaşmalarda büyük rol oynamıştır.[7]

Böyle bir siyasi ortamda SSCB boyunduruğundan ayrılarak demokratik rejim kuran Polonya'da, başlangıçta istikrarlı bir hükümet söz konusu değildi. Buna sebep olan önemli bir etmen, Maliye Bakanı Leszek Balcerowicz'in Polonya'yı liberal ekonomi piyasasına kanalize etmek için uyguladığı şok terapi politikasıydı. Uygulanan bu yöntem beklenen etkiyi sağlamayınca ve ekonomik şartlar daha da kötüye gidince, peşpeşe hükümetler kuruldu.[8] Örneğin 1991 ve 1997 yılları arasında kurulan bazı hükümetlerde başbakanların görev süresi aylarla hesaplanır olmuş, bu süre zarfında sekiz kez hükümet kurulmuştu. Söz konusu karışık dönemlerin ardından 1997'de genel seçimler yapılmış, birçok sağ partinin birleşmesiyle oluşan AWS ittifakı, post-sosyalist parti SLD'yi mağlup etmiştir.[9] Ayrıca bu süreçte Polonya, ulusal güvenliğini sağlamak ve ülkedeki ekonomik darboğazdan kurtulmak adına, NATO ve AB üyeliklerine başvuruda bulundu.[10] NATO'ya 1999'da dahil olan Polonya'nın devlet otoritelerinde, AB üyeliğine ilişkin fikir birliği vardı. Çünkü komünist ekonomik rejimin ardından yeniden kalkınmayı sağlamak ve AB ilkelerine göre kurumları

[6] Wojciech Sadurski, **Poland's Constitutional Breakdown**, New York, Oxford University Press, 2019, s. 39
[7] De Lange, Guerra, a.g.e., s. 534
[8] Erler Bayır, **a.g.e.**, s. 83
[9] **A.e.**, s. 81
[10] Polonya'nın AB üyeliği sürecinde geçtiği tüm resmi aşamaların kronolojisi, tezin 2 numaralı sayfasında belirtilmiştir.

modernleştirmek gerekliydi. SSCB baskısı altında geçen yaklaşık yarım asırlık sürecin yıpratıcı etkilerinin, bu tutumda önemli bir role sahip olduğu ileri sürülebilir.

Polonya söz edilen bu atılımlarla yeni bir sürece girmeyi hedefledi. Bu arada 2001'de genel seçimler yapıldı ve SLD-PSL koalisyon hükümeti kuruldu. Fakat ülkede hala çözülmesi gereken sorunlar vardı. Örneğin, hükümetlerin kayırmacılık eğilimi 1997'deki sağ Jerzy Buzek döneminde artmış, 2001'deki sol Lezsek Miller döneminde de devam etmişti. Bununla beraber yolsuzluğun yaygınlaşması, Polonya'nın sosyalizm sonrası demokrasiye geçiş dönemindeki diğer önemli sorundu. Yolsuzlukların ifşa edilmesi bu dönemde adeta rutin bir durumdu. Öyle ki yolsuzluk iddiaları, 2001 seçimlerinden kısa bir süre önce Buzek hükümetinin iki bakanının istifa etmesine dahi yol açtı. Dahası Ocak 2003'te, Rywingate olarak bilinen büyük bir rüşvet skandalının araştırılması amacıyla, Sejm'de araştırma komisyonu kuruldu. Komisyon, film yapımcısı Lew Rywin'in Agora isimli medya kuruluşundan elit bir tabaka adına rüşvet aldığı iddialarını incelemeye başladı.[11] Bir yıl sonra yayımlanan nihai raporun akabinde Rywin, yargılanarak cezaya çarptırıldı. Ancak daha da önemlisi, Miller hükümetinin iki bakanının bu raporda suçlanmasıydı. Koalisyon ortağı SLD, yerel yönetimlerdeki bazı yolsuzlukların da doğrulanmasıyla birlikte muazzam bir itibar kaybı yaşadı.[12] Bu çalkantılı süreç esnasında Polonya'nın 2004'te AB'ye katılması, rejimdeki krizlerin azalacağına dair bir algı oluşturdu. Ayrıca halk nezdinde büyük umutları da beraberinde getirdi. Bunlardan başlıcası, ekonomik refah seviyesinin artmasıydı. Ancak SLD-PSL koalisyonu hükümet krizleriyle çalkalandı ve kötü gidişat devam etti.

2005 genel seçimleri yaklaştıkça, siyasi arenada yeni bir aktör nüfuz kazanmaya başladı. Bu aktör milliyetçi-muhafazakar PiS'ti. Radikal ve anti demokratik söylemleri propagandasının bir bileşeni haline getiren PiS, seçim kampanyasında "Dördüncü Polonya Cumhuriyeti" mottosunu vurgulamıştır. PiS, Üçüncü Polonya Cumhuriyeti'ni sosyalist rejim yapısının devamı olarak görmekte ve bunun için, Katolik ve Polonya değerlerini gözeten yeni bir rejim kurulması gerektiğini

[11] Frances Millard, "Poland's politics and the travails of transition after 2001: The 2005 elections", **Europe-Asia Studies**, Vol. 58, No. 7, 2006, s. 1011
[12] A.e., s. 1012

dile getirmekteydi. Bu bağlamda, Polonya'da hem ahlaki hem kurumsal kalıcı değişiklikler yapılacak, böylece ülke sosyalist mirastan arınacaktır.[13] Karmaşık bir siyasi ortamda yapılan 2005 genel seçimlerinden sonra yeni gelişmeler meydana geldi. Seçimlerde PiS birinci parti oldu, ama tek başına hükümet kuracak çoğunluğa ulaşamadı. Bunun üzerine sürpriz bir tablo ortaya çıktı ve PiS, Samoobrana, LPR üçlüsü; Polonya'da Avrupa şüphecisi partilerden oluşan bir koalisyon hükümeti kurdular. Ekonomik konulara ağırlık veren Samoobrana; bilhassa 1989'da Polonya'da komünist ekonomiden liberal piyasa ekonomisine yapılan geçişi vurgulamakta, bu geçişten sonra liberal elitler ve kurumlar tarafından sömürüldüğünü iddia ettiği kesimlere seslenmekteydi.[14] Diğer yandan LPR, varlığını popülist ve aşırı milliyetçiliği ön plana çıkaran politikalarıyla sağlamıştır. Kilisenin toplumsal yaşamda üstün bir pozisyona sahip olması gerekliliğini savunurken, aynı zamanda AB'ye, kürtaj ve eşcinsel haklarına şiddetle karşı çıkmıştır.[15] Çünkü LPR, AB'yi Polonya'nın Katolik değerlerini zedeleyen laik bir kurum olarak değerlendirmiştir. Ayrıca parti, siyasi yetkilerin AB'ye kısmen devredilmesinin ulusal egemenliği zayıflattığını dile getirmiştir. Bu iddialarını desteklemek için tarihsel argümanlara başvurmuş, Polonya'nın 18. yüzyıldaki bölünmeler dönemi ve dünya savaşlarındaki Almanya ile SSCB işgallerine benzer bir siyasi yok oluş yaşaybileceğini öne sürmüştür.[16] PiS de bu partiler gibi Avrupalılaşmayı eleştirmekteydi. PiS'in genel endişelerinden ilki, Almanya'nın AB'de sahip olduğu lider rolünden duyduğu memnuniyetsizlikti. Çünkü parti, Almanya'yı Polonya'nın baş düşmanı olarak lanse ediyordu. Örneğin PiS hükümetlerinin 2005-2007 ile 2015-2023 yılları arasındaki Polonya-Almanya ilişkilerine tarihsel anlaşmazlıklar damga vurmuş, İkinci Dünya Savaşı'nda verilen maddi manevi kayıplar için Almanya'nın tazminat ödemesi gerektiği sıklıkla gündeme getirilmiştir. İkinci olarak PiS, AB'nin sadece ekonomik yönlü bir bütünleşme olmasını benimsemekte ve diğer alanlardaki bütünleşmelere şiddetle muhalefette bulunmaktaydı. Üye ülkelerin Birlik tarafından, ekonomi haricinde de bütünleşmeye ve demokratik ilkelere saygı göstermeye resmen zorlandığını vurgulamaktaydı.[17] Parti

[13] Erler Bayır, **a.g.e**., s. 93
[14] Van Kessel, **a.g.e.**, s. 140
[15] De Lange, Guerra, a.g.e., s. 538
[16] A.e., s. 540
[17] Zięba, a.g.e., s. 17-18

bu ön kabulleri nedeniyle, Almanya ve Fransa eksenindeki AB bütünleşmesine ve demokratikleşmeye soğuk bakmıştır. Dolayısıyla belirtilen tüm bu faktörlerin ışığında, Polonya'nın 2005'ten itibaren demokratik gerileme sürecine girdiği söylenebilir.

Bu esnada yalnız Polonya'da değil, bazı AB ülkelerinde de bütünleşmeye dair endişeler baş göstermişti. Yeni AB anayasası hazırlanması, Avrupa'nın en önemli gündem maddesiydi. Birleşik Krallık, AB'ye daha fazla yetki verilmesinin refahı ve ulusal egemenliği tehlikeye atacağını öne sürüyordu. Akabinde yeni anayasa, 2005 yılında Fransa ile Hollanda'da yapılan referandumlarda reddedildi.[18] Polonya'daki Avrupa şüphecisi koalisyonun görüşleriyle benzerlik gösteren söz konusu gelişmeler, bütünleşmeye yönelik benzer ulusal kaygıların bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Fakat iki yıl sonra, bu koalisyon hükümetinde önemli bir kriz yaşandı. Yolsuzluğu bitirme vaadiyle seçimlere giren PiS'in itibarı, koalisyon ortağı Samoobrana partisinin karıştığı yolsuzluk skandalı ile düşüşe geçti. Bunun üzerine, 2007'de Polonya'da erken seçim yapıldı. Siyasi konjonktür, AB ile işbirliğini destekleyen PO-PSL koalisyon hükümetinin kurulmasına zemin hazırladı.

Yeni PO-PSL koalisyonu, bu partilerin iyi ikili iletişimleri nedeniyle, 1989 sonrası Polonya'da kurulmuş en istikrarlı hükümetler arasında görülüyordu. Ayrıca Donald Tusk hükümetinin Polonya'ya, 2008 küresel Euro krizini en az kayıpla atlatan AB üyesi konumunu kazandırması, bu istikrarın korunmasını sağladı. Oysaki ilerleyen süreçte, halkta genel anlamda bir memnuniyetsizlik ortaya çıktı. Çünkü PO seçim kampanyasında kapsamlı bir ekonomik yükseliş vaat etmesine rağmen, atılımlar hep küçük ölçekte kalmıştı. Koalisyonun siyasetçileri bu konudaki savunmalarını, Cumhurbaşkanı Lech Kaczyński'nin PiS'le olan yakın ilişkileri ve hükümet politikalarının kısıtlandığı söylemi üzerine kurdular. Böylece hükümet ile ana muhalefet partisi PiS'in tartışmaları, Polonya'yı yıpratıcı bir sürecin içine sürükledi. Daha sonra Nisan 2010'da, Polonya siyasetini derinden etkileyen bir trajedi yaşandı. Polonya Cumhurbaşkanı Lech Kaczyński ve beraberindeki üst düzey Polonya yetkilileri, İkinci Dünya Savaşı esnasında Katyn ormanında SSCB tarafından infaz edilen Polonyalı askerleri anma törenine giderken, Rusya'nın Smolensk şehrinde

[18] Nye Jr. & Welch, **a.g.e.**, s. 97

gerçekleşen uçak kazasında hayatını kaybetti. Bu olaydan sonra Temmuz 2010'da yapılan cumhurbaşkanlığı seçimini, PO adayı Bronisław Komorowski kazandı. PO-PSL koalisyonunun bakış açısına göre; hükümetin önündeki en önemli siyasi engel ortadan kalkmış, devlet kurumlarını kontrol etmek daha kolay bir hal almıştı.[19] 2011 genel seçimlerinde PO-PSL koalisyonu toplamda yüzde 47,54 oy elde ederek, ikinci kez hükümet kurma şansını kazandı. Burada PO'nun en önemli stratejisi, PiS'in Dördüncü Polonya Cumhuriyeti sloganını marjinalize etmesi ve kamuoyunda PiS'in girişeceği ahlaki reforma ilişkin korku algısı yaratmasıydı.[20] Fakat sürecin devamında var olan PO-PiS kutuplaşması giderek hız kazanacak, PiS Smolensk kazasını önemli bir siyasi malzeme haline getirecek, Dördüncü Cumhuriyet sloganını daha coşkulu şekilde vurgulayacaktı.

PO-PSL hükümeti PiS ve LPR'nin aksine, AB ile güçlü ilişkiler kurulması gerektiğine inanıyordu. Bu doğrultuda, Polonya'nın AB'de aktif bir rol elde etmesine yönelik çaba sarfedildi. Sonrasında bu çabalar karşılık buldu ve Polonya önce 2011'de AB Konseyi dönem başkanlığını devraldı, ardından Donald Tusk 2014'te Avrupa Konseyi başkanı oldu.[21] Fakat iç politika için aynı şey söylenemezdi. Zira koalisyonun ikinci iktidar dönemine başarılı yönetim yerine, kamuoyunun memnuniyetsizliği ve siyasi skandallar damga vurmuştu. Yüksek işsizlik seviyesi ile ekonomideki durgunluk, halkın geleceğe daha karamsar bakmasına yol açtı. Kabinenin kriz yönetimlerine çok fazla zaman harcaması, fakat karşılığında olumlu sonuçlar alamaması, PO'ya ve partinin en bilinen siması olan Başbakan Tusk'a verilen halk desteğini gitgide azalttı.[22] Ayrıca bu tablo, PO'nun gizli kaset kayıtları ortaya çıkınca daha da vahim bir hal aldı. Dönemin İçişleri Bakanı ve Merkez Bankası Başkanı'nın da aralarında bulunduğu bazı hükümet bakanlarının özel telefon görüşmeleri, Haziran 2014'te basına sızdırıldı. Bu görüşmeler, bakanlar ve diğer önemli kamu aktörlerinin ülke sorunları hakkında tartışırken kullandıkları alaycı üslupları yüzünden, halk

[19] Aleks Szczerbiak, "Poland (mainly) chooses stability and continuity: The October 2011 Polish parliamentary election", **University of Sussex SEI Working Papers**, c.y., No. 129, 2012, s. 8-10
[20] A.e. s. 11
[21] Zięba, a.g.e., s. 12
[22] Aleks Szczerbiak, ''An anti-establishment backlash that shook up the party system? The October 2015 Polish parliamentary election'', **University of Sussex SEI Working Papers**, c.y., No. 140, 2016, s. 6

tarafından tepkiyle karşılandı. Yayınlanan görüşmeler, koalisyon hükümetinin imajının önemli ölçüde zarar görmesine sebep oldu.[23] Son tahlilde, Polonya'da uzun yıllar Avrupalılaşma, demokratikleşme, yolsuzluk ve ekonomik refah ekseninde süregelen toplumsal kutuplaşmalar; PiS'in 2015'te başlayan anti demokratik yönetimine giden yoldaki önemli konu başlıkları olarak görülebilir. Ayrıca partinin iktidara gelmesinde, 2015 seçimi öncesi başat konular arasında yer alan mülteci krizi önemli rol oynamıştır.

2.3. Mülteci Krizi ve PiS'in İktidara Gelişi: 2015 Genel Seçimleri

2008 Euro krizi ve göçmen sorunu, Avrupa'da sağ popülizmin ve bunun yasal savunucusu olan popülist partilerin rağbet görmesini sağlayan başat unsurlardır. Bu krizler, değişen Avrupa siyasetinin doğasını tanımlayan konular olmuştur. Örneğin AB'den ayrılmak için 2016'da referanduma giden İngiltere'de Brexit'in[24] taşlarını döşeyen hususlar; göçmen karşıtlığı, AB'nin kolektif ve hızlı hareket edip göçmen sorununu kontrol altına alamamasına yönelik tepkilerdi. Avrupa kamuoyunun geniş kesimleri bu göçmen sorununu, kıtadaki İslamlaşmanın yaratacağı problemler, refah devletinin ortadan kalkması, terör saldırıları riski ve demografik yapının değişmesi ile ilişkilendirmektedir.[25] Örneğin AP'nin Ekim 2015'te yayınladığı Eurobarometer araştırmasında, katılımcılardan AB'nin karşılaştığı sorunları önem sırasına göre sıralamaları istenmiştir. AB üye ülkelerinin ortalamasına göre en büyük endişe duyulan konular; yüzde 49 işsizlik, yüzde 47 göçmen sorunu, yüzde 29 sosyal eşitsizlik, yüzde 26 terörizmdir. Aynı konuların Polonya oranları ise sırasıyla yüzde 49, 43, 30 ve 29'dur.[26] Buradan anlaşılacağı üzere göçmen sorunu, Avrupa ülkeleri için büyük bir endişe oluşturmaktadır.

[23] Jerzy Jaskiernia, ''The Development of the Polish Party System: a Perspective of the Parliamentary Elections Results'', **Polish Political Science Yearbook**, Vol. 46, No. 2, 2017, s. 234
[24] Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasına dair bir kavram. Birleşik Krallık İngiltere, Galler, İskoçya ve Kuzey İrlanda ülkelerini kapsamaktadır.
[25] Ivan Krastev, ''The Refugee Crisis and the Return of the East-West Divide in Europe'', **Slavic Review**, Vol. 76, No. 2, 2017, s. 291-292
[26] Avrupa Parlamentosu, ''European Parliament Eurobarometer (EB/EP 84.1)'', 14.10.2015, (Çevrimiçi)

Bu yeni siyasi atmosferle birlikte Avrupa'da giderek artan popülizm dalgası, Doğu Avrupa ülkeleri Macaristan ve Polonya içinde nüfuz kazanmaya başladı. Avrupa'daki hükümetleri büyük bir çıkmazın içine sokan ve çoğunluğu İslam ülkelerinden gelen göçlerin neden olduğu 2015 mülteci krizi, AB entegrasyonunun ülkeler arasında sağladığı yakınlaşmanın kalıcılığına dair şüpheler uyandırdı. Bunun ilk sebebi, Polonya ve Macaristan'da iktidarda olan popülist liderlerin, AB'nin mülteci krizi için aldığı kararları ulusal egemenlik ilkesini gözeterek tanımaması ve Birlikten bağımsız karar alma teşebbüsleri;[27] diğer sebebi, Doğu Avrupa ülkelerinin coğrafi olarak göçmen kitlesinin en yakın hedefi halinde bulunmasıdır. Dahası, 2015 genel seçimlerine gidilirken, PiS'in ve partinin başbakan adayı Beata Szydło'nun büyük bir motivasyona sahip olduğu vurgulanabilir. Zira Mayıs 2015'te yapılan cumhurbaşkanlığı seçimini PiS adayı Andrzej Duda'nın kazanması, partinin genel seçimlerde psikolojik üstünlüğü ele almasında büyük bir etken olarak gösterilebilir. Dolayısıyla PiS, 2015 genel seçimlerinde mülteci krizini kendi çıkarları için efektif bir şekilde kullanarak, bu sorunu çözeceğini ve ülkede ekonomik refahı sağlayacağını vaat etti. Çünkü toplumsal tabanda bu konularla ilgili büyük bir tedirginlik mevcuttu.

Bu doğrultuda PiS, halkın büyük bir bölümünün hissettiği ortak endişelere çözüm bulabilmek için; asgari ücretin artırılması, düşük gelirli ailelere ve yaşlılara maddi destek sağlanması gibi geniş kapsamlı kamu harcamalarını ön plana çıkaran bir seçim kampanyası yürüttü. PiS kampanyadaki bu vaatlerini, çok önemli bir strateji uygulayarak halka sundu. Kendisini ekonomik konularda sol, kültürel konularda ise sağ programlardan faydalanan melez bir parti olarak gösterdi. Bu sayede her kesime hitap etmeyi amaçladı. Bununla birlikte, seçim vaatlerini PO-PSL koalisyonunu eleştiren radikal söylemler ile perçinledi.[28]

PiS başkanı Kaczyński 2015 genel seçimleri kampanyasında, sıklıkla mülteci krizini merkeze alarak çeşitli eleştirilerde bulunmuş ve çoğu zaman İslam düşmanlığı ile kültürel farklılıklara vurgu yapmıştır. Ona göre, hükümetin bu kriz hakkında yeterli önlemleri almadığı ortadadır. Kaczyński, göçmen sorununu henüz çözememiş

https://www.europarl.europa.eu/pdf/eurobarometre/2015/2015parlemeter/EB84.1_synt_conso_en.pdf, Erişim Tarihi: 23.12.2024, s. 13

[27] Kelemen, a.g.e., s. 223

[28] Jaskiernia, a.g.e., s. 237

ülkelerin olduğunu ve bu ülkelerin süreci kontrol etmesindeki yetersizliğinin, kaçınılmaz şekilde toplumsal huzursuzluk ve kargaşaya neden olduğunu iddia etmiştir. Mülteciler aracılığıyla İslami görüşlerin toplumda genişlemesinin dar kapsamda Hristiyanlık ve Polonya kültürü, geniş kapsamda Avrupa coğrafyası için büyük bir tehdit oluşturduğunu dile getirmiştir. Öte yandan, İslam kökenli mültecilerin meydana getirdiği toplumsal problemlerin, Avrupa'nın hemen hemen her yerinde aynı olduğu fikriyle bağlantı kurmuştur. Bu iddialarını desteklemek amacıyla, İtalya ve Yunanistan gibi Güney Avrupa ülkeleri ile daha gelişmiş Almanya'nın benzer sorunlarla boğuştuğunu örnek göstermiştir.[29] Dolayısıyla Kaczyński'nin bu fikirleriyle satır aralarında mültecileri ağır bir şekilde eleştiriye tuttuğu net biçimde söylenebilir.

2015 parlamento seçimine üç hafta kala yapılan bir anket, mülteci krizinin Polonya toplumunda nasıl değerlendirildiğine ilişkin sonuçlar ortaya koymuştur. Katılımcılar, mültecilerin ülkeye kabul edilmesine yüzde 40 oranında karşı çıkmıştır. Diğer bir soruda katılımcıların yüzde 27'si mültecilerin gerçekten silahlı çatışmalardan kaçtığını, yüzde 39'u ise ekonomik kaygılarla Avrupa'ya geldiğini belirtmiştir. Neden kabul edilmemeleri gerektiğindeki üç büyük etkenden ilki; yüzde 44'le ülkenin problemli ekonomik durumu ve henüz çözülmemiş iç sorunların olmasıdır. Geri kalan etkenlerden ikincisi yüzde 41 olası sonuçlardan duyulan endişe, üçüncüsü yüzde 13 mültecilerin Polonya kültürüne ve dinine olan yabancılığıdır.[30] Bu verilere göre PiS'in mülteci krizine parmak basarak kamuoyunu hem oldukça etkilediği, hem de sert bir çizgiyle kutuplaştırmış olduğu ifade edilebilir.

Kaczyński genel seçimlere kısa bir süre kala, seçim kampanyasına daha fazla katılım göstermeye başladı. Bu hususta, önceki iktidarın hatalı politikalarına yoğunlaştı ve Polonya'nın mültecileri memnuniyetle karşılaması gerektiği fikrine şiddetle muhalefet etti. Kaczyński 2015 genel seçimlerine iki hafta kala, partisine olan desteği güçlendirmek için açıklamalar yaptı. Bu açıklamalarından birinde, göçmenlerin insan sağlığı için zararlı olan kolera ile dizanteri gibi hastalıklara ek

[29] Michał Krzyżanowski. ''Discursive shifts in ethno-nationalist politics: On politicization and mediatization of the "refugee crisis" in Poland.'', **Journal of Immigrant & Refugee Studies**, Vol.16, No. 1-2, 2018, s. 9-11

[30] CBOS, ''O uchodźcach w przededniu unijnego szczytu poświęconego kryzysowi imigracyjnemu'', No. 133/2015, 05.10.2015, (Çevrimiçi) https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2015/K_133_15.PDF, Erişim Tarihi: 03.10.2024, s. 2-7

olarak her tür paraziti Avrupa'ya taşıyacağı ve ülkeye göçmenler kabul edilirse, bunun Polonya için büyük tehlikeye yol açacağı konusunda uyarıda bulundu.[31]

Siyasi Partiler	Oy Oranı (%)	Sandalye Sayısı
PiS	37,58	235
PO	24,09	138
Kukiz'15	8,81	42
Nowoczesna	7,60	28
ZL	7,55	-
PSL	5,13	16
KWN	4,76	-
KWMN	0,18	1
Diğer Partiler	4,30	-

Tablo 2.1: 25 Ekim 2015 Tarihli Polonya Parlamento Seçim Sonuçları
Kaynak: https://parlament2015.pkw.gov.pl/349_Wyniki_Sejm.html, Erişim Tarihi: 25.03.2024

PiS'in sürekli olarak mülteci krizi üzerinden siyasi kazanç sağlamaya çalışması, Polonya'da göçmenlere yönelik dışlayıcı tavrın kendisine bir taban bulma ihtimaliyle ilişkilendirilebilir. Ayrıca Kaczyński'nin etnik köken, din ve kültür farklılıklarına değinmesi, yardımcı bir gösterge olarak ele alınabilir. Sonuç olarak, kullanılan kutuplaştırıcı dil ve koalisyon hükümetinin çözüm politikalarındaki yetersizliklerin etkisiyle PiS, Ekim 2015'te Polonya'da tek başına iktidara geldi. Bir sonraki alt başlıkta kısaca değinilen ve özellikle demokratik çevrelerde kaygıya sebep olan politikalarına rağmen, PiS'in 2019 seçimlerinde de tek başına iktidar olarak

[31] Politico, ''Migrants carry 'parasites and protozoa', warns Polish opposition leader'', 14.10.2015, (Çevrimiçi) https://www.politico.eu/article/migrants-asylum-poland-kaczynski-election/, Erişim Tarihi: 12.05.2024

mutlak bir zafer elde etmesi; demokratik gerileme sürecinin ivme kazanması ihtimalini güçlendirmiştir.

2.4. PiS'in Mutlak Zaferi: 2019 Genel Seçimleri

PiS 2015'teki galibiyetinden itibaren, kamu harcamalarını artıran çeşitli programları uygulamaya koydu. Buna ilk örnek, PiS'in 2015 genel seçim vaatlerinde yer verdiği ''500+'' ismindeki sosyal destek programıdır. Polonya'da geleneksel aile yapısını yaygınlaştırmak maksadıyla 2016'da açıklanan yeni sosyal destek programı; başlangıçta üç ve daha fazla çocuk sahibi olan aileler için, 18 yaşından küçük olan her çocuk başına her ay 500 Zloti[32] maddi destek içeren bir paketti. Hükümetin belirlediği hane halkı başına aylık 800 Zloti'den az gelir kazanma şartını sağlayan tek çocuklu aileler hariç tutuldu ve tek çocuğu bulunan diğer aileler bu kapsama dâhil edilmedi. Bu maddi destek programıyla PiS hükümeti, gelir durumu düşük geniş ailelerin maliyetlerini hafifletmeyi hedeflemiştir. Tasarı Sejm'de onaylanmasının ardından cumhurbaşkanına gönderildi. 17 Şubat 2016'da cumhurbaşkanının imzaladığı sosyal destek programı, 1 Nisan 2016'dan sonra resmen uygulanmaya başlandı.[33]

PiS'in uluslararası ve ülke içindeki yoğun eleştirilere rağmen, 2017'deki çeşitli kamuoyu araştırmalarında yüzde 35 oy oranına sahip olması tartışma konusuydu. Bu istikrarın nedenini iki maddede açıklamak mümkündür. Birinci olarak; PiS hükümeti vatandaşların emeklilik yaşını erkeklerde 65, kadınlarda 60'a düşürmek, emeklilere senelik bir maaş ikramiye gibi birtakım ekonomik yardımlar içeren kampanya vaatlerini hayata geçirdiği için çoğunluk desteğini korudu. İkinci olarak; kendi seçmenlerini hedef alan sosyal politikalar belirledi ve halk adına yeni bir yönetim anlayışı ortaya koydu.[34] Burada yeni yönetim anlayışı ile kastedilmek istenen düşünce, Katolik değerlerine bağlı geleneksel aileleri ve partiyi destekleyen toplumu gözeten politikaları kapsamaktadır. Öte yandan PiS, 2019 genel seçimleri için belirlediği yeni

[32] Polonya'nın ulusal para birimi Zloti'dir. Ülke Schengen bölgesinde bulunmasına karşın, AB ortak para birimi Euro'yu kullanmamaktadır.
[33] Dorota Szelewa, ''From implicit to explicit Familialism: Post-1989 family policy reforms in Poland'', s. 144, içinde; **Gender and Family in European Economic Policy,** Ed. Diana Auth, Jutta Hergenhan & Barbara Holland-Cunz, Cham, Palgrave Macmillan, 2017
[34] Anna Grzymala-Busse, ''How Populists Rule: The Consequences for Democratic Governance'', **Polity**, Vol. 51, No. 4, 2019, s. 715

rota doğrultusunda, liberalleşme karşıtı, kökten dinci ve aşırı milliyetçi halk kesimlerinin duygularına hitap eden söylemlerde bulunmaya daha fazla gayret gösterdi. Parti bu yolu kullanırken, devlet iradesinin sağlamlaştırılması gerektiğini öne sürdü.[35]

Siyasi Partiler ve İttifaklar	Oy Oranı (%)	Sandalye Sayısı
PiS	43,59	235
KO	27,40	134
Sol İttifak	12,56	49
KP	8,55	30
KWN	6,81	11
KWMN	0,17	1
Diğer Partiler	0,92	-

Tablo 2.2: 13 Ekim 2019 Tarihli Polonya Parlamento Seçim Sonuçları
Kaynak: https://sejmsenat2019.pkw.gov.pl/sejmsenat2019/en/wyniki/sejm/pl, Erişim Tarihi: 25.03.2024

2015 genel seçimlerinde mülteci krizini merkeze alarak başarıya ulaşan PiS, hala güncelliğini kaybetmeyen bu krize ek olarak, seçim kampanyası temalarına bir yenisini ekledi. 2019 seçimleri yaklaştıkça, bu konunun Lezbiyen Gay Biseksüel Trans (LGBT) karşıtı söylem olduğu açıkça ortaya çıkmıştı. PiS ve kilisenin toplumsal cinsiyet kavramına karşı takındığı tavra göre, Polonya'ya dayatılmaya çalışılan bu kavram, ülkenin refaha ulaşmasını engelleyebilecek tehlikeli bir unsurdur. Bu nedenle PiS, ahlaki yozlaşma tehdidi olarak nitelendirdiği bu kavramı destekleyenlere karşı karalama kampanyası başlattı. Dahası, bu fikrin en önemli destekçileri arasında ana muhalefet partisi PO'nun yer aldığını öne sürerek, tartışmaları daha da hararetli bir

[35] Radoslaw Markowski, ''Plurality support for democratic decay: the 2019 Polish parliamentary election'', **West European Politics**, Vol. 43, No. 7, 2020, s. 1515-1516

duruma getirdi.[36] PiS bu tutumunun bir yansıması olarak, LGBT haklarını Polonya'daki geleneksel Katolik değerlere zarar veren sapkın fikirler şeklinde nitelendirdi. Seçimler sonuçlandığında PiS büyük bir zafere imza attı ve anti demokratik yönetimine rağmen, ikinci defa tek başına iktidara geldi. PiS'in 2015 seçimlerinde sunduğu en büyük vaatlerini gerçekleştirmesi, bu başarısındaki önemli etkenlerden biri olarak gösterilebilir.

Son tahlilde PiS, kendi iktidarını güçlendirecek demokrasi karşıtı düzenlemelerin gerekliliğini vurgulamaya devam etti. Partinin bu süreçteki en önemli stratejisi, 2019'a dek yaptığı düzenlemeleri hükümet düşmanlarının nefretiyle ilişkilendirerek, halk iradesini önemseyen bir konum seçmesiydi. Bu bilgiler ışığında PiS'in 2019'da yeniden büyük bir oy desteği almasının, partiye demokrasi karşıtı yeni yasa ve medya düzenlemelerini gerçekleştirme konusunda cesaret verdiği söylenebilir.[37]

2.5. Görkemli PiS İktidarının Sona Ermesi: 2023 Genel Seçimleri

Ekonomiye yönelik vaatleri ve milliyetçi görüşleri sayesinde önceki iki seçimde galip gelen PiS'in, oy oranlarını 2023'te de koruyacağına dair bir inancı vardı. Bu yüzden parti, iktidarını korumak için yine aynı temaları kullandı. Bu hususta, Şubat 2022'de Rusya ve Ukrayna arasında başlayan savaş, PiS'in tarihsel argümanları yeniden gündeme getirmesine imkan tanıdı. İç politikada Polonya ve Rusya arasındaki tarihsel travmaları tetikleyen parti, bu savaşta Ukrayna'ya desteğini açıklayarak, Rusya'ya karşı bir kamuoyu oluşturmaya çalıştı.[38] Bunun yanı sıra parti, gelecekte daha agresif stratejiler uyguladı. Genel seçimlerle aynı günde referandum yapılmasını öngören yeni bir karar, Ağustos 2023'te Sejm'de onaylandı. Halkın iradesine vurgu yapmayı amaçlayan bu referandumda yer alan önemli konu başlıkları; göçmenlerin

[36] Piotr Zuk, ''One leader, one party, one truth: public television under the rule of the populist right in Poland in the pre-election period in 2019.'', **Javnost-the public**, Vol. 27, No. 3, 2020, s. 294
[37] Hubert Tworzecki, ''Poland: A case of top-down polarization'', **The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science**, Vol. 681, No. 1, 2019, s. 109
[38] Natasza Styczyńska, ''Conflict or Conciliation? The Polish elections of 2023 and their consequences for the EU'', **Swedish Institute for European Policy Studies**, c.y., s.y., October 2023, s. 11

AB anlaşmasıyla Polonya'ya alınması, devlet şirketlerinin özelleştirilmesi ve emeklilik yaş sınırının değiştirilmesiydi. Ayrıca PiS, KO ittifakının lideri PO'nun 2011-2015 koalisyon dönemine atıfta bulunarak, göçmen konusu hakkında çözüm üretemediğini öne sürdü. Dahası PO iktidara gelirse, 2015'te yükseltme kararı alıp uygulamadığı emeklilik yaş sınırını yeniden değiştireceği yönünde bir korku algısı yarattı. Bununla birlikte PO'nun ulusal çıkarlar yerine, Almanya çıkarlarına hizmet eden bir parti olduğunu sıklıkla vurguladı.[39]

Siyasi Partiler ve İttifaklar	Oy Oranı (%)	Sandalye Sayısı
PiS	35,38	194
KO	30,70	157
TD	14,40	65
NL	8,61	26
KWN	7,16	18
Diğer Partiler	3,75	-

Tablo 2.3: 15 Ekim 2023 Tarihli Polonya Parlamento Seçim Sonuçları
Kaynak: https://sejmsenat2023.pkw.gov.pl/sejmsenat2023/en, Erişim Tarihi: 25.03.2024

Muhalefet kanadı ise PiS'in bu hasımca söylemlerine karşı, partinin sekiz yıllık iktidarındaki en büyük sorunlarına odaklanan bir söylem geliştirdi. KO seçim kampanyasında, PiS ile AB arasında gerçekleşen hukuksal krizleri dile getirmiş ve iktidara geldiği takdirde, ulusal mahkemeler hakkında verilen kararları derhal hayata geçireceğini belirtmiştir. Ayrıca KO, AB'den sağlanacak fon akışıyla Polonya'nın maddi olanaklarını geliştirerek refahı sağlayacağını ileri sürmüştür. TD ittifakı da KO'nun bu yaklaşımlarına benzer bir tutum takınmıştır. Polonya'da hukukun

[39] Euractiv, ''Polish parliament approves resolution to hold referendum on election day'', 18.08.2023, (Çevrimiçi) https://www.euractiv.com/section/elections/news/polish-parliament-approves-resolution-to-hold-referendum-on-election-day/, Erişim Tarihi: 20.10.2024

üstünlüğü ve anayasal demokrasinin yeni baştan oluşturulmasına ihtiyaç olduğuna dikkat çekmiştir.[40]

Bu gelişmelerin ardından yapılan 2023 genel seçimlerinde, yeni bir tablo ortaya çıktı. Ülkenin siyasi konjonktürünü iyi analiz eden muhalefet ittifaklarının yükselme eğilimi, PiS iktidarını sonlandırdı. Parti art arda iki dönem elde ettiği tek başına iktidarlığının ardından, 2023'te oransal anlamda yeniden birinci olmasına karşın, hükümeti kuracak çoğunluğa ulaşamadı. PiS'in birbirine benzer politikalar benimsediği KWN koalisyon kurma fikrine yakınlaşsa bile, bu oran muhalefet bloğunun toplam oranının altında kalmaktaydı. Bu nedenle KO, TD ve NL'nin oluşturduğu üçlü koalisyon, Kasım 2023'te Polonya'da yeni hükümeti kurdu. Böylece Polonya'da iktidarın değişmesiyle PiS, ana muhalefet partisi konumuna geriledi. Ülkedeki demokratik gerilemenin ve hukuksuzluğun uluslararası platformlarda geniş yer tutması, halkın memnuniyetsizliğinin açık bir şekilde görülmesi, kaybedilen itibarın yeni bir hükümetle tekrar kazanılacağına dair inanç; iktidarın değişmesine neden olmuştur. PiS'in 2019 seçimlerinde kazandığı mutlak zafere rağmen 2023 seçimlerinde parlamento çoğunluğunu kaybetmesi sonucu, PO liderliğinde kurulan koalisyon hükümeti karşısında ana muhalefet partisi görevini üstlenmesi, demokratik gerileme sürecinin hız keseceğine dair görüşleri öne çıkarmıştır. Bu olgu, demokratik rejimlerinin devamlılığında dikey hiyerarşi mekanizmasının -yeni seçimler yoluyla güç değişimi- önemine işaret etmektedir. Bir sonraki bölümde, 2015-2023 yılları arasındaki yargı ve medya alanına dair düzenlemelere odaklanılarak, demokratik gerileme süreci tartışılmıştır.

[40] Styczyńska, a.g.e., s. 7-8

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
HUKUK VE ADALET PARTİSİ İKTİDARINDA YARGI, MEDYA VE BİREYSEL HAKLARA YÖNELİK YAPILAN DÜZENLEMELER VE DEMOKRATİK GERİLEME

Polonya'da PiS'in iktidara gelmesiyle giderek hızlanan ve tarihsel bir geçmişe de sahip olan demokratik gerileme süreci; otoriter bir hükümet, hukuksuzluk, gergin siyasi atmosfer gibi çok önemli unsurları ortaya çıkarmıştır. Tezin bu bölümünde, PiS iktidarının 2015-2023 yılları arasında çeşitli konularda uyguladığı politikaların içerikleri ve bunların Polonya'daki demokratik gerileme sürecine olan etkileri incelenmiştir. Bu etkiler, tezin giriş bölümünde tanımı verilen Waldner ve Lust'ın demokratik gerileme kavramı merkezinde tartışılmıştır. PiS; yargı, medya ve bireysel haklara yönelik belli başlı düzenlemeler yapmış ve bunlar, Polonya'da demokratik gerilemeye sebep olmuştur. Var olan demokrasi karşıtı eğilimlerin yükseliş gösterdiği 2015 sonrası dönem, PiS'in ülkedeki siyasi gücünün limitleriyle birlikte açıklanmıştır. Çünkü parti, sahip olduğu görece sınırlı siyasi güç (parlamento temsili) sebebiyle, kimi zaman bazı düzenlemelerde geri adım atmak zorunda dahi kalmıştır. Bu bölümün ilk başlığı yargıya, ikinci başlığı medyaya, üçüncü başlığı bireysel hakların kullanılmasında yaşanan sorunlara ayrılmıştır.

3.1. PiS'in Yargı Bağımsızlığı ve Tarafsızlığını Zedeleyen Eylemlerinin Odağındaki Kurumlar

Başlangıçta PiS iktidarının genel hedeflerini özetlemek yararlı olacaktır. PiS'in 2015'te parlamento çoğunluğunu elde eder etmez almış olduğu anti demokratik karar ve uygulamaların neticesinde, Polonya'da anayasal demokrasiye olan bağlılık zayıflamaya başlamıştır. İlk aşamada; yasama, yürütme, yargı organlarının bağımsız hareket edebilme kabiliyetini tarif eden kuvvetler ayrılığı ilkesindeki yürütme organı kazanıldı. Polonya'da 24 Mayıs 2015'te yapılan cumhurbaşkanlığı seçimini kazanan PiS adayı Andrzej Duda, hükümetle beraber çalışıp demokratik rejimdeki erozyonu hızlandırdı. İkinci aşama, yasama organının muhalefet için işlevsiz bir araç haline getirilmesiydi. 2015 genel seçim sonuçları itibariyle 460 sandalyeli Sejm'in

çoğunluğu, 235 sandalyeye sahip ve tek başına iktidar olan PiS'e aitti. Zira aynı seçim başarısı 2019 yılında da tekrarlanmış ve PiS, Sejm'deki 235 milletvekili sayısını 2023'e kadar korumuştu. Üçüncü ve son aşama yargıyı partinin tekeline alarak, kuvvetler ayrılığından kuvvetler birliğine geçiş sürecinin başlatılmasıydı. Hükümeti arka planda yönlendiren PiS lideri Kaczyński'nin, parti vekillerinin, kabinede yer alan bakanların eylemlerindeki nihai hedef; tüm yargı kurumlarının yetkisinin tek elde toplanmasıydı. Bu yüzden PiS'in faaliyetleri, çoğunlukla yargıyı ele geçirmek üzerine yoğunlaşmıştır. Örneğin PiS, iktidarı boyunca kuvvetler ayrılığı ilkesine aykırı gerçekleştirdiği eylemlerini, halk ve devlet iradesine yönelik söylemlerle meşrulaştırdı. Partinin parlamentoda çoğunluğu elde edip halk iradesini temsil etmeye hak kazanması, böylelikle ülkede -demokratik olsun veya olmasın- istediğini yapabilme hakkına sahip olduğunu düşünmesi, bu söylemlerdeki anahtar unsurlar olarak öne çıkmaktadır.[1]

Polonya'da yargının sac ayaklarını oluşturan üç temel kurum sırasıyla Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme[2], Ulusal Yargı Konseyi'dir. Bu başlığın alt başlıkları içerisinde, söz edilen yargı kurumlarına karşı sistematik olarak uygulanan baskıcı ve demokrasi karşıtı düzenlemeler ele alınmıştır.

3.1.1. Anayasa Mahkemesi

Anayasa Mahkemesi, Sejm tarafından 9 yıllık görev süresince seçilen 15 yargıçtan oluşmaktadır. Yargıçlar yalnızca tek bir dönem için seçilirler ve görev süreleri tamamlandığında tekrar aday gösterilemezler (Madde 194/1). Anayasa Mahkemesi Başkanı ve Başkan Yardımcısı, Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu'nun önermiş olduğu yargıç adayları arasından seçilir. Seçim sonrası tüm Anayasa Mahkemesi yargıçlarının ataması Cumhurbaşkanı tarafından yapılır (Madde 194/2). Anayasa Mahkemesi yargıçları görev süreleri boyunca herhangi bir siyasi partiye üye olamazlar. Yargıçlar ayrıca mahkemeler ve diğer tüm yargıçların bağımsızlığına ilişkin ilkeler ile bağdaşmayan eylemlerde bulunamazlar (Madde 195/3). Anayasanın

[1] Şenyurt, a.g.e., s. 110-111

[2] Polonya Cumhuriyeti anayasasına göre Anayasa Mahkemesi en yüksek ulusal mahkemedir. Metin içinde bahsedilecek olan ''Yüksek Mahkeme'' kurumu Yargıtay'dır ve Anayasa Mahkemesi'nden ayrı olup, en yüksek mahkeme kavramıyla karıştırılmamalıdır.

ilgili maddesinde belirtildiği üzere kararlar oy çokluğuyla alınmaktadır (Madde 190/5) ve mahkemenin karar vermesi gereken durumlar için, 15 üyenin dokuzunun onay vermesi gereklidir. Ayrıca mahkemede alınan kararlar, süre sınırlaması olmadan hemen resmi gazetede yayımlanmalıdır (Madde 190/2).[3]

Polonya Anayasa Mahkemesi'nde yaşanan en önemli siyasi kriz, önceki PO-PSL koalisyonunun seçtiği beş yargıcın yerine, Aralık 2015'te PiS çoğunluğundaki Sejm tarafından yeni yargıçların seçilmesiyle başladı. Olayın arka planında, koalisyon hükümetinin yapılacak Ekim 2015 genel seçimlerine dair kaygısı yatmaktaydı. İktidarı kaybedeceğini anlayan koalisyon hükümeti; bunun üzerine görev süresi bitecek olan beş Anayasa Mahkemesi yargıcının yerini, 2015'teki genel seçimler yapılmadan evvel doldurmak istedi.

Koalisyon hükümeti bu hedef doğrultusunda, yeni Anayasa Mahkemesi Yasası'nı 25 Haziran 2015'te Sejm'de onaylatıp, 30 Temmuz 2015'de yürürlüğe koydu. Yeni yasa, genel seçimlerden önceki Sejm çoğunluğuna, beş yargıcın tamamını seçme hakkı tanımaktaydı. Ancak böyle bir seçim yapılmasına imkan veren bu yasa meşru değildi. Durumu karmaşık hale getiren nokta; üç üyenin görev süresinin yeni dönem parlamento toplanmadan önce 6 Kasım 2015'te, diğer iki üyenin görev süresinin parlamentonun toplandığı tarihten sonra sırasıyla 2 Aralık 2015 ve 8 Aralık 2015'te sona ermesiydi. Dahası görev süresi sonlanacak bu yargıçların tümü, PiS'in 2006'daki koalisyon hükümet döneminde seçilmişlerdi.[4] Ama PO-PSL hükümeti Anayasa Mahkemesi Yasası'nın verdiği yetkiye dayanarak, Ekim 2015'te beş yeni yargıç seçti. Tüm beş yargıcı koalisyon hükümetinin seçebilmesi meşru olmadığından dolayı Cumhurbaşkanı Duda, yargıçların hiçbirinin yeminlerini kabul etmedi ve yargıçlar görevlerine başlayamadılar.[5] Eğer yeni seçilen beş aday resmen mahkemeye atanmış olsaydı, mahkemenin kompozisyonu bir kişi hariç tamamen PO'ya bağlı

[3] Bu noktadan itibaren metnin geri kalanında anayasaya dipnot referansı verilmeyecek ve ilgili maddeler metinde parantez içinde belirtilecektir. Örnek: (Madde 190/2), Polonya Cumhuriyeti Parlamentosu, Polonya Cumhuriyeti Anayasası, 02.04.1997, (Çevrimiçi) https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm, Erişim Tarihi: 12.07.2024

[4] Marcin Wiącek, ''Constitutional Crisis in Poland 2015–2016 in the Light of the Rule of Law Principle'', içinde; **Defending Checks and Balances in EU Member States**, Ed. Armin von Bogdandy, Piotr Bogdanowicz, Iris Canor, vd., Berlin, Springer, 2021, s. 17

[5] Fryderyk Zoll, Leah Wortham, ''Judicial Independence and Accountability: Withstanding Political Stress in Poland'', **Fordham International Law Journal**, Vol. 42, No. 3, 2018, s. 893

üyelerden oluşmuş olacaktı. Çünkü mahkemedeki 15 üyenin 9'u PO, 6'sı PiS'in seçtiği yargıçlardı.

Daha sonra PiS çoğunluğundaki yeni Sejm, 12 Kasım 2015'te ilk toplantısını gerçekleştirdi. Ardından 17 Kasım'da Sejm'deki PiS vekilleri, Anayasa Mahkemesi'ne önceki hükümetin yargıç atama girişimine ilişkin itirazda bulundu. Ardından Sejm tarafından 19 Kasım 2015'te çıkarılan yasa düzenlemesi, artık mahkeme yargıçlarının görevinin, cumhurbaşkanının katılımıyla düzenlenen toplantıda yemin ettiği andan sonra başlamasını kesinleştirdi. Bu düzenlemenin yapılmasındaki en etkili neden olarak, koalisyon hükümetinin seçtiği yargıçların yeminlerinin cumhurbaşkanı tarafından reddedilmesi gösterilebilir. 23 Kasım'da Sejm'deki bir grup muhalefet vekilinin yanı sıra Ulusal Yargı Konseyi Başkanı ve 30 Kasım'da Yüksek Mahkeme başkanı, PiS'in bu yasa düzenlemesine karşı, Anayasa Mahkemesi'ne şikâyet gerçekleştirdi.[6] Bir önceki hükümetin 8 Ekim 2015'te hukuki usullere uygun biçimde seçilen adayları Roman Hauser, Andrzej Jakubecki ve Krzysztof Ślebzak dâhil beş yargıcın seçim sürecinin, usulsüz gerçekleştirilmesi sebebiyle geçersiz olduğunu ilan eden tartışmalı karar, 25 Kasım 2015'te PiS vekillerinin hükümetten bağımsız aldığı meclis kararıyla onaylandı.[7] Daha sonra PiS, kendi yargıçlarını seçme girişiminde bulundu. 2 Aralık 2015'teki Sejm oylaması sonucunda Henryk Cioch, Lech Morawski, Mariusz Muszyński, Julia Przyłębska ve Piotr Pszczółkowski; yeni Anayasa Mahkemesi yargıçları olarak seçildiler.[8]

Sürecin devamında, PiS vekillerinin 17 Kasım 2015'te Anayasa Mahkemesi'ne bulunduğu itirazla ilgili de karar verildi. Anayasa Mahkemesi üye seçiminin üyelik pozisyonlarındaki boşlukların ortaya çıktığı parlamento döneminde çoğunluğa sahip Sejm tarafından yapılması gerektiğine dair karar, 3 Aralık 2015'te Anayasa Mahkemesi tarafından açıklandı. Mahkeme; Haziran 2015 tarihli Anayasa Mahkemesi

[6] Venedik Komisyonu, ''OPINION ON AMENDMENTS TO THE ACT OF 25 JUNE 2015 ON THE CONSTITUTIONAL TRIBUNAL OF POLAND'', CDL-AD(2016)001, 11.03.2016, (Çevrimiçi) https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)001-e, Erişim Tarihi: 01.09.2024, s. 5

[7] Wojciech Sadurski, **Poland's Constitutional Breakdown**, New York, Oxford University Press, 2019, s. 62

[8] Polonya Cumhuriyeti Parlamentosu, No. 56, 02.12.2015, (Çevrimiçi) http://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=56, Erişim Tarihi: 20.07.2024

Yasası'ndaki üç yargıcın seçimine ilişkin maddenin anayasaya uygun olduğunu, ancak diğer iki yargıcın seçimine ilişkin olanın anayasaya uymadığını tespit etti. Anayasa Mahkemesi, 9 Aralık 2015 tarihli ikinci kararında ise, yeni Sejm'in önceki üç yargıcın seçimlerini geçersiz kılmak ve bu kişilerin yerine kendi yargıçlarını seçmek gibi bir hakkı bulunmadığını belirtti. Aynı kararda, PiS'in 19 Kasım 2015 tarihli ''yargıçların göreve başlama tarihlerine ilişkin düzenlemesine'' dair yapılan itirazlar uygun bulundu. Böylece yargıçların, cumhurbaşkanının huzurunda yemin ettikleri gün yerine, Sejm'de seçildikleri günle beraber görevlerine başlamasına karar verildi.[9] Kısacası bu iki kararla birlikte, önceki dönem Sejm tarafından aday gösterilmiş üç yargıç Hauser, Jakubecki ve Ślebzak'ın usullere uygun şekilde seçildiği için; herhangi bir şart olmadan Anayasa Mahkemesi'ne atamasının yapılması gerekli hale gelmiştir. Diğer iki adayın seçimleri, 3 Aralık 2015 tarihli Anayasa Mahkemesi kararında anayasaya aykırı görüldüğü için, geçersiz hale geldi. Böylece önceki hükümetin görevi sona erecek beş üyeden üçünün yerini doldurması, yargıçların görev sürelerinin bitiş tarihi sebebiyle netlik kazandı. Ama diğer iki yargıç, parlamento çoğunluğunu elde eden yeni parti tarafından seçilebilmektedir. Son tahlilde, PiS'e anayasal olarak beş üyelik kontenjanının yalnızca ikisini seçme hakkı tanınmıştır.

Fakat Cumhurbaşkanı Duda, yeni Sejm'in seçtiği beş yargıcın yeminlerini kabul etmişti. Bu sebeple PiS adayları Cioch, Morawski ile Muszyński; PO adayları Hauser, Jakubecki ile Ślebzak'ın yerini haksız yere dolduracakları için, siyasi gerginlik önemli ölçüde arttı. Bunun üzerine Anayasa Mahkemesi Başkanı Andrzej Rzeplinski, PiS'in bu üç yargıç adayının mahkemeye katılmasını reddetti.[10] Öte yandan, PiS'in seçtiği diğer iki aday Przyłębska ve Pszczółkowski'nin Aralık 2015'te boşalan üyelik koltuklarını doldurmasında anayasal yönden herhangi bir sakınca görülmediğinden dolayı, statüleri hakkında tartışma yapılmamıştır.

Yargıç seçiminde yaşanan bu büyük krizin ardından PiS, bir dizi hukuki eylemlerde bulundu. 22 Aralık 2015'te Anayasa Mahkemesi Yasası'nda yeni bir değişiklik yaptı. Değişiklikle birlikte mahkemenin karar yeter sayısı 9'dan 13'e

[9] Sadurski, **a.g.e.**, s. 63
[10] Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, ''Report of the Special Rapporteur on the independence of judges and lawyers on his mission to Poland'', 05.04.2018, (Çevrimiçi) https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g18/084/27/pdf/g1808427.pdf, Erişim Tarihi: 07.08.2024, s.7

yükseltildi. Önceki durumda basit çoğunlukla alınan kararların, artık 2/3 çoğunluk şartı doğrultusunda alınması kabul edildi.[11] PiS bu rakamları stratejik şekilde belirledi. Çünkü 15 üyeden oluşan Anayasa Mahkemesi, PiS'in mahkemeye alınmayan adayları yüzünden üç kişi eksik toplanmaktaydı. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi, bu yeni şartlar yüzünden PiS hükümetinin yargı düzenlemelerini denetim altına almakta zorlanmıştır. Ancak 9 Mart 2016 tarihinde Anayasa Mahkemesi, bu değişikliğin anayasayı ihlal ettiğine karar verdi.[12] Fakat mahkeme kararının resmi gazetede yayımlanması, 13'e yükseltilen karar yeter sayısı sağlanmadığı gerekçesiyle hükümet tarafından engellendi.[13] İlerleyen zamanda Anayasa Mahkemesi'nin muhalif üyelerinin azami görev süreleri dolduğunda, sıcağı sıcağına PiS'in yargıç adayları mahkemeye yerleştirildi. Aralık 2015'teki yargıç atama krizinden sonra gerçekleşen ilk seçim, Nisan 2016'da yapıldı. Görev süresi dolan yargıç Mirosław Granat yerine, PiS adayı Zbigniew Jędrzejewski seçildi.[14]

Temmuz 2016'daki reform planında, Anayasa Mahkemesi'nin yapısı hakkında birtakım değişiklikler yapıldı. Daha önce 13'e yükseltilen karar yeter sayısı 11'e indirildi. Diğer taraftan, 2/3 çoğunluk barajı kaldırılmış oldu. Ayrıca yeni reform yasasıyla Anayasa Mahkemesi başkanı, hükümete mahkeme kararlarını resmi gazetede yayımlaması için talepte bulunmalıdır. Bu bağlamda, bir kararın keyfi olarak yayımlanmaması ihtimali, anayasanın 190/2 maddesinin ihlaline sebep olmaktadır. Bununla birlikte, başsavcı makamının yasa tasarılarına ilişkin davalarda hazır bulunmasının gerekli olduğu belirtilmiştir. Bu tür davaların Polonya'daki yasalar uyarınca, tamamen toplanan kurul tarafından görülmesinin zorunlu olduğu dikkate alındığı takdirde, bu hamlenin bir çeşit bloke mekanizması olduğu açığa çıkmaktadır. Dahası, başsavcı unvanını kullanan Adalet Bakanı[15], yasa düzenlemesi hakkında hazırlanmış herhangi bir duruşmanın, normal şartlar altında görülmesini

[11] Venedik Komisyonu, ''OPINION ON AMENDMENTS TO THE ACT OF 25 JUNE 2015 ON THE CONSTITUTIONAL TRIBUNAL OF POLAND'', s. 6
[12] A.e., s. 8
[13] Wiącek, a.g.e., s. 28
[14] Polonya Cumhuriyeti Parlamentosu, 14.04.2016, (Çevrimiçi) https://orka.sejm.gov.pl/Glos8.nsf/nazwa/16_61/$file/glos_16_61.pdf, Erişim Tarihi: 22.07.2024
[15] Mart 2016'da Adalet Bakanı aynı zamanda Başsavcı olarak görevlendirildi. Böylelikle genel ve yüksek mahkemelerdeki savcılar Adalet Bakanı'na tabi olmak zorunda bırakıldı., Şenyurt, a.g.e., s. 112

engelleyebilir.[16] Çünkü kurul tam ve eksiksiz şekilde toplanamadığından dolayı, başsavcının yokluğu durumunda söz konusu davanın görülmesi mümkün olmamaktadır. Böylece en basit şekilde, başsavcının sadece duruşmaya katılım göstermeden bile Anayasa Mahkemesi'nin görevini engellemesine olanak verilmiştir.

Aynı reform planı içinde PiS'in Aralık 2015'te seçtiği, fakat Anayasa Mahkemesi Başkanı Andrzej Rzepliński'nin mahkeme faaliyetlerine dahil etmediği üç yargıcı (Cioch, Morawski, Muszyński) ilgilendiren madde yer alıyordu. 11 Ağustos 2016'da Anayasa Mahkemesi, Temmuz reformunun bu bölümlerini anayasaya aykırı bulup reddetti. Buna karşılık PiS hükümeti, bir kez daha mahkemenin Aralık 2015'te belirlenmiş karar yeter sayısını sağlamadığı iddiasıyla, ilgili kararın resmi gazetede yayınlanmasını reddetti.[17] Akabinde PiS hükümeti; Anayasa Mahkemesi'nin 9 Mart 2016'dan itibaren aldığı 20'den fazla kararın (9 Mart ve 11 Ağustos hariç), 16 Ağustos 2016'da resmi gazetede yayımlanmasına izin verdi.[18] Son tahlilde, Temmuz 2016 reformunda aslında PiS'in aleyhindeymiş gibi görülen sayısal değişiklikler; esasında PiS'in Aralık 2016'dan sonra Anayasa Mahkemesi'nde zaten çoğunluğu sağlayacağından emin olması sebebiyle, lehte yapılan değişiklikler olarak değerlendirilmelidir. Bu gelişmelerin ardından hükümet, asıl odağını Anayasa Mahkemesi başkanlık seçimlerine çevirdi. Çünkü mahkeme başkanı Rzepliński'nin görevi Aralık 2016'da sona erecek ve emekliye ayrılacaktı. 15 Aralık 2016'da yapılan yeni meclis oturumu sonrasında, Anayasa Mahkemesi Başkanı Rzepliński'den boşalacak üyelik koltuğuna önerilen Michał Warciński'nin seçimi onaylandı.[19]

PiS'in amacı Rzepliński'nin yerine, hükümete yakın yeni yargıçlardan birisini Anayasa Mahkemesi başkanı yapmak olduğundan, Aralık 2016 reformu tam da bu amaç için gerçekleştirildi. PiS, anayasada belirtilen mahkeme başkanlık seçimi prosedürlerinde değişiklik yaparak, yeni Anayasa Mahkemesi Yasası'nı çıkardı.

[16] Azadeh Rojhan Gustafsson, Pieter Omtzigt, ''The functioning of democratic institutions in Poland'', Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, Doc. 15025, 06.01.2020, (Çevrimiçi) https://pace.coe.int/pdf/cb8663a4a9b4608d91e0aa7233e365970fbcd3ec5b56f767bbdf09478cbad26c?title=Doc.%2015025.pdf, Erişim Tarihi: 22.08.2024, s. 13

[17] Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, ''Report of the Special Rapporteur on the independence of judges and lawyers on his mission to Poland'', s. 8

[18] A.e., s. 8-9

[19] Polonya Cumhuriyeti Parlamentosu, 15.12.2016, (Çevrimiçi) https://orka.sejm.gov.pl/Glos8.nsf/nazwa/32_143/$file/glos_32_143.pdf, Erişim Tarihi: 22.07.2024

Yasaya göre mahkeme; Rzepliński'nin görev süresinin sona erdiği günden itibaren yeni seçim gerçekleşinceye kadar, yargıda yer alan tüm mahkemelerde en uzun hizmet geçmişine sahip yargıç olan "geçici başkan" tarafından yönetilecekti. Bu şartlara uyan tek kişi, Sejm tarafından Aralık 2015'te seçilen yargıçlar arasındaki Julia Przyłębska idi. Diğer yandan yeni yargıçlardan önerilmiş bir adayın, Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu'nda en az beş oy aldığı durumda, adaylık toplantısı için gereken 11 kişilik yeter sayı askıya alındı.[20] Bu yöntemle beraber, genel kurulda nitelikli çoğunluğu sağlamamış bir yargıcın bile, başkan adayı olabilmesi amaçlanmıştır.

Anayasa Mahkemesi'nin başkanlık seçimi, usulsüzlük iddiaları nedeniyle yeni bir tartışma konusu haline geldi. Kişiye özel yapılmış düzenlemeden sonra Przyłębska'nın geçici başkan olarak atanması durumunda, PiS'in Aralık 2015'te aday gösterip parlamentoda seçtiği üç yargıcın göreve başlamasına izin vererek, mahkemeye yeni yargıçları kabul etmesi mümkündü. Rzepliński'nin görev süresinin sona erdiği 19 Aralık 2016'da, Anayasa Mahkemesi'ndeki muhalif yargıç sayısı sekize düştü. Aynı gece PiS destekli Przyłębska, Cumhurbaşkanı Duda tarafından geçici başkan olarak atandı. Ardından beklenen ihtimal gerçekleşti ve Przyłębska, başkanlık yetkisini kullanıp üç tartışmalı yargıcı -bunlar Cioch, Morawski, Muszyński- yasal olarak tanıdı. Böylece yeni yargıçlar, resmen Anayasa Mahkemesi başkanlık seçimi için mahkemenin genel kuruluna katılarak, oy kullanma hakkını elde etti. Daha sonra Cumhurbaşkanı Duda, aday gösterilen iki kişi arasında bulunan Przyłębska'yı, 21 Aralık 2016'da Anayasa Mahkemesi'nin yeni başkanı olarak seçti.[21] Anayasa Mahkemesi Başkan Yardımcısı Stanisław Biernat'ın görev süresinin Haziran 2017'de sona ermesiyle, yerine Andrzej Zielonacki seçildi ve 28 Haziran 2017'de göreve başladı. Boşalan başkan yardımcısı makamına, Aralık 2015'teki seçimleri tartışmalı olan üç yargıç arasındaki Muszyński getirildi. Diğer iki yargıçtan Morawski Haziran 2017'de, Cioch ise Aralık 2017'de görev süreleri devam ederken vefat ettiler. Bu nedenle mahkemeye, hayatını kaybeden yargıçların yerini doldurmak maksadıyla, PiS

[20] Aleks Szczerbiak, ''Poland's constitutional tribunal crisis over?'', 19.01.2017, (Çevrimiçi) https://constitution-unit.com/2017/01/19/is-polands-constitutional-tribunal-crisis-over/, Erişim Tarihi: 22.07.2024
[21] Wiącek, a.g.e., s. 22

desteğindeki Justyn Piskorski ve Jarosław Wyrembak atandı.[22] Son durumda mahkeme yargıçlarının 8'i PiS, 7'si PO tarafından seçilmiş oldu. Böylelikle PiS hükümeti iki yılın sonunda, mahkemedeki sayısal çoğunluğu elde etmeyi başardı. Mahkemenin yetkileri, bu kadrolaşma faaliyetlerinin sürekliliği sebebiyle, yargı bağımsızlığını reddeden PiS iktidarının elinde toplanmıştı.

Przyłębska'nın yeni Anayasa Mahkemesi Başkanı seçildikten sonra mahkeme oturumlarındaki sayısal yapıyı ve içeriği manipülatif bir şekilde yönetmek için çabalaması, birtakım mahkeme yargıçlarının kendisine tepki göstermesine sebep oldu. Muhalif yargıçlar Leon Kieres, Małgorzata Pyziak-Szafnicka, Stanisław Rymar, Piotr Tuleja, Sławomira Wronkowska-Jaśkiewicz, Marek Zubik ve şaşırtıcı şekilde PiS adayı yargıç Pszczółkowski'den oluşan grup ortak bir mektup kaleme alarak; bunu 28 Haziran 2018 tarihinde mahkeme başkanı Przyłębska'ya ilettiler.

Yargıçların mektup içerisindeki genel endişeleri; mahkemenin oturumlarındaki rapor yazıcı yargıçları ile oturum başkanlarını atamak üzere meçhul kıstaslar uygulanması, oturumlara planlı olarak daha önceki bir zamanda atanmış katılımcıların yapısında sıklıkla değişiklik yapılması gibi başlıklar altında toplanmaktaydı. Üstelik yargıçlara göre mahkeme başkanı Przyłębska tüm bu uygulamaları, herhangi bir meşru gerekçe sunmadan ortaya koymaktaydı. Bu eyleme karşı kendi görüşünü belirten Przyłębska; yargıçlar tarafından yöneltilen eleştirilerin asılsız olduğunu, oturumların yapısında gerçekleştirilen her değişikliğin, davalarda daha tutarlı kararlar alınabilmesi için yapıldığının altını çizmiştir.[23]

Görev süresini tamamlayarak Anayasa Mahkemesi'nden ayrılan muhalif yargıçların yerine 2019, 2020 ile 2022'de yapılan yeni atamalar sonucunda, PiS üstünlüğü gitgide artış göstermeye başladı. Genel çerçevede, üyelerin partiye yakın kişiler olması nedeniyle mahkeme; yasama tarafından onaylanan düzenlemelerin anayasal meşruluğunu denetleyecek bağımsız bir kurum olmaktan çıkmıştı. Böylelikle gelecekteki demokrasi karşıtı reformlara engel olacak en önemli kurum, uzun yıllar boyunca saf dışı bırakıldı.

[22] Sadurski, **a.g.e.**, s. 75
[23] **A.e.**, s. 70

Sayısal çoğunluğun elde edildiği Haziran 2017'den itibaren Anayasa Mahkemesi'ni herhangi bir engelle karşılaşmadan yöneten PiS'in, dominant pozisyonunu güçlendiren bir gelişme yaşandı. Yargıç Leon Kieres'in, Temmuz 2021'de dokuz yıllık görev süresi sona erdiği için Anayasa Mahkemesi'nden ayrılmasının ardından[24], mahkemede muhalefet tarafından seçilmiş hiçbir yargıç kalmadı. Mahkemenin tüm kadrosu, PiS'in adaylarıyla faaliyet göstermekteydi. 2024 yılı güncel verilerine göre, Anayasa Mahkemesi'nde görevine devam eden 15 yargıcın tamamının seçimini ve atamasını PiS yapmıştır. Buna göre, Aralık 2015'teki Anayasa Mahkemesi krizi ortamında seçilen Muszyński'nin azami süresini tamamlamasını müteakip mahkemedeki koltuğundan ayrılacağı tarih, 3 Aralık 2024'tür.[25] Ekim 2023 genel seçiminde iktidarı devralan KO-TD-NL koalisyonu, ancak bu tarihten sonra kendi önerdiği bir yargıcı mahkemeye yerleştirebilmektedir. Bu sayılara göre, PiS'in Anayasa Mahkemesi'nin yapısı ve örgütlenmesi içindeki baskın konumunun, yıllar içinde geldiği son nokta görülebilmektedir. PiS'in tüm bu gelişmeler sonunda, demokrasiye meydan okuyan bir siyasi ajandaya sahip olduğu açıkça görülmüştür. Partinin daha sonra diğer yargı kurumlarına da sergilediği aynı tutum ve eylemler, Polonya yargı sistemindeki erozyonu oldukça hızlandırmıştır.

3.1.2. Yüksek Mahkeme

PiS'in yargıya yönelik tehditlerinden etkilenen diğer kurum Yüksek Mahkeme'dir. Anayasada mahkemenin görev tanımı ve yetkileri açıkça belirtilmiştir. Buna göre Yüksek Mahkeme; Polonya'da adaletin idaresini genel, idari ve askeri mahkemelerle beraber yürütmektedir (Madde 175/1). Genel ve askeri mahkemelerde alınmış olan kararlara ilişkin, gerekli yasal denetimleri yapar (Madde 183/1). Yüksek Mahkeme Başkanı, Yüksek Mahkeme Hâkimler Genel Kurulu'nun önerdiği adaylar

[24] Polonya Cumhuriyeti Parlamentosu, No. 507, 13.07.2012, (Çevrimiçi) https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=507, Erişim Tarihi: 04.09.2024
[25] Belirtilen kaynaktaki bilgilerde erişim tarihi temel alınmalıdır. Çünkü yapılacak her yeni üye atamasında, yetkili kurum tarafından bilgiler güncellenmektedir., Polonya Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, (Çevrimiçi) https://trybunal.gov.pl/o-trybunale/sedziowie-trybunalu, Erişim Tarihi: 02.09.2024

arasından seçilir ve cumhurbaşkanı tarafından altı yıllık süre için atanır (Madde 183/3). 120 üyeden oluşmaktadır.[26]

PiS'in Yüksek Mahkeme'nin yapısını ve işleyişini değiştirmeye yönelik ilk eylemi, yeni bir Yüksek Mahkeme Yasası'nı yürürlüğe koymaktı. 12 Temmuz 2017'de Sejm'in Yüksek Mahkeme için hazırlayıp oylamaya sunduğu tasarıyla süreç başladı. 20 Temmuz'da onaylanan tasarı, aynı gün Senato'ya gönderildi. Ardından 24 Temmuz'da cumhurbaşkanına sunuldu. Fakat Cumhurbaşkanı Duda, kendisine sunulan yasa tasarısını 31 Temmuz 2017'de veto etti.[27] Duda'nın gerekçeleri, genel olarak üç madde altında toplanmaktaydı. Bunlar; Yüksek Mahkeme'nin idaresi altında olacak Olağanüstü Denetim ve Kamu İşleri Dairesi ile Disiplin Dairesi'nin kurulması, Yüksek Mahkeme yargıç pozisyonlarına aday seçme prosedüründe ve Yüksek Mahkeme'deki yargıçların emeklilik yaşı üst sınırındaki değişikliklerdi. Önceki durumda en yüksek emeklilik yaş sınırı 70'ti. Duda bu sınırı 65 yaş olacak şekilde belirlemiştir. Bu gelişmeden sonra aynı yasal döngü tekrar etti ve Duda'nın önerilerine göre hazırlanan yeni yasa teklifi, 26 Eylül 2017'de Sejm'de oylamaya sunuldu. Sejm'de gerçekleşen uzun tartışmaların akabinde tasarı ilk önce 8 Aralık'ta Sejm, sonra 15 Aralık'ta Senato, son aşamada Cumhurbaşkanı Duda tarafından 20 Aralık 2017'de imzalanıp onayladı.[28] Yüksek Mahkeme Yasası, PiS vekillerinin hükümetten bağımsız gerçekleştirdiği eylemleriyle 30 Mart 2018[29] ve 2 Mayıs 2018'de iki kez gözden geçirilerek, içeriğinde küçük düzenlemeler yapıldı. Cumhurbaşkanı Duda, 22 Mayıs 2018'de bu düzenlemeleri de onaylamıştır.[30] Bu kararların, halihazırda yasada öngörülmüş prosedürleri açıklığa kavuşturmayı ve etkili bir şekilde uygulanmasını sağlamak için alındığı çıkarımında bulunulabilir. Yargıyı siyasi çıkarlar doğrultusunda yönlendirmeyi amaçlayan yeni Yüksek Mahkeme Yasası son haliyle

[26] Dziennik Ustaw, Poz. 660, 30.03.2018, (Çevrimiçi) https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180000660/O/D20180660.pdf, Erişim Tarihi: 24.08.2024, s. 1
[27] Polonya Cumhuriyeti Parlamentosu, No. 1727, 12.07.2017, (Çevrimiçi) https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=1727, Erişim Tarihi: 01.08.2024
[28] Polonya Cumhuriyeti Parlamentosu, No. 2003, 26.09.2017, (Çevrimiçi) https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=2003, Erişim Tarihi: 01.08.2024
[29] Polonya Cumhuriyeti Parlamentosu, No. 2390, 30.03.2018, (Çevrimiçi) https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=2390, Erişim Tarihi: 02.08.2024
[30] Polonya Cumhuriyeti Parlamentosu, No. 2480, 02.05.2018, (Çevrimiçi) https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=2480, Erişim Tarihi: 02.08.2024

cumhurbaşkanına, 65 yaş ve üzerindeki yargıçların görev süresini tek seferliğine 70 yaşına dek uzatma hakkı verdi. Bu uygulama, yargıçların şahsi talepleri üzerine uygulanacaktı. Aynı zamanda uzatma talep etmeyen veya cumhurbaşkanı tarafından talebi reddedilen yargıçlar, emekliye ayrılmaya zorlandı.[31] Dahası, mevcut Yüksek Mahkeme üyelerinin neredeyse yarısı, bu yaş sınırlamasının kapsamına dâhildi.[32]

Üyelerinin hükümetle işbirliği yapabilecek kişilerle donatıldığı ve hâkimiyet altına alınmış Ulusal Yargı Konseyi tarafından seçileceği Olağanüstü Denetim ve Kamu İşleri Dairesi ile Disiplin Dairesi'nin kurulması, yeni Yüksek Mahkeme Yasası'nın en kritik noktasıdır. Üstelik belirtilen bu yeni dairler; ulusal yargı şemasına göre Yüksek Mahkeme idaresi altında görünecek, fakat karar alırken bağımsız hareket edecekti.[33] Nitekim, yasaya bağlı olarak oluşturulması kararlaştırılan yeni dairelerde üye olmaya başvurmak için gereken şart, hukukun herhangi bir alanında 10 yıllık iş deneyimine sahip olunmasıdır. Yargı dışından atanacak bu özel üyelerin seçimi Senato tarafından yapılmakta ve üyeler dört yıllık görev süresi için seçilmektedir.[34] Yargıçların yargı personelleri dışından atanmasını teşvik eden bu maddenin içeriği, PiS'in esas amacını ortaya çıkarmaktadır. Çünkü bu sayede potansiyel olarak muhalif görüşlere yakın olduğu algılanan hâkim ve yargıçlar yerine, hükümetle koordineli bir şekilde çalışabilecek kişilerin yargıya atanması amaçlanmıştır.

Yüksek Mahkeme'de yapılan bu olağanüstü reformla birlikte kurulan yeni dairelerin yapısı hakkında bilgilendirmede bulunmak, PiS'in anti demokratik amaçlarının daha net anlaşılmasını sağlayacaktır. Olağanüstü Denetim ve Kamu İşleri Dairesi 20 yargıçtan oluşmakta, üyeleri Ulusal Yargı Konseyi ile Senato tarafından seçilmektedir. Bu dairede bireysel dava açma yetkisi bulunan en önemli yetkili, 2016'da üst düzey yetkilerle donatılmış Adalet Bakanı'dır. Bakan, elinde

[31] Grabowska-Moroz and Śniadach, a.g.e., s. 59
[32] Venedik Komisyonu, ''OPINION ON THE DRAFT ACT AMENDING THE ACT ON THE NATIONAL COUNCIL OF THE JUDICIARY, ON THE DRAFT ACT AMENDING THE ACT ON THE SUPREME COURT, PROPOSED BY THE PRESIDENT OF POLAND, AND ON THE ACT ON THE ORGANISATION OF ORDINARY COURTS'', CDL-AD(2017)031, 11.12.2017, (Çevrimiçi) https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2017)031-e, Erişim Tarihi: 10.07.2024, s. 10-11
[33] Grabowska-Moroz and Śniadach, a.g.e., s. 60
[34] Dariusz Mazur, ''Changes to Supreme Court introduced on the 3rd of July 2018'', 04.07.2018, (Çevrimiçi) https://archiwumosiatynskiego.pl/wpis-w-debacie-en/alarming-revolution-within-the-polish-supreme-court/, Erişim Tarihi: 05.08.2024

bulundurduğu bu yetkiyle, özel medyadan başlayıp hükümet politikalarını eleştiren sivil toplum örgütlerine ve siyasi muhaliflere kadar uzanan geniş yelpazedeki gruplara karşı cezai/hukuki davalar açabilmektedir. Bahsedilen bu yetki, Adalet Bakanı'nın talebi doğrultusunda kullanılmaktadır.[35] Üstelik bakana tanınan bu olağanüstü yetkiyle, kesin karar verilmiş cezai davaların dahi yeniden açılabilmesi söz konusu olmuştur. Daha da önemlisi, tekrar açılan davalarda verilen mahkeme kararlarına yönelik bir kez daha itirazda bulunma hakkının olmasıdır. Tanınan özel kurallar, bu yetkinin kullanım alanını kompleks bir hale getirmiştir.[36]

Yeni Yüksek Mahkeme Yasası ile kurulan ikinci kurum, Disiplin Dairesi'dir. Daire 16 yargıçtan oluşmaktadır. Disiplin Dairesi yargıçları diğer mahkeme yargıçlarına kıyasla, yüzde 40 daha fazla ikramiye almaktadır. Bu sebeple, hükümetin Disiplin Dairesi için ayırdığı özerk bütçenin, bu yargıçları emsallerine karşı yozlaştırma amacı barındırmakta olduğu ifade edilebilir. Dolayısıyla hükümet kaynaklı yapılan maddi teşviklerle beraber, yargıçların diğer hukuk mensuplarına karşı siyasi ve itibar zedeleyici davalar açmaya istekli olmasının hedeflendiğini söylemek mümkündür.[37] Esasında ikinci derece mahkeme olarak görev yapan bu daire; yargı mensupları disiplin suçu işlemekle itham edildiği zaman, genel mahkemelerdeki hâkimlere karşı yürütülecek disiplin soruşturmalarında, birinci derece mahkeme yerine geçmektedir. Hatta Yüksek Mahkeme Kanunu'nda belirtildiği üzere, ayrı ofise, en az Yüksek Mahkeme başkanı kadar güçlü yetkilerle donatılan bir daire başkanına ve özerk bütçeye sahiptir.[38]

Sürecin devamında yeni gelişmeler meydana geldi. Yüksek Mahkeme Başkanı Malgorzata Gersdorf, Yüksek Mahkeme Yasası'nın belirlediği yeni emeklilik yaşı üst sınırının kapsamına dahil olmuştu. Durum böyleyken Gersdorf, görev süresinin anayasada belirlenmiş olduğunu ve yeni yasa tarafından bu kurallarda bir değişiklik yapılamayacağını belirterek görevine devam etti.[39] Bununla bağlantılı olarak, Temmuz 2018'de Yüksek Mahkeme Genel Kurulu üyeleri tarafından alınan kararların,

[35] A.e.
[36] Rojhan Gustafsson, Omtzigt, a.g.e., s. 21-22
[37] Mazur, ''Changes to Supreme Court introduced on the 3rd of July 2018'', Erişim Tarihi: 05.08.2024
[38] Gajda-Roszczynialska and Markiewicz, a.g.e., s. 464
[39] Zoll, Wortham, a.g.e., s. 894

içerikleri itibariyle önemli olduğu vurgulanabilir. Bu kararlardan ilki; Yüksek Mahkeme Başkanı Gersdorf'un anayasanın 183/3 maddesinde tanınmış olan haklı görev süresine göre, 30 Nisan 2020 tarihine dek Yüksek Mahkeme Başkanı olarak görevine devam etmesidir. İkinci önemli kararda; Yüksek Mahkeme Yasası'nda emeklilik yaşını değiştiren maddenin yürürlüğe girdiği tarihten önce Yüksek Mahkeme'de göreve başlamış yargıçların, herhangi bir şart olmadan 70 yaşına kadar mevcut görevlerine devam etmeleri öngörülmüştür.[40]

Daha sonra bu konu hakkında AB cephesinden destek geldi. Ardından Polonya, Avrupa Komisyonu tarafından 24 Eylül 2018'de ABAD'a sevk edildi. Avrupa Komisyonu; yargı mensuplarının erken emekli edilmeye zorlanmasının ve Polonya Cumhurbaşkanı Duda'ya görev süresini objektif olmayan bir şekilde uzatmasına imkân sağlayan takdir yetkisinin, hâkimlerin görevden alınamazlığı ilkesini ihlal ettiği gerekçesiyle, 3 Ekim 2018'de ABAD'a şikâyette bulundu. Ardından ABAD'ın 17 Aralık 2018'de yayınladığı kararla PiS hükümetine, Yüksek Mahkeme yargıçlarını ilgilendiren emeklilik yaşı düzenlemesini askıya alması yönünde direktif verildi.[41] Böylece yeni yasa düzenlemesiyle mağdur olan yargıçlar, 31 Aralık 2018'de resmi gazetede yayımlanan ve Cumhurbaşkanı Duda'nın imzalayıp yürürlüğe koyduğu yeni bir kararla görevlerine iade edildiler.[42] Alınan kararla beraber, yeni Yüksek Mahkeme Yasası'nın sadece bu maddesinin geriye dönük olarak işlemesine engel olunmuştur. Haziran 2019'da Polonya yetkili makamları, belirlenen emeklilik yaşı kararını eşitlik kavramıyla bağdaştırmış ve bu doğrultuda iki önemli gerekçe sunmuşlardır. Birinci olarak, kararın tüm yargı mensuplarına ayrım gözetmeksizin uygulandığını; ikinci olarak, mahkemenin kıdemli üyeleri ve diğerleri arasındaki yaş farkının dengelenmesi gerektiği iddialarını ileri sürmüşlerdir. Fakat akabinde ABAD; Yüksek Mahkeme Yasası'nın anayasa tarafından korunan mevcut görev süresini yasal olmayan şekilde düşürmesi ve Yüksek Mahkeme'deki yargıçların neredeyse yarısını ilgilendirmesi gibi

[40] Mazur, ''Changes to Supreme Court introduced on the 3rd of July 2018'', Erişim Tarihi: 05.08.2024
[41] Avrupa Birliği Adalet Divanı, ''Order of the Court in Case C-619/18 R Commission v Poland'', 17.12.2018, (Çevrimiçi) https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2018-12/cp180204en.pdf, Erişim Tarihi: 11.08.2024
[42] Dziennik Ustaw, Poz. 2507, 31.12.2018, (Çevrimiçi) https://dziennikustaw.gov.pl/D2018000250701.pdf, Erişim Tarihi: 03.08.2024

önemli hususları göz önünde bulundurarak, 24 Haziran 2019'da yasanın bu maddesi hakkında nihai hükmünü verdi. Karar metnine göre bu düzenleme, taşıdığı gerçek amaçlar konusunda ciddi şüpheler uyandırmıştır. Bu nedenle AB hukukuna aykırı bulunmuştur.[43]

Oluşturulan yeni disiplin mekanizmasının ne kadar siyasallaştığını gösteren somut bir örnek; Polonya'nın doğusunda yer alan Olsztyn bölge mahkemesinde görevli yargıç Pawel Juszczyszyn'e uygulanan muameledir. 28 Kasım 2019'da Disiplin Dairesi'nde çalışan bir yargıç tarafından Juszczyszyn'e, hükümetin yargı reformlarını eleştirdiği ve muhalif etkinliklere katıldığı iddiasıyla dava açıldı. Ertesi gün Juszczyszyn görevinden açığa alındı. Bundan dolayı PiS hükümeti, yargı tarafsızlığını erozyona uğratmak ve yargı mensuplarının faaliyetlerini sınırlamak gibi suçlamalarla karşılaşmıştır. Buna karşın hükümet, tüm yargı reformlarını mahkemelerin verimliliğini yükseltmekle ve sosyalist rejim geçmişinden kalan siyasi mirasın izlerini silmekle ilişkilendirmiştir.[44]

İlerleyen süreçte PiS, anti demokratik yargı reformlarına hız kesmeden devam etti. 19 Aralık 2019'da Sejm'de onaylanan bir diğer tartışmalı yasa, demokratik ilkelerle uyuşmayan maddeler içermekteydi. Söz edilen yasa, yargıdaki disiplin suçu içeriğinin sınırlarını oldukça genişleten maddeleri sebebiyle "susturma yasası" olarak da bilinmektedir. 6 Şubat 2020'de resmi gazetede yayımlanan bu yasaya göre, Olağanüstü Denetim ve Kamu İşleri Dairesi ile Disiplin Dairesi'ne yeni yetkiler tanındı.[45] Susturma yasasını genel çerçeveden incelemek bu tezin kapsamını aşacağından dolayı, yasada yer alan önemli maddelere göz atmak yeterlidir. Öncelikle yeni yasa belirtildiği üzere, yargı kanadında geçerli olacak çeşitli disiplin suçları ile yaptırımlar gündeme getirdi. Örneğin Disiplin Dairesi'ne, tüm yargı mensuplarının disiplin suçlarına dair içerikleri belirleme, ihlalleri tespit etme ve nihai karar verme

[43] Avrupa Birliği Adalet Divanı, ''Judgment in Case C-619/18 Commission v Poland'', 24.06.2019, (Çevrimiçi) https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2019-06/cp190081en.pdf, Erişim Tarihi: 14.08.2024

[44] Euronews, ''Poles protest over rule of law after judge suspended'', 01.12.2019, (Çevrimiçi) https://www.euronews.com/my-europe/2019/12/01/poles-protest-over-rule-of-law-after-judge-suspended, Erişim Tarihi: 02.06.2024

[45] Yasanın orijinal tam metni için bkz., Dziennik Ustaw, Poz. 190, 06.02.2020, (Çevrimiçi) https://dziennikustaw.gov.pl/D2020000019001.pdf, Erişim Tarihi: 04.08.2024

hakkı tanındı. Olağanüstü Denetim ve Kamu İşleri Dairesi'ne bir yargıcın siyasi anlamda bağımsız olup olmadığı hakkında kanaat vermesi için tanınan yetki, tarafsız çalışmayacağı aşikâr olan bu kurumun elinde önemli bir koz halini almaktadır.[46] Cumhurbaşkanının kendine sadık bir Yüksek Mahkeme başkanı atamasını imkân dâhiline almak amacıyla başkanlık seçimindeki usullerin değiştirilmesi, diğer bir önemli noktadır. Örneğin cumhurbaşkanı, Yüksek Mahkeme Hakimler Genel Kurulu üyelerinin fikirlerine müdahale ederek, kendi istediği bir başkan adayının önerilmesini sağlayabilmektedir.[47]

Olağanüstü Denetim ve Kamu İşleri Dairesi'nin 8 Ocak 2020'de verdiği karar, Polonya'daki yargının PiS lehine hizmet ettiğini gözler önüne sermiştir. Karara göre Polonya'daki yargıç atamalarının meşruiyeti; yasanın ihlalinin niteliği ve kapsamı ne olursa olsun, hiçbir mahkeme veya makam önünde sorgulanamamaktadır. Herhangi bir yargıcın herhangi bir mahkemeye/daireye atamasının yapılması, cumhurbaşkanının kişisel yetkisi olarak görülmektedir. Söz konusu atama işlemlerinin değiştirilebileceği veya itiraz edilebileceği özel bir süreç dahi bulunmamaktadır. Ayrıca atama yapılırken herhangi bir yasa ihlal edilmişse, bu ihlal cumhurbaşkanı nihai kararını verdikten sonra geriye dönük olarak değiştirilememektedir.[48]

Mahkeme başkanı Małgorzata Gersdorf'un geri kalan iki yıllık görev süresinin sona ermesinin ardından, Mayıs 2020'de PiS destekli Małgorzata Manowska yeni Yüksek Mahkeme Başkanı seçildi. Bu seçimde tıpkı Anayasa Mahkemesi başkanlık seçiminde olduğu gibi, anayasanın birçok maddesi ihlal edildi. Örneğin, seçimde başbakanın karşı imzası alınmadı (Madde 144/2). Ayrıca Manowska, Yüksek Mahkeme Hakimler Genel Kurulu'nda çoğunluk desteğini sağlayamamasına rağmen seçildi (Madde 183/3).[49] Cumhurbaşkanı Duda'nın tüm bunlara rağmen

[46] Laurent Pech, Patryk Wachowiec & Dariusz Mazur, ''Poland's rule of law breakdown: a five-year assessment of EU's (in) action'', **Hague Journal on the Rule of Law**, Vol. 13, No. 1, 2021, s. 17
[47] Gajda-Roszczynialska and Markiewicz, a.g.e., s. 461
[48] Michał Ziółkowski, ''Two Faces of the Polish Supreme Court After 'Reforms' of the Judiciary System in Poland: The Question of Judicial Independence and Appointments.'', **European Papers-A Journal on Law and Integration**, Vol. 5, No. 1, 2020, s. 359
[49] TVN 24, ''Małgorzata Manowska becomes new Chief Justice of Supreme Court'', 26.05.2020, (Çevrimiçi) https://tvn24.pl/tvn24-news-in-english/malgorzata-manowska-becomes-new-chief-justice-of-supreme-court-st4594382, Erişim Tarihi: 17.12.2024

Manowska'nın adaylığını onaylamasıyla, anayasanın yargı bağımsızlığına vurgu yapan maddesi de ihlal edilmiş oldu (Madde 173).

Yüksek Mahkeme Yasası'nın emeklilik yaşını değiştiren maddesi iptal edilmesine rağmen, diğer maddeler ve Disiplin Dairesi gibi kurumlar, 2018'den beri yürürlükteydi. Bu sebeple ABAD, Avrupa Komisyonu'nun talebi üzerine, 14 Temmuz 2021'de Yüksek Mahkeme Disiplin Dairesi hakkında geçici tedbir listesi hazırladı. Liste; daire tarafından alınan kararların yürütülmesinin durdurulmasına, Polonya'daki yargıçların AB hukukunu usullere uygun biçimde uygulamasına ilişkin talepler içermekteydi. Fakat sonrasında dönüm noktası niteliğinde gelişmeler yaşandı. Dönemin Polonya Başbakanı Mateusz Morawiecki, bu konuyu Anayasa Mahkemesi'ne taşıdı. Ardından mahkeme 15 Temmuz 2021'de, geçici tedbirlerin Polonya anayasasıyla uyumlu olmadığını belirten bir karar aldı.[50] Hükümet lehine açıklanan bu karar, AB ve Polonya arasındaki hukuksal gerginliği artırdı. Bunun üzerine ABAD tarafından Polonya'ya dava açıldı ve dava sonuçlanıncaya kadar Disiplin Dairesi'nin faaliyetlerini askıya alması bildirildi. Fakat hükümet bu karara uymadı. PiS hükümeti belirtilen şartlara uymadığı ve uymak için beklenen çabayı göstermediğinden dolayı Avrupa Komisyonu, listede belirtilen kararların uygulanmasını sağlamak amacıyla, 7 Eylül 2021'de yeni bir karar aldı. Bu doğrultuda Avrupa Komisyonu ABAD'a, Polonya için maddi ceza uygulamasını istediği bir öneride bulundu.[51] 27 Ekim 2021'de ABAD, Polonya hakkındaki kararını açıkladı. Bu karara göre, Polonya'nın Disiplin Dairesi'nin faaliyetlerini durdurmadığı her gün için AB'ye 1 milyon Euro tazminat ödemesi konusunda hüküm verildi. Karar metninde bu hükmün gerekçesi, AB hukukuna, AB temel değerlerine ve hukukun üstünlüğü ilkesine verilebilecek potansiyel zararları önlenmek olarak belirtilmiştir.[52] Bu noktada PiS'in üç yıl boyunca geri adım atmaması nedeniyle, yüksek caydırıcılık içeren bir

[50] Rule of Law, ''Constitutional Tribunal ruled: CJEU interim orders do not apply in Poland'', 16.07.2021, (Çevrimiçi) https://ruleoflaw.pl/constitutional-tribunal-ruled-cjeu-interim-orders-do-not-apply-in-poland/, Erişim Tarihi: 27.05.2024

[51] Avrupa Komisyonu, ''Rule of Law: Commission launches infringement procedure against Poland for violations of EU law by its Constitutional Tribunal'', 22.12.2021, (Çevrimiçi) https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_7070, Erişim Tarihi: 15.05.2024

[52] Avrupa Birliği Adalet Divanı, ''Order of the Vice-President of the Court in Case C-204/21 R Commission v Poland'', 27.10.2021, (Çevrimiçi) https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2021-10/cp210192en.pdf, Erişim Tarihi: 12.05.2024

ceza verildiğinden bahsedilebilir. Dış politikada AB ile yaşanacak daha büyük seviyedeki tartışmaların, PiS'in iç politikadaki otoritesini negatif etkileyebilmesi olası bir ihtimaldir. Tam da bu nedenle PiS hükümeti, mevcut agresif tavrından taviz vermek zorunda kaldı.

Dört yıl süren yaptırımlar ve politik baskılar üzerine Disiplin Dairesi, Temmuz 2022'de Cumhurbaşkanı Duda tarafından lağvedilerek, yerine Mesleki Sorumluluk Dairesi kuruldu. Bahsedilen kurumun isim ve işleyişinde değişiklik yapılmasının altında yatan ihtimaller arasında, AB'den Polonya'ya sağlanacak maddi fon akışını sürdürme sebebi gösterilebilir. Mesleki Sorumluluk Dairesi yargıçlarının ve daire başkanının görev süresi beş yıl olup tek bir dönem için atanırlar. Bu daire başlangıçta, PiS'e yakın görüşlü Yüksek Mahkeme Başkanı Małgorzata Manowska'nın aday olarak tayin ettiği beş kişilik geçici kurulla göreve başladı. Daha sonra Cumhurbaşkanı Duda, Eylül 2022'de Yüksek Mahkeme içerisinden herhangi bir kıstas aranmaksızın seçilen 11 yargıcı bu dairede görevlendirdi. Burada altı çizilmesi gereken en önemli nokta, yeni daireye atanan 11 üyenin PiS tarafından politize edilmiş 'yeni' Ulusal Yargı Konseyi tarafından seçilip, cumhurbaşkanına önerilen kişiler olmasıdır.[53] Bu faktör göz önüne alındığı takdirde, Mesleki Sorumluluk Dairesi'nin tıpkı selefi Disiplin Dairesi gibi, PiS'in menfaatini koruyacak bir kurum olduğu çıkarımına varılabilir.

Son tahlilde, PiS'in Yüksek Mahkeme reformlarıyla alakalı birtakım çıkarımlar yapılabilir. PiS çoğunluğundaki yasamanın baskın tutumu, yargıda yapılmış kurumsal düzenlemelerde görülmektedir. Yüksek Mahkeme bünyesinde kurulan yeni dairelerde çalışacak yargı mensuplarının seçilme şekli, olağanüstü ölçüde siyasallaştırılmıştır. Özellikle Disiplin Dairesi ve görevli yargıçları yeni yasalar aracılığıyla, Yüksek Mahkeme'nin kurumsal dizaynındaki diğer dairelerden daha fazla ayrıcalık elde etmiştir. Sıralanan bu faktörler neticesinde, Olağanüstü Denetim ve Kamu İşleri Dairesi ile Disiplin Dairesi, PiS'in siyasal hedeflerine ulaşmak için oluşturduğu kurumlar olarak sınıflandırılabilir.

[53] Pawel Marcisz, ''A Chamber of Certain Liability: A Story of Latest Reforms in the Polish Supreme Court'', 31.10.2022, (Çevrimiçi) https://verfassungsblog.de/a-chamber-of-certain-liability, Erişim Tarihi: 04.06.2024

3.1.3. Ulusal Yargı Konseyi

Sosyalist rejimden sonra Polonya'nın yargı denetimini sağlamlaştırmak için 1989'da kurulan Ulusal Yargı Konseyi[54]; anayasaya göre mahkemelerin ve hâkimlerin bağımsızlığını korumanın yanı sıra (Madde 179/2), hâkim ve yargıçların atamaları, görevlerinde yükselmeleri, görev yeri değişikliği veya ihraç edilmeleri gibi konularda yetki sahibidir. Konsey'in bu yetkileri tüm ulusal mahkemeleri kapsamaktadır. Polonya Anayasası'na göre Konsey 25 üyeden oluşmaktadır. Bu üyeler; Yüksek Mahkeme Başkanı, Adalet Bakanı, Yüksek İdare Mahkemesi Başkanı, cumhurbaşkanının atadığı bir danışman (Madde 186/2), Yüksek Mahkeme genel, idari ve askeri mahkemeleri arasından seçilen 15 yargıç (Madde 186/3), yasama organı Sejm'de milletvekilleri arasından seçilen dört üye ve Sejm'in üst kanadı Senato tarafından senatörler arasından seçilen iki üyedir (Madde 187/1). Ayrıca Konsey üyeliğine seçilen yargıçların görev süresi dört yıl ile sınırlanmıştır (Madde 187/3).

PiS'in yeni hedefi, yargı denetiminde önemli bir konumu olan Konseyi'i işlevsiz hale getirmekti. 26 Ocak 2017'de, Konsey'in üye seçimi kanunlarında değişiklik yapan bir yasa tasarısı gündeme geldi. Yeni değişiklikle beraber, anayasanın 186/3 maddesinde belirtilen 15 üyenin seçildiği kurumlar aynı kalacak, fakat üyeleri seçme yetkisi yargı yetkililerinden alınarak yasama organı Sejm'e verilecek ve Sejm'in aday gösterdiği üyeler Konsey'e seçilmeye başlayacaktı.[55] Cumhurbaşkanı Duda, Konsey'in kurumsal yapısında değişiklikler yapan yasa tasarısını Temmuz 2017'de veto etti ve birtakım değişiklikler yaparak Sejm'e geri gönderdi. Duda'nın önerdiği tasarı, temel olarak bir öncekiyle arasında çok büyük farklılıklar barındırmıyordu. Örneğin Duda, Konsey'in iki meclise bölünmesi fikrini rafa kaldırdı ve yargıçların Sejm tarafından seçilmesi için nitelikli çoğunluk şartı ekledi. Ne var ki, yargıç adaylarının yargı kurumları (genel ve idari mahkemeler) içerisinden seçilmesi yerine, Sejm'de vekiller tarafından seçileceğine dair madde hakkında herhangi bir düzenleme öngörmedi.[56] 26 Eylül 2017'de Sejm gündemine alınan ve onaylarını

[54] Ulusal Yargı Konseyi, okuma esnasında akıcılık sağlamak amacıyla, bu başlık içinde kısaca "Konsey" şeklinde anılacaktır.
[55] James E. Moliterno and Peter Čuroš, ''Recent Attacks on Judicial Independence: The Vulgar, the Systemic, and the Insidious'', **German Law Journal**, Vol. 22, 2021, s. 1176
[56] Rojhan Gustafsson, Omtzigt, a.g.e., s. 18

Yüksek Mahkeme Yasası ile aynı tarihlerde alan tasarı (8 Aralık Sejm, 15 Aralık Senato), tekrar Duda'ya sunuldu ve 20 Aralık 2017'de resmen yürürlüğe girdi.[57]

Mevcut durumda, Konsey üyelerinin Sejm tarafından seçilme süreci şu şekilde yürütülmektedir: Sejm'deki her siyasi parti grubu, desteklediği en fazla dokuz kişiyi konseye aday gösterebilir. Sonraki aşamada bu konu için yetkilendirilen meclis komisyonu, her parti grubundan en az bir adayı listeye dâhil ederek, 15 adaylık listeyi hazırlar. Oluşturulan bu liste daha sonra Sejm içinde oylamaya alınır. Son aşamada konsey üye listesinin onaylanması için, oyların 3/5 nitelikli çoğunluğunun sağlanması beklenir. Nitelikli çoğunluk sağlanamadığı takdirde ikinci kez oylama yapılır. İkinci oylamada yeni bir şart aranmaz ve bahsedilen listenin salt çoğunlukla onaylanmasına karar verilir.[58] Bu sayede Sejm'de çoğunluğu elinde bulunduran siyasi parti, Sejm'e tanınan Konsey'deki 15 üyeyi seçme hakkıyla beraber, bu kontenjana en az dokuz adayını yerleştirebilmektedir. Dolayısıyla iktidar partisi; sonraki dönemlerde yine parlamentoda çoğunluğu sağlamaya devam ederse, mevcut Konsey üyelerin süresi bittikçe onların yerine yenilerini seçip atayabilir, böylece yargıda siyasi devamlılığı sağlayabilir. Yeni düzenleme çerçevesinde, 25 Konsey üyesinden 23 tanesinin iktidardaki hükümetle doğrudan siyasi bağa sahip olduğu sonucuna ulaşılabilir.

2017'de Anayasa Mahkemesi, anayasada Konsey'in yapısını açıklayan kısımda yer alan ''faaliyet alanı ve üyelerin seçimiyle ilgili kuralların yasa ile düzenlenmesini içeren'' maddenin hükümleriyle bağlantı kurarak (Madde 187/4), Sejm'e tanınan seçme yetkisinin anayasayla bağdaştığını doğruladı. Bununla birlikte, Konsey üyelerinin görev süresini ilgilendiren madde, yine yorumlama yolu kullanılarak yasal hale getirildi.[59] Böylece, önceki duruma göre yargı içerisinden seçilmiş tüm eski Konsey üyelerinin görev süresinin, toplu şekilde sona erdirilmesi mümkün kılındı.[60] Bu değişiklik, yeni Konsey üyelerinin ortak bir görev süresine sahip olacağı anlamına gelmektedir. Durum böyleyken, siyasi amaçlarla oluşturulacak yeni Konsey'in, hükümete sadık yargıçların merkezi halini alması mümkün görünmektedir.

[57] Polonya Cumhuriyeti Parlamentosu, No. 2002, 26.09.2017, (Çevrimiçi) https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=2002, Erişim Tarihi: 11.08.2024
[58] Mateusz Radajewski, ''Constitutional aspects of the reform of the Polish justice system in 2017-2018'', **International and Comperative Law Review**, Vol. 19, No. 1, 2019, s. 282
[59] Drinóczi and Bien-Kacała, **a.g.e.**, s. 162
[60] Zoll, Wortham, a.g.e., s. 898

Görünüş itibariyle bu iki değişiklik, yargının merkezinde yer alan çok önemli bir kurumun siyasallaşmasına olanak sağlamıştır. Bununla bağlantılı olarak Ağustos 2019'da ortaya çıkan bir skandal, ana hatları itibariyle örnek teşkil etmektedir. PiS kabinesiyle yakın ilişkisi olan Łukasz Piebiak, Konsey ve Adalet Bakanlığı'nda işe alınacak kişilerin kimler olacağını dahi belirleyip hükümete bildirmiştir.[61] İsimleri açıklanmayan yargıç ve memurların liyakat esasına aykırı şekilde seçilmesi, yargı tarafsızlığına vurulan büyük bir darbe olarak nitelendirilebilir.

Yüksek Mahkeme Çalışma Hukuku ve Sosyal Güvenlik Dairesi, 5 Aralık 2019'da Konsey'in güncel durumu hakkında bir karar metni yayımladı. Mahkeme dairesi, Konsey ve Disiplin Dairesi gibi kurumlara tanınan bağımsızlık garantilerinin, devlet otoritesini olumsuz yönde etkileyeceğini ifade etmiştir. Konsey'in ve yeni üyelerinin hukukun bağımsızlık ve tarafsızlık ilkelerini zedeleyen eylemlerini belirterek, yargının içinde bulunduğu tehlikeyi vurgulamaya çalışmıştır.[62] Takip eden süre içinde, Yüksek Mahkeme'nin üç dairesi olağanüstü ortak oturum gerçekleştirdi. 23 Ocak 2020'deki oturum sonrasında yeni bir karar yayımlandı. 5 Aralık 2019'daki kararın devamı niteliğindeki gelişmede; Polonya ulusal mahkemelerinin bağımsız olmayan Konsey tarafından atanmış yargıçların katılımıyla kararlar verdiği için, hukukun temel ilkelerini karşılamadığı yönünde görüş bildirilmiştir. Dolayısıyla bu kararda Yüksek Mahkeme, yeniden Konsey ile Disiplin Dairesi'nin bağımsız olmadığının altını çizmiştir.[63] Fakat bu karar, Yüksek Mahkeme'nin hem mevcut ve yeni daireleri, hem de Konsey ile arasındaki anlaşmazlığı çözmekte yeterli olmadı.

27 Mayıs 2020'de Yüksek Mahkeme Başkanı Malgorzata Manowska, Yüksek Mahkeme dairelerinin 23 Ocak 2020'de Konsey ve Disiplin Dairesi hakkında aldığı ortak kararın geçerli olmadığına dair açıklamada bulunmuştur.[64] Konsey hakkında

[61] Themis, ''Appeal of the Themis Association of Judges on the 26 August 2019 regarding the so-called "Piebiak scandal'', 26.08.2019, (Çevrimiçi) https://themis-sedziowie.eu/appeal-of-the-themis-association-of-judgesof-26-august-2019-regarding-the-so-called-piebiak-scandal/, Erişim Tarihi: 07.10.2024

[62] Ziółkowski, a.g.e., s. 356

[63] A.e., s. 361

[64] Themis, ''Position of the Board of the "Themis" Judges' Association of 28 May 2020 regarding the appointment of the First President of the Supreme Court'', 31.05.2020, (Çevrimiçi) https://themis-sedziowie.eu/position-of-the-board-of-the-themis-judges-association-of-28-may-2020-regarding-the-appointment-of-the-first-president-of-the-supreme-court/, Erişim Tarihi: 11.08.2024

verilen Ocak 2020 tarihli karar, Anayasa Mahkemesi tarafından 21 Nisan 2020'de ele alınmıştır. İncelenen kararda Anayasa Mahkemesi, Yüksek Mahkeme'yi yoğun bir şekilde eleştirerek, Yüksek Mahkeme'nin AB hukuku ile ABAD kararlarına anayasadan daha fazla önem verme eğiliminde bulunduğunu belirtmiş ve asıl işlevinin anayasaya saygı duymak olduğunu vurgulamıştır. Aynı zamanda, Yüksek Mahkeme'nin mevcut tavrıyla hem Sejm'in asli yasama görevlerini engellemeye çalıştığını, hem de yargıçların atanma kurallarına karşı geldiğini ifade etmiştir.[65]

Örneklerle açıklandığı üzere, Konsey üyelerinin seçiminde ve kurumsal yapısında, hukuk dışı düzenlemeler gerçekleştirildiği net biçimde ifade edilebilir. Ancak en yüksek ulusal mahkeme olan Anayasa Mahkemesi, Konsey'in hala bağımsız bir kurum olduğunu savunmuştur. Anayasa Mahkemesi'nin sayısal çoğunluğunu iktidar partisi üyelerinin oluşturması gerçeği, bu tutumla ilişkilendirilebilir.

3.2. PiS'in Medyaya Yönelik Düzenlemeleri ve Sert Yaptırımları

İlk olarak, Polonya'daki medya düzeninde yer alan temel kurum ve kuruluşlara değinmek gereklidir. Ulusal Yayın Konseyi (KRRiT) ve 2016'da kurulan Ulusal Medya Konseyi (NMC), PiS'in Polonya medyasına yönelik kontrol politikalarında adı geçen kurumlardır. KRRiT'in üyeleri beş kişiden oluşmakta ve altı yıllığına seçilmektedir. Bu üyelerin ikisi Sejm, biri Senato, diğerleri Sejm'deki iki büyük muhalefet grubunun önerdiği aday listesinden cumhurbaşkanı tarafından seçilip atanmaktadır.[66] Polonya'daki televizyon pazarına hâkim olan üç başat kuruluş Telewizja Polska (TVP), Telewizja Nowa (TVN) ve Polsat'tır. TVP devlet televizyon kanalıdır ve örneklerde görüleceği üzere, tedricen hükümetin kontrolü altına alınmıştır. TVN ve Polsat özel medya gruplarıdır.

PiS'in 2015 genel seçimlerinden sonra Sejm'de elde ettiği çoğunluk sayesinde gerçekleştirdiği eylemler arasında, Aralık 2015'te medya yönetmeliğinde yapılan yasa

[65] Drinóczi and Bien-Kacała, **a.g.e.**, s. 162-163
[66] Anabelle Chapman, ''Pluralism Under Attack: The Assault on Press Freedom in Poland'', Freedom House, Haziran 2017, (Çevrimiçi)
https://freedomhouse.org/sites/default/files/FH_Poland_Report_Final_2017.pdf, Erişim Tarihi: 06.07.2024, s. 4

değişiklikleri de yer almaktaydı. Yasayla beraber, KRRiT'in mevcut üyelerinin ve kamu medya şirketlerindeki kurul üyelerinin görevleri, toplu şekilde sona erdirildi. Bununla birlikte, kamuya ait radyo ve televizyon kuruluşlarının özerkliği kaldırıldı. Ayrıca bu kuruluşların yönetim kurullarını seçme ve atama yetkisi, sebebi bilinmeyen şekilde geçici bir süre boyunca Hazine Bakanlığı'na verildi. Bunun üzerine TVP'deki çok sayıda yetkili, PiS hükümetini protesto etme maksadıyla görevinden istifa etti. Zira hükümet hemen onların yerini doldurmaya başladı ve ayrıca kendi vekillerinden olan Jacek Kurski'yi 2016'da kanalın müdürü olarak atadı.[67]

PiS özel medyanın nüfuzunu aşağı çekmek için daha da ileri giderek, Haziran 2016'da özel medyayı hedef alan, çok daha geniş kapsamlı bir yasa teklifini gündeme getirdi. Ardından 22 Haziran 2016'da yürürlüğe alınan yeni yasayla NMC kuruldu. Aralık 2015'teki yasada, Hazine Bakanlığı'na geçici olarak verilmiş kamuya ait radyo ve televizyon kuruluşlarının yönetim kurullarını seçme ve atama yetkisi, kalıcı olarak NMC'ye devredildi. Üyelerin seçim kompozisyonunda da değişiklik yapıldı. Beş üyelik konseye Sejm'in atama yapma sayısı ikiden üçe çıkarılırken, cumhurbaşkanının atama sürecinde herhangi bir değişiklik söz konusu olmamıştır. Böylelikle PiS, yapısı gereği siyasi müttefikler ve parti vekilleri tarafından yönetilen ayrı bir medya düzenleyicisi kurmuş oldu.[68] Bu noktada anayasanın ihlal edilmesi söz konusudur. Çünkü anayasanın ilgili maddesinde KRRiT'in, kamu ve özel fark etmeksizin tüm radyo ve televizyon kanallarının denetiminden sorumlu olduğu belirtilmektedir (Madde 213). Halbuki buna rağmen, ülkedeki yetkili kurum KRRiT, PiS tarafından yasa yoluyla değişikliğe uğratıldı. Bu kurumsal çift başlılığın ortaya çıkardığı, medya denetiminde kimin yetkili olduğu konusundaki soru işaretleri hala çözülememiştir.

NMC'nin kurulması, anayasal bir kurum olan KRRiT'i işlevsiz hale getirmek hususunda önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. İleri sürülecek diğer bir çıkarım, PiS'in bu eylemiyle Polonya'daki özel medya yapısını dönüştürürken, aynı zamanda idareyi hükümete yakın kişiler arasında bölüştürmeyi oldukça kolay hale getirmeyi amaçlamasıdır. NMC'nin ilk eylemi, özel televizyon kanalı TVN 24'e uyguladığı para cezasıdır. Kanal, Aralık 2016'daki Anayasa Mahkemesi krizi esnasında Sejm binası

[67] A.e., s. 9
[68] A.e., s. 11

yakınlarındaki muhalif gösterileri duyurduğundan dolayı, 1.5 milyon Zloti gibi oldukça büyük bir cezaya çarptırıldı. Hükümete göre bu cezanın gerekçesi, kanalın ulusal güvenliği tehdit edici davranışlar ile yasadışı faaliyetleri alenen teşvik etmiş olması şeklinde ifade edilmiştir. İlgili para cezasının Peder Tadeusz Rydzyk'in yönettiği Katolik medyasıyla iyi ilişkileri bulunan ve aynı zamanda KRRiT'in üyesi olan Hanna Karp'ın görüşüne dayanarak verilmesi, buradaki esas mühim nokta olarak göze çarpmaktadır.[69] Böyle bir kararın verilmesi, ülkedeki gazeteciler ile yayın kuruluşlarının, hükümet aleyhindeki ifade ve görüşleri yayımlanmasının bile cezalarla karşılaşabileceğini işaret etmektedir.

PiS'in medyayı domine etme eylemleri, Covid-19 pandemisi boyunca da süreklilik gösterdi. Hükümetin kontrolü altındaki devlet petrol şirketi Orlen, en büyük bölgesel yayıncı konumundaki Polska Press'i Aralık 2020'de satın aldı. Polska Press'teki birçok çalışan, bunu protesto etmek için istifada bulunmuştur. Bu gelişmeden sonra yayın kuruluşunun yeni yönetimi, boşalan koltukları ekseriyetle siyasi bağlantılarla doldurmaya başladı. Bu nedenle Polska Press'in görüşleri, hükümet lehine doğru eğilim göstermeye başladı. Çoğu haber içeriğinde hükümet açıkça desteklenmiyor olmasına karşın, PiS ve hükümet aleyhine zarar teşkil edecek eleştirel habercilik azalmaya başlamıştır. Örneğin, cinsiyet haklarıyla alakalı içerikler genel olarak azalmış, muhalefet partilerinin görüşleri haber kapsamı içinde hasımca ifade edilir hale gelmiştir.[70] Böylelikle PiS hükümetinin medyanın bağımsızlığı üzerindeki etkisinin, bariz biçimde arttığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Ağustos 2021'de özel medyaya yönelik yeni bir yasa tasarısı Sejm'de oylamaya sunuldu ve onaylandı. Belirtilen yasa tasarısının esas amacı, AB ortak pazarı sınırları dışındaki yabancı şirketlerin, Polonya'daki radyo ve televizyon kuruluşlarının yarısından fazlasının hissesini satın almasını önlemekti. Hükümet yetkililerine göre ulusal yayın kuruluşları, dış güçler olarak adlandırılan ülkelerin müdahalesinden korunmuş olacaktı. Ama yasanın ABD sermayeli bir şirket olan TVN için özel olarak

[69] Sadurski, **a.g.e.**, s. 139
[70] European Centre for Press & Media Freedom, ''Poland: Media capture fears confirmed in new report examining PKN Orlen takeover of Polska Press'', 13.07.2023, (Çevrimiçi) https://www.ecpmf.eu/poland-media-capture-fears-confirmed-in-new-report-examining-pkn-orlen-takeover-of-polska-press/, Erişim Tarihi: 23.09.2024

çıkarılacağı ve böylece hisselerin satılmaya zorlanacağı şeklinde bir algı oluştu. Bu iddialara karşı açıklama yapan Başbakan Mateusz Morawiecki; hükümetin belli bir televizyon kanalına dair özel amacı bulunmadığını, ancak yalnızca denetim yasalarını daha sıkı bir düzene sokmayı düşündüğünü dile getirdi.[71] Oysaki yasa tasarısı, ilerleyen süreçte Senato tarafından reddedildi. Çünkü PiS, Senato'da tek başına üstün durumda değildi. Fakat yasalar gereği tasarının Cumhurbaşkanı Duda'ya sunulabilmesi için, yapılacak ikinci oylamada Sejm'de salt çoğunluk sağlanması gerekmektedir. Sejm bu şartı da sağlamış ancak Duda, umulmadık şekilde tasarıyı 27 Aralık 2021'de veto etmiştir. Duda ret gerekçesinde, geçmişte ABD ile Polonya arasında imzalanan ticari bir anlaşmanın ihlalinin söz konusu olabileceğini ve iki ülke arasında siyasi gerginlik yaşanabileceğini ifade etmiştir.[72]

PiS özel medyayı daha da zayıflatabilmek için birtakım uygulamalar kullanmıştır. Medyanın denetimini daha sıkı hale getirmek ve muhalif eleştirileri bastırmak üzere uygulanan stratejik davalar, PiS'in bu hususta önemli araçlarından birisi olmuştur. PiS'in 2023 genel seçim tarihinin yaklaşmasıyla TVN'ye yönelik hız kazanan stratejik soruşturmaları, buna örnek teşkil etmesi açısından tartışılabilir. 2010'da Rusya'da yaşanan ve Polonya'da çok uzun zamandır polemiklere konu olan uçak kazası hakkında TVN'nin yayınladığı belgesel, PiS'in hasımca bir tutumla harekete geçmesine sebep oldu. Çünkü PiS'in kaza hakkında yürüttüğü soruşturmanın bulguları, uçağın Rusya tarafından kasten ve planlı şekilde düşürülmüş olduğu yönündeydi. Ama TVN'nin belgeseli, bu trajedinin bir kaza sonucu meydana geldiğine ve PiS soruşturmasındaki iddiaların asılsız olduğunu kanıtlayan bilgilere yer verdi. Daha sonra KRRiT başkanı Maciej Świrski, kamuoyunun yanlış bilgilendirildiği gerekçesiyle, 30 Aralık 2022 tarihinde soruşturma başlattı.[73] Bu olayın üzerinden yalnızca üç ay gibi kısa bir süre geçtikten sonra, Mart 2023'te TVN'ye yeni bir

[71] Emerging Europe, ''Explainer: Lex TVN and Poland's parliamentary drama'', 12.08.2021, (Çevrimiçi) https://emerging-europe.com/analysis/the-explainer-lex-tvn-and-polands-parliamentary-drama/, Erişim Tarihi: 02.10.2024

[72] Reuters, ''Polish president vetoes media bill, U.S. welcomes move'', 27.12.2021, (Çevrimiçi) https://www.reuters.com/business/media-telecom/polish-president-says-he-vetoed-media-law-2021-12-27/, Erişim Tarihi: 03.10.2024

[73] International Press Institute, ''Poland: Media regulator probe into TVN documentary sparks renewed licence concerns'', 10.01.2023, (Çevrimiçi) https://ipi.media/poland-media-regulator-probe-into-tvn-documentary-sparks-renewed-licence-concerns/, Erişim Tarihi: 28.09.2024

soruşturma daha açıldı. Bu eylemin altında yatan esas sebep; Papa 2. John Paul'ün kiliselerde yaşanmış cinsel saldırı iddialarıyla ilgili bilgisinin bulunduğunu, ama buna rağmen tepkisiz kalmasını konu alan bir yayındı. PiS genel sekreteri Krzysztof Sobolewski, bunu ağır bir karalama kampanyası şeklinde yorumlamıştır. Tartışmaya dahil olan Dışişleri Bakanlığı ise, ilgili yayının vatandaşlar arasındaki hizipleşmeyi hızlandırıp toplumu parçalamayı hedeflediğini ifade etmiştir.[74] Yakın tarih aralıkları içinde gerçekleşen ve medya bağımsızlığını zedeleyen bu stratejik soruşturmaların, PiS'in medyayı hükümetin sözcüsü haline getirmek için yarattığı düzende önemli bir bileşen olduğu vurgulanabilir.

Son olarak özel medyaya yönelik diğer bir uygulama, aynı konu yahut aynı kişi adına, birden fazla dava açılmasıdır. PiS'in aday listelerinden seçimlere katılmış ve bu sayede Sejm'de temsil hakkı kazanmış Egemen Polonya Partisi (SP) lideri Zbigniew Ziobro'nun eylemi, buna ilişkin önemli bir örnek olarak gösterilebilir. Ziobro; muhalif Gazeta Wyborcza'ya ilgili yazısı için hem Adalet Bakanı, hem Başsavcı, hem de SP başkanı olduktan sonra gerçek kişi sıfatlarıyla davalar açmıştır. Hedeflenen bir özel medya kuruluşuna farklı zamanlarda savunulması gereken birçok dava açılması, muhalif tarafların maddi olanaklarını tüketmek amaçlı bir strateji olarak nitelendirilebilir.[75] PiS iktidarı süresince değişen medya algısından da söz etmek gerekir. KRRiT'in Nisan ve Ağustos 2023 arasını kapsayan ve Polonya'da politikacıların televizyonda görünme süresini sunduğu verilere göre, PiS vekilleri yüzde 80 ile birinci sıradadır. Ayrıca devlet televizyon kanalı TVP, yayınlarında sıklıkla muhalefet kanadını eleştiren görüşler ile yorumcuları ön plana çıkararak, PiS'ten yana tutum sergilemekteydi. Muhalif figürlerin ve partilerin konuşmaları kırpılırken, PiS vekillerinin konuşmaları tam uzunlukta yayınlanmaktaydı. PO lideri Donald Tusk'ın 2010 yılında yaşanan Smolensk uçak kazasının soruşturmasını sürekli engellediği iddiaları, medyada muhalefetin dışlanması konusuna örnek verilebilir.[76]

[74] International Press Institute, ''Poland: Government ramps up pressure on critical media as elections loom'', 23.03.2023, (Çevrimiçi) https://ipi.media/poland-government-ramps-up-pressure-on-critical-media-as-elections-loom/, Erişim Tarihi: 28.09.2024
[75] Media Freedom Rapid Response, ''Media Freedom at a Crossroads: Journalism in Poland faces uncertain future ahead of election'', 13.09.2023, (Çevrimiçi) https://www.mfrr.eu/wp-content/uploads/2023/10/Poland-media-freedom-at-a-crossroads.pdf, Erişim Tarihi: 19.07.2024, s. 14
[76] A.e., s. 7

Sonuç olarak devlet televizyon kanalı TVP'nin tarafsız olması gerekirken, iktidar partisi lehine yayınlar yapması, PiS iktidarı döneminde Polonya demokrasisinin zayıflamasına işaret eden bir olgu olarak değerlendirilebilir.

Polonya'da medya özgürlüğünün devamlı surette azalması, Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü tarafından yıllık olarak paylaşılan basın özgürlüğü puanlarında gözlemlenebilir. Polonya PiS'in iktidara geldiği 2015'te, 180 ülke arasından 18. sırada bulunuyordu. Ayrıca Çekya ile Slovakya'nın ardından, Doğu Avrupa ülkeleri arasındaki en başarılı sıralamaya sahipti. Fakat o tarihten itibaren 41 sıra birden gerileyerek, 2019 yılında 59. sıraya kadar düştü. Şüphesiz ki bu dramatik düşüşte, hükümet politikalarının ve PiS siyasetçilerinin büyük payı olduğunu söylemek mümkündür. 2023'e gelindiğinde ise Polonya 57. sırada bulunmaktaydı.[77]

Netice itibariyle PiS, eleştirel haberciliği susturmak ve hasımca bir ortam yaratarak gazetecileri itibarsızlaştırmak için, iktidarı boyunca bağımsız medyaya karşı çok yönlü saldırılar gerçekleştirmiştir. Polonya'da bağımsız gazeteciler ve özel medya kuruluşları, haber içerikleri nedeniyle, iktidar tarafından günden güne daha fazla hedef alınmıştır. PiS'in eylemleri, kamu yararını gözeten konu başlıkları hakkında özgürce ifadelerde bulunmayı kısıtlamıştır. Böylece tarafsız haber alma ve sunma hakkı olumsuz yönde etkilenmiştir.

3.3. Polonya'daki Bireysel Haklara Dair Sorunlar: Kürtaj Yasası, Cinsiyet Hakları ve Temel Özgürlüklerin Kısıtlanması

PiS'in temel hak ve özgürlükleri kısıtlamasına dair çeşitli örnekler bulunmaktadır. Bunlardan ilki, kürtaj hakkı ve kürtajın uygulanmasını düzenleyen yasalardır. PiS'in bu hususta en ciddi girişimi, 2016'da kürtajı tamamen yasaklamaya çalışmasıdır. Avrupa'da Katolik mezhebine en sadık ülkelerden biri olan Polonya'da, ülke genelinde siyah giyinen yaklaşık 100.000 kadının protesto mitingleri

[77] Belirtilen internet sitesindeki arayüz kullanılarak 2002 yılına kadar yayınlanmış sıralamalara ulaşılabilir. Reporters Without Borders, (Çevrimiçi) https://rsf.org/en/index?year=2023, Erişim Tarihi: 04.10.2024

sonrasında hükümet geri adım atarak, bu düzenlemeyi iptal etti.[78] Fakat imajı sarsılan PiS, kürtaja yönelik yasanın içeriğinde yeniden değişiklik yapmaya çalıştı. Ekim 2020'de Anayasa Mahkemesi önceki yasanın "doğumdan önce gerçekleştirilen kontrollere göre, yaşamı tehdit eden bir hastalık olasılığının yüksek olduğu durumlarda, gebeliğin sonlandırılmasına imkan verdiği" maddesini, anayasaya aykırı buldu.[79] Böylelikle PiS, domine ettiği Anayasa Mahkemesi aracılığıyla, ülke içerisinde kürtaj yapılmasını neredeyse imkansız hale getirmeye çalışmıştır. Mahkemenin aldığı bu kararla ilişkilendirilebilecek anayasa maddelerinden ilki, insan hayatının doğuştan gelen dokunulmaz statüsünden ve devletin bunu korumasından bahsetmektedir (Madde 30). İkincisi, temel yaşam hakkının korunmasına yönelik herhangi bir sınırlamanın gerçekten zorunluluk niteliği taşıması ve son çare olarak ele alınmasına (Madde 31/3); üçüncü ve son madde, devlet otoritesinin, her vatandaşın hayatını yasal düzlemde koruma sorumluluğuna vurgu yapmaktadır (Madde 38). Dolayısıyla buradan çıkarılacak sonuç, henüz dünyaya gelmemiş çocuğun her ne olursa olsun yaşama hakkının bulunduğu ve Polonya yasalarının söz edilen bu hakkı, çocuğa doğru bir biçimde sağlaması gerektiğidir.

İkinci konu başlığı olarak, PiS'in baskılamaya çalıştığı LGBT ve sivil topluma yönelik tutumuna değinilebilir. Popülist hükümetler, muhalif görüşleri temsil eden sivil toplumu tehlikeli görmektedir. Bu sebeple PiS gibi popülist hükümetler; bu grupları gerçek halkla ilgisi olmayan, dış güçlere çalışan ajanlar olarak lanse ederler. Diğer bir deyişle, kendi fikirlerine karşı gelenleri toplum içerisinde itibarsızlaştırarak, idealize ettiği halktan alacağı oy desteği için çabalarlar.[80] Dolayısıyla hükümetin LGBT'ye uyguladığı negatif ayrımcılık politikaları, bu atıfla örtüşmektedir.

Polonya genel seçimlerinin yapılacağı 2019'da, LGBT haklarıyla ilgili yeni bir gelişme yaşandı. Varşova Belediye Başkanı PO üyesi Rafał Trzaskowski; LGBT bireylerin güvenliğine yönelik faaliyetleri, okullarda ayrımcılık karşıtı eğitimi, şiddete

[78] The Guardian, ''Poland's parliament rejects near-total ban on abortion after protests'', 06.10.2016, (Çevrimiçi) https://www.theguardian.com/world/2016/oct/06/polands-parliament-rejects-near-total-ban-on-abortion-after-protests, Erişim Tarihi: 28.03.2024
[79] The Guardian, ''Poland rules abortion due to foetal defects unconstitutional'', 22.10.2020, (Çevrimiçi) https://www.theguardian.com/world/2020/oct/22/poland-rules-abortion-due-to-foetal-defects-unconstitutional, Erişim Tarihi: 20.03.2024
[80] Müller, **a.g.e.**, s. 66-67

maruz kalan insanlara barınak sağlamayı destekleyen bir bildiriyi 8 Şubat 2019'da imzaladı. Trzaskowski'nin bu eylemine hükümet kanadından tepkiler gecikmedi. PiS başkanı Kaczyński ertesi gün düzenlenen parti kongresinde, bunun Polonya aile yapısına ve öz itibariyle çocuklara yönelik bir saldırı olduğunu belirterek, bildiriyi ağır şekilde kınadı. Kamu politikaları ve toplum üzerindeki nüfuzuyla her zaman önemli bir aktör olan Katolik Kilisesi'ne bağlı Varşova Başpiskoposluğu'ndaki papazlar, yayınlamış oldukları bildiride Kaczyński'yi desteklediler ve ebeveynlere anayasayla tanınan hakkın ihlal edildiğini öne sürdüler.[81] Anayasanın söz edilen maddesi, anne ve babaların kendi dini inançlarına göre çocuklarını yetiştirme hakkına sahip olduğunu belirtmekle beraber, bu yetiştirme hakkının çocuğun olgunluk derecesine, vicdan ve inanç özgürlüğüne saygılı olması gerektiğine atıfta bulunmaktadır (Madde 48/1). Polonya Çocuk Ombudsmanı Mikołaj Pawlak; başpiskoposluk ile aynı şekilde anayasal hakkın ihlali sorununa değinerek, bu konuyla ilgili olarak Polonya Ombudsmanı Adam Bodnar'a endişelerini dile getirdi. Sonrasında Trzaskowski tarafından duyurulan ''Varşova'daki okullarda LGBT sınıflarının açılması'' fikriyle anayasa maddesi ihlal edileceği için, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komiseri'ni harekete geçmeye çağırdı. Pawlak komisere gönderdiği mektupta, yalnızca dar bir grup tarafından kabul görmüş ideolojinin, tüm ebeveynlere hoşgörü kisvesi altında dayatıldığını belirtmiştir. Diğer taraftan bildirinin; Polonya'da genel kabul görmüş kültürel normları ve gelenekleri tehdit edeceğine dair endişelerinden bahsetmiştir.[82]

Yapılan LGBT karşıtı bir protesto, Temmuz 2019'da Tüm Polonya Gençliği adındaki aşırı sağcı gençlik grubunun üyesi Kamil Sienicki önderliğinde, Polonya'nın doğusundaki Bialystok'ta organize edildi. Protestoyu planlayan Sienicki ile ilgili önemli bir anekdot, Başbakan Mateusz Morawiecki tarafından 2018'de Dijital İşler Bakanlığı'na sekreter olarak atanmış eski Tüm Polonya Gençliği grubunun lideri Adam Andruszkiewicz'in yardımcısı olmasıdır. Diğer taraftan bu protesto, Bialystok şehrinin bağlı bulunduğu idari bölge olan Podlaskie ilindeki PiS meclis üyesi Sebastian

[81] Politico, ''Poland's ruling party plays the LGBTQ card'', 10.03.2019, (Çevrimiçi) https://www.politico.eu/article/polands-law-and-justice-plays-the-lgbt-card-ahead-of-elections/, Erişim Tarihi: 18.07.2024

[82] Polsat News, ''Rzecznik Praw Obywatelskich pogratulował Trzaskowskiemu deklaracji LGBT+'', 08.03.2019, (Çevrimiçi) https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2019-03-08/rzecznik-praw-obywatelskich-pogratulowal-trzaskowskiemu-deklaracji-lgbt/, Erişim Tarihi: 02.08.2024

Lukaszewicz tarafından, sosyal medya platformu Twitter'da paylaşıldı. Öte yandan Podlaskie il yönetimi tarafından, LGBT yürüyüşünün yapılacağı gün ''aile pikniği'' temalı bir etkinlik düzenlendi. Bialystok Başpiskoposu Tadeusz Wojdy bu etkinliğe katılım gösterdi. Wojdy sözde eşitlik yürüyüşlerini, Polonya ve Katolik değerlerine sahip olanlara karşı büyük bir saygısızlık şeklinde nitelendirmiştir.[83] Diğer bir örnekteyse, PiS kabinesindeki dönemin Adalet Bakanı Zbigniew Ziobro, 27 Temmuz 2020'den itibaren İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme sürecini başlatacağını duyurdu. Söz konusu sözleşmenin ana teması, kadına yönelik ve aile içi şiddetin önlenmesidir. Bu karara karşı çıkan vatandaşlar, Varşova başta olmak üzere ülke çapında protestolar başlattılar. Bakan Ziobro, hükümetin tek taraflı çekilme gerekçesini, ''*sözleşmenin okullarda çocuklara cinsiyet kavramının biyolojinin ötesinde sosyal ve kültürel boyutlarının da olduğunun öğretilmesini gerektirdiği için zararlı olduğu*'' şeklinde ifade etmiştir. Sürecin sonunda Polonya bu sözleşmeden çekilmiştir.[84]

Temmuz 2021'e gelindiğinde Polonya'da bazı şehirlerdeki yerel girişimlerle, LGBT bireylerin girmesinin yasak olacağı yeni bölgeler açıklanmıştı. 2019 yılından beri devam eden bu süreç, AB için kaygı uyandırdı. Avrupa Komisyonu, iddia edilen durum hakkında değerlendirme yapabilmek için Polonya hükümetinden detaylı bilgi talebinde bulunmuş, fakat Polonya tarafından tatmin edici düzeyde bilgi akışı sağlanmamıştır. Böylelikle Avrupa Komisyonu'nun yasal olarak kendine tanınmış yetkilerini kullanma hakkı bloke edilmiştir. Ortaya çıkan bu sorun nedeniyle Avrupa Komisyonu tarafından resmi mektup gönderilerek, akabinde Polonya'ya yasal işlem başlatılmıştır.[85] Ayrıca Komisyon; dile getirilen uygulama hakkında, modern demokrasinin kural ve değerleriyle bağdaşmadığı yönünde eleştiriler yöneltmiştir.

[83] Balkan Insight, ''Polish Far Right Emboldened By Ruling Party Propaganda'', 31.07.2019, (Çevrimiçi) https://balkaninsight.com/2019/07/31/polish-far-right-emboldened/, Erişim Tarihi: 12.07.2024

[84] BBC News Türkçe, ''İstanbul Sözleşmesi: Polonya hükümeti çekileceğini açıkladı, ülke çapında protesto gösterileri düzenlendi'', 26.07.2020, (Çevrimiçi) https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53541481, Erişim Tarihi: 30.03.2024

[85] Avrupa Komisyonu, ''EU founding values: Commission starts legal action against Hungary and Poland for violations of fundamental rights of LGBTIQ people'', 15.07.2021, (Çevrimiçi) https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_3668, Erişim Tarihi: 11.05.2024

Buna karşın PiS hükümeti bu yerel girişimleri haklı bularak, alınan kararların iç politikayı ilgilendirdiğini ve saygı duyulması gerektiğini belirtmiştir.[86]

Görüldüğü üzere bireysel haklara ilişkin meseleler, PiS'in kendi lehine olacak şekilde düzenlemeye giriştiği öncelikli konular arasında yer almıştır. PiS'in hem dini hem siyasi boyutta önem teşkil eden kürtaj ve LGBT konularını ön planda tutması, bunun önemli bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan, 2015'te iktidara gelişinden itibaren demokratik değerlerden uzaklaştığı artık açıkça görülen PiS hükümeti; bu başlıkta verilen örneklerin çoğunda LGBT kavramını, kültürel ve dini değerlere saldırı olgusuyla bağdaştırmıştır.

[86] BBC News Türkçe, ''AB, Macaristan ve Polonya hakkında yasal işlem başlattı: LGBT hakları ihlal edildi'', 15.07.2021, (Çevrimiçi) https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57841220, Erişim Tarihi: 30.03.2024

SONUÇ

Polonya'nın 1989'da başlayan demokratikleşme süreci başlangıçta olumlu yönde ilerledi. Polonya Avrupalılaşmak ve küresel çapta kendini kanıtlamak için güçlü motivasyonlara sahipti. 1991'den itibaren tüm alanlarda liberalizasyon sağlanmaya ve reformlar AB standartlarıyla uyumlu hale getirilmeye çalışıldı. Fakat sosyalist rejimden kalan siyasi kültür ve yolsuzluk, ülkenin demokratikleşmesinin önünde büyük bir engel teşkil etmekteydi. Demokrasinin pekişme sürecini tersine döndüren ilk önemli kırılma noktası 2005 genel seçimleridir. Bu seçimlerde muhalefetin en yoğun şekilde dile getirdiği tema ekonomiydi. Çünkü işsizlik ve yoksulluk oranları, görevdeki SLD-PSL koalisyon hükümetinin en büyük başarısızlıkları olarak görülüyordu. Bu yüzden PiS kendisini "siyasi elitlerin dayatmasıyla geçilen kapitalist sistemin ve katı liberalleşme politikalarının kaybeden tarafındaki Polonyalılarla ilgilenen bir parti" olarak tanımladı. PiS bu strateji sayesinde, 2005 seçimlerinden sonra koalisyon hükümeti kurma başarısına ulaştı. Bu hükümetin ortakları PiS, Samoobrana ve LPR'nin ortak değerleri; AB karşıtlığı, Katolik muhafazakarlığın korunması, milliyetçilik ve popülist politikalardı. Bu koalisyon, Avrupalılaşma fikrinin Polonya'nın siyasi egemenliğini ve kültürel yapısını tehlikeye atacağı olasılığına devamlı vurgu yaparak, politikalarını destekleyecek toplumsal tabanı genişletmeye çalışmıştır. Durum böyleyken, Polonya'nın iç ve dış politikasına iki yıl boyunca yön veren kavramlar; popülizm, otoriterlik ve aşırı milliyetçilik olmuştur. 2007-2015 yılları arasında görevde olan ve Avrupa ile ilişkileri geliştirmeye sıcak bakan PO-PSL koalisyonu döneminde, Polonya'nın demokratik gerileme hızı kısmen yavaşlamıştır. İniş ve çıkışlarla devam eden sürecin ikinci kırılma noktası ise, 2015 genel seçimlerinden sonra PiS'in tek başına iktidara gelmesidir. Böylece bahsedilen anti demokratik eğilimler, yeniden ve daha güçlü bir biçimde gündeme gelmiştir.

Bu noktada, Polonya'da gündeme gelen demokratik gerilemenin iç ve dış sebeplerinden bahsedilebilir. İç sebepler, toplumun çoğu kesiminin 1989'da başlayan demokrasiye geçiş sürecinden itibaren uygulanan etkisiz ekonomi politikalarından duyduğu memnuniyetsizlik ile, sağ yelpazedeki siyasetçilerin ve kilisenin milliyetçi muhafazakâr politikaları şeklinde sıralanabilir. Dış sebeplerden ilki, AB'nin 2004'teki

büyük genişlemesiyle birlikte yaşanan siyasi krizdir. İkincisi, 2008 Euro krizinin yarattığı atmosferin etkisiyle popülizm ve milliyetçilik kavramlarının yükselişidir. Bu yükselişe verilecek önemli örnekler, Victor Orban'ın 2010'da Macaristan'da iktidara gelmesi, İngiltere ve Fransa'da aşırı sağ partilerin nüfuzunun artmasıdır. Belirtilen bu etmenler, PiS'in popülist ajandayı benimsemesini hızlandırmıştır. Dolayısıyla Polonya'da demokratik gerilemenin direkt olarak 2015'ten sonra başlamadığı, zaten bir geçmişe sahip olduğu açıkça görülebilir.

PiS sekiz yıllık iktidarı boyunca Polonya'da otoriter bir rejim kurmaya yönelik politikalar izledi. PiS'in yaptığı eylemler, yıllar içinde Polonya'daki demokratik rejimin oldukça yıpratılmasına ve gerilemesine sebep oldu. Böylece ülkenin demokrasisindeki çatlak giderek büyüdü. Yargının ve medyanın ele geçirilmesi, çeşitli anayasa maddelerinin ihlal edilmesi, bireysel hakların kısıtlanması, bu hususta öne çıkan konu başlıklarıdır. Zira PiS 2015'te iktidara geldikten sonra kısa sürede gerçekleştirdiği yapısal düzenlemeler ve kadrolaşma sebebiyle, yargı kurumlarında baskın bir pozisyon elde etti. Bu kurumların en önemlisi, Polonya'daki en yüksek ulusal mahkeme olan Anayasa Mahkemesi'dir. Bir diğer önemli kurum, hâkim ve yargıçların görevlendirme işlemlerinde belirleyici unsur olan Ulusal Yargı Konseyi'dir. PiS bahsedilen bu kurumlardaki sayısal üstünlüğünü uzun yıllar korumuştur. Üstelik PiS'in anayasal demokrasiye yönelik olumsuz eylemlerini denetleyecek kurumlar, yine partinin atadığı aktörlerin yönetiminde bulunan kurumlar olduğundan dolayı, 2015'ten sonra Polonya'da tarafsız bir yargı organından bahsetmek çok zordu. Böylelikle yargı organı, yeni kanun düzenlemeleriyle iktidar tarafından ele geçirildiği için, demokrasinin en önemli ilkesi olan kuvvetler ayrılığı ilkesinin ihlal edildiği sonucuna ulaşılabilir .

Bununla beraber medyayı kontrol altına almak, PiS nezdinde büyük önem teşkil eden diğer bir stratejiydi. Ayrıca parti, hükümete yakın kişileri devlet medya kuruluşlarında işe atayarak nüfuzunu artırmayı başardı. Medyayı yoğun bir şekilde yönetebilir hale geldiğindeyse, özellikle devlet televizyonu TVP'yi kendi propaganda aracına dönüştürdü. Sunulan haber içerikleri ve muhalefetin dışlanması, PiS politikalarının açıkça desteklendiği algısını meydana getirdi. İlerleyen yıllarda PiS, özel medyaya yönelik itibar sarsıcı faaliyetler düzenledi ve maddi yaptırımlar

uyguladı. Söz konusu olumsuz etkiler yüzünden, muhalif medya kuruluşlarıyla gazetecilerin özgürce haber yapabilme ihtimali giderek azaldı.

PiS seçmenlerinin demokratik gerilemedeki rolüne kısaca değinilebilir. Seçmenlerin büyük bölümü partinin; milliyetçiliği, güçlü devlet iradesini, Katolik değerlerini yücelten ve muhalefeti düşmanlaştıran politikalarının etkisi altında kalıp, demokratik değerlerin ihlale uğramasını göz ardı etmiştir. Çünkü ekonomik endişelerin giderilmesi, daha önemli bir konu olarak görülmüştür. Bu tutum, Polonya'daki sosyalist rejim geçmişinden ötürü, demokratik değerlere kısmen düşük bağlılık gösterilmesiyle ilişkilendirilebilir. Söz konusu çıkarıma varmak için iki unsur göz önünde bulundurulmuştur. İlk olarak, PiS'in son üç genel seçimdeki oy oranları birbirine çok yakındı. İkinci olarak PiS, bu seçimlerin hepsinde birinci partiydi.

Genel çerçeveden bakıldığında, Polonya'daki demokratik pekişme sürecinin olumsuz yönde seyrettiği iki dönem göze çarpmaktadır. Bunlar, PiS'in 2005-2007 koalisyon hükümeti ve 2015-2023 tek başına iktidar dönemleridir. Özellikle PiS'in ikinci iktidar döneminde, anayasal demokrasiye telafisi uzun zaman alacak hasarlar verilmiştir. Çünkü tek başına iktidarda olmak, partinin gücü tek elde toplama eylemlerinde kolaylaştırıcı bir unsur görevi görmüştür. Parti lideri Kaczynski, hükümet politikalarını arka planda yönlendiren "üst akıl" konumundaydı. Ama buradaki tek suçlunun yalnızca Kaczynski olduğu söylenemez. Cumhurbaşkanı Duda, Başbakan Szydlo ve sonrasında Morawiecki, eski Adalet Bakanı Ziobro, Anayasa Mahkemesi başkanları Przyłębska ve Manowska her zaman işbirliği içerisinde bulunarak; adeta Polonya'da bir PiS tiranlığı oluşturmaya çabaladılar. Ancak tıpkı 2007'de olduğu gibi, PO'nun öncülüğünü üstlendiği muhalefet grubu ve diğer ittifaklar, PiS'in ikinci anti demokratik iktidarına son vermişlerdir. Sonuç olarak, 2023'te PiS'in olmadığı yeni bir koalisyon hükümeti kurulmasıyla beraber, Polonya'nın demokratikleşme sürecinde yeniden olumlu adımlar atılacağına dair beklentiler oluşmuştur. Nitekim artık ana muhalefet partisi olan PiS'in; aynı popülist ve otoriter değerler bütününü benimsemeye devam etmesine rağmen, gelecekte tekrar anti demokratik bir hükümet kurma ihtimalinin olup olmayacağı ise, daha kapsamlı araştırmaların konusu olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

Ágh, Attila: ‘‘The Orbán regime as the ‘perfect autocracy’: The emergence of the ‘zombie democracy’ in Hungary’’, **Politics in Central Europe**, Vol. 18, No. 1, 2022, s. 1-25

Aydin-Cakir, Aylin: ‘‘The varying effect of court-curbing: Evidence from Hungary and Poland’’, **Journal of European Public Policy**, Vol. 31, No. 5, 2024, s. 1179-1205

Birch, Anthony H.: **The Concepts and Theories of Modern Democracy**, 3rd Edition, New York, Routledge, 2007

Braley, Alia, Gabriel S. Lenz, Dhaval Adjodah, vd.: ‘‘Why voters who value democracy participate in democratic backsliding’’, **Nature Human Behaviour**, Vol. 7, No. 8, 2023, s. 1282-1293

Brzeziński, Zbigniew: **Büyük Çöküş**, Çev. Gül Keskil, Gülsev Pakkan, 3. bs., Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1994

Dahl, Robert A.: **Democracy and Its Critics**, London, Yale University Press, 1989

De Lange, Sarah L., Simona Guerra: ‘‘The League of Polish Families between East and West, past and present’’, **Communist and Post-Communist Studies**, Vol. 42, No. 4, 2009, s. 527-549

Dixon, Rosalind and David Landau: **Abusive Constitutional Borrowing**, New York, Oxford University Press, 2021

Drinóczi, Tímea and Agnieszka Bien-Kacała: **Illiberal Constitutionalism in Poland and Hungary**, New York, Routledge, 2022

Eberts, Mirella W.: ‘‘The Roman Catholic Church and Democracy in Poland’’, **Europe-Asia Studies**, Vol. 50, No. 5, 1998, s. 817-842

Erler Bayır, Özgün: **“Soğuk Savaş Sonrası Atlantikçilik - Avrupacılık İkileminde Polonya Dış Politikası”**, Yayımlanmış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011

Gajda-Roszczynialska, Katarzyna and Krystian Markiewicz: ‘‘Disciplinary Proceedings as an Instrument for Breaking the Rule of Law in Poland’’, **Hague Journal on the Rule of Law**, Vol. 12, No. 3, 2020, s. 451-483

Ginsburg, Tom and Aziz Z. Huq: **How to Save a Constitutional Democracy**, London, The University of Chicago Press, 2018

Grabowska, Mirosława: ‘‘Religiosity, the Catholic Church, and Politics in Poland’’, s. 257-288, içinde; **Religion, Politics, and Values in Poland: Continuity and Change Since 1989**, Ed. Sabrina P. Ramet, Irena Borowik, New York, Palgrave Macmillan US, 2016

Grabowska-Moroz, Barbara and Olga Śniadach: ‘‘The Role of Civil Society in Protecting Judicial Independence in Times of Rule of Law Backsliding in Poland’’, **Utrecht Law Review**, Vol. 17, No. 2, 2021, s. 56–69

Grzymala-Busse, Anna: ‘‘How Populists Rule: The Consequences for Democratic Governance’’, **Polity**, Vol. 51, No. 4, 2019, s. 707-717

Jaskiernia, Jerzy: ‘‘The Development of the Polish Party System: a Perspective of the Parliamentary Elections Results’’, **Polish Political Science Yearbook**, Vol. 46, No. 2, 2017, s. 227-246

Jenkins, Simon: **Kısa Avrupa Tarihi**, Çev. M. Murtaza Özeren, İstanbul, Kronik Kitap, 2023

Jenne, Erin K.: ‘‘Is Nationalism or Ethno-Populism on the Rise Today?’’, **Ethnopolitics**, Vol. 17, No. 5, 2018, s. 546-552

Kavetskyy, Igor & Tatiana Kavetska: ‘‘Spatial patterns of electoral support in the 2023 Polish general election’’, **Horizons of Politics**, Vol. 15, No. 52, 2024, s. 217–237

Kelemen, R. Daniel: ‘‘Europe’s Other Democratic Deficit: National Authoritarianism in Europe’s Democratic Union’’, **Government and Opposition**, Vol. 52, No. 2, 2017, s. 211-238

Krastev, Ivan: ‘‘The Refugee Crisis and the Return of the East-West Divide in Europe’’, **Slavic Review**, Vol. 76, No. 2, 2017, s. 291-296

Krishnarajan, Suthan: ‘‘Rationalizing Democracy: The Perceptual Bias and (Un)Democratic Behavior’’, **American Political Science Review**, Vol. 117, No. 2, 2023, s. 474-496

Krzyżanowski, Michał: ‘‘Discursive shifts in ethno-nationalist politics: On politicization and mediatization of the “refugee crisis” in Poland.’’, **Journal of Immigrant & Refugee Studies**, Vol. 16, No. 1-2, 2018, s. 76-96

Levitsky, Steven and Daniel Ziblatt: **How Democracies Die**, New York, Crown Publishing, 2018

Mandes, Sławomir: ‘‘Clerical Sexual Abuse in an Illiberal State: The Case of Poland’’, **Journal of Church and State**, Vol. 62, No. 1, 2020, s. 110-134

Marcinkiewicz, Kamil: ‘‘The economy or an urban–rural divide? Explaining spatial patterns of voting behaviour in Poland’’, **East European Politics and Societies and Cultures**, Vol. 32, No. 4, 2018, s. 693-719

Markowski, Radoslaw: ‘‘Plurality support for democratic decay: the 2019 Polish parliamentary election’’, **West European Politics**, Vol. 43, No. 7, 2020, s. 1513-1525

Meijers, Maurits J. & Harmen Van der Veer: ‘‘MEP responses to democratic backsliding in Hungary and Poland. An analysis of agenda-setting and voting behaviour’’, **JCMS: Journal of Common Market Studies**, Vol. 57, No. 4, 2019, s. 838-856

Michałek, Jan J. and Jan Hagemejer: "The Long-Term Effects of Poland’s Accession to the European Union: A Literature Review.", **Studia Europejskie-Studies in European Affairs**, Vol. 28, No. 2, 2024, s. 89-120

Millard, Frances: “Poland's politics and the travails of transition after 2001: The 2005 elections”, **Europe-Asia Studies**, Vol. 58, No. 7, 2006, s. 1007-1031

Modrzejewski, Arkadiusz: ‘‘Catholic and Nationalist Populism in the Current Poland’’, **Perspective Politice**, Vol. 10, No. 1, 2017, s. 21-32

Moliterno, James E. and Peter Čuroš: ‘‘Recent Attacks on Judicial Independence: The Vulgar, the Systemic, and the Insidious’’, **German Law Journal**, Vol. 22, 2021, s. 1159-1191

Müller, Jan-W.: **Popülizm Nedir?**, Çev. Onur Yıldız, 5. bs., İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2021

Nye Jr., Joseph S. & David A. Welch: **Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak**, Çev. Renan Akman, 6. bs., İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2021

Pech, Laurent, Patryk Wachowiec & Dariusz Mazur: ‘‘Poland’s rule of law breakdown: a five-year assessment of EU’s (in) action’’, **Hague Journal on the Rule of Law**, Vol. 13, No. 1, 2021, s. 1-43

Pérez-Liñán, Aníbal and Andrea Castagnola: ‘‘Judicial instability and endogenous constitutional change: Lessons from Latin America’’, **British Journal of Political Science**, Vol. 46, No. 2, 2016, s. 395-416

Prażmowska, Anita J.: **Polonya Tarihi**, Çev. Nurullah Duru, İstanbul, Alfa Kitap, 2022

Radajewski, Mateusz: ‘‘Constitutional aspects of the reform of the Polish justice system in 2017–2018’’, **International and Comparative Law Review**, Vol. 19, No. 1, 2019, s. 276-293

Rupnik, Jacques: “Is East-Central Europe Backsliding? From democracy fatigue to populist backlash”, **Journal of Democracy**, October 2007, Vol. 18, No. 4, s. 17-25

Sadurski, Wojciech: **Poland’s Constitutional Breakdown**, New York, Oxford University Press, 2019

Sorensen, Georg: **Democracy and Democratization**, 3rd Edition, Colorado, Westview Press, 2007

Styczyńska, Natasza: ‘‘Conflict or Conciliation? The Polish elections of 2023 and their consequences for the EU’’, **Swedish Institute for European Policy Studies**, c.y., s.y., October 2023, s. 1-14

Svolik, Milan W.: ‘‘When Polarization Trumps Civic Virtue: Partisan Conflict and the Subversion of Democracy by Incumbents’’, **Quarterly Journal of Political Science**, Vol. 15, 2018, s. 3-31

Szczerbiak, Aleks: “Poland (mainly) chooses stability and continuity: The October 2011 Polish parliamentary election”, **University of Sussex SEI Working Papers**, c.y., No. 129, 2012, s. 1-34.

‘‘An anti-establishment backlash that shook up the party system? The October 2015 Polish parliamentary election’’, **University of Sussex SEI Working Papers**, c.y., No. 140, 2016, s. 1-36.

Szelewa, Dorota: ‘‘From implicit to explicit Familialism: Post-1989 family policy reforms in Poland’’, s. 129-151, içinde; **Gender and Family in European Economic Policy**, Ed. Diana Auth, Jutta Hergenhan & Barbara Holland-Cunz, Cham, Palgrave Macmillan, 2017

Şaşmaz, Aytuğ, Alper H. Yagci and Daniel Ziblatt: ‘‘How voters respond to presidential assaults on checks and balances: Evidence from a survey experiment in Turkey’’, **Comparative Political Studies**, Vol. 55, No. 11, 2022, s. 1947-1980

Şenyurt, Sümer E.: ‘‘The Effects of Internal Dynamics on the Democratic Backsliding Process in Eastern European Countries: The Case of Poland’’, **UPA Strategic Affairs**, Vol. 5, No. 1, 2024, s. 102-120

Tilly, Charles: **Avrupa’da Devrimler 1492-1992**, Çev. Özden Arıkan, İstanbul, Alfa Kitap, 2016

Torcal, Mariano and Pedro C. Magalhães: ‘‘Ideological extremism, perceived party system polarization, and support for democracy’’, **European Political Science Review**, Vol. 14, No. 2, 2022, s. 188-205

Tworzecki, Hubert: ‘‘Poland: A case of top-down polarization’’, **The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science**, Vol. 681, No. 1, 2019, s. 97-119

Vachudova, Milada A.: ‘‘Ethnopopulism and democratic backsliding in Central Europe’’, **East European Politics**, Vol. 36, No. 3, 2020, s. 318-340

Van Kessel, Stijn: **Populist Parties in Europe**, Hampshire, Palgrave Macmillan, 2015

Waldner, David and Ellen Lust: ‘‘Unwelcome Change: Coming to Terms with Democratic Backsliding’’, **Annual Review of Political Science**, Vol. 21, No. 1, 2018, s. 93-113

Wiącek, Marcin: ‘‘Constitutional Crisis in Poland 2015–2016 in the Light of the Rule of Law Principle’’, s. 15-33, içinde; **Defending Checks and Balances in EU Member States**, Ed. Armin von Bogdandy, Piotr Bogdanowicz, Iris Canor, vd., Berlin, Springer, 2021

Wunsch, Natasha, Marc S. Jacob and Laurenz Derksen: ‘‘The Demand Side of Democratic Backsliding: How Divergent Understandings of Democracy Shape Political Choice’’, **British Journal of Political Science**, c.y, s.y, 2024, s. 1-39

Zięba, Ryszard: “Poland’s Foreign Policy Under the Rule of the Law and Justice Party”, **Siyasal: Journal of Political Sciences**, Vol. 31, No. 1, 2022, s. 11-26.

Ziółkowski, Michał: ‘‘Two Faces of the Polish Supreme Court After ‘Reforms’ of the Judiciary System in Poland: The Question of Judicial Independence and Appointments.’’, **European Papers-A Journal on Law and Integration**, Vol. 5, No. 1, 2020, s. 347-362

Zoll, Fryderyk, Leah Wortham: ‘‘Judicial Independence and Accountability: Withstanding Political Stress in Poland’’, **Fordham International Law Journal**, Vol. 42, No. 3, 2018, s. 875-948

Zuk, Piotr: ‘‘One leader, one party, one truth: public television under the rule of the populist right in Poland in the pre-election period in 2019.’’, **Javnost-the public**, Vol. 27, No. 3, 2020, s. 287-307

Çevrimiçi Kaynaklar

Avrupa Birliği Adalet Divanı: ‘‘Order of the Vice-President of the Court in Case C-204/21 R Commission v Poland’’, 27.10.2021, (Çevrimiçi) https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2021-10/cp210192en.pdf, Erişim Tarihi: 12.05.2024

‘‘Order of the Court in Case C-619/18 R Commission v Poland’’, 17.12.2018, (Çevrimiçi) https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2018-12/cp180204en.pdf, Erişim Tarihi: 11.08.2024

‘‘Judgment in Case C-619/18 Commission v Poland’’, 24.06.2019, (Çevrimiçi) https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2019-06/cp190081en.pdf, Erişim Tarihi: 14.08.2024

Avrupa Komisyonu: ‘‘EU founding values: Commission starts legal action against Hungary and Poland for violations of fundamental rights of LGBTIQ people’’, 15.07.2021, (Çevrimiçi) https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_3668, Erişim Tarihi: 11.05.2024

‘‘Rule of Law: Commission launches infringement procedure against Poland for violations of EU law by its Constitutional Tribunal’’, 22.12.2021, (Çevrimiçi) https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_7070, Erişim Tarihi: 15.05.2024

Balkan Insight: ‘‘Polish Far Right Emboldened By Ruling Party Propaganda’’, 31.07.2019, (Çevrimiçi) https://balkaninsight.com/2019/07/31/polish-far-right-emboldened/, Erişim Tarihi: 12.07.2024

BBC News Türkçe: ‘‘İstanbul Sözleşmesi: Polonya hükümeti çekileceğini açıkladı, ülke çapında protesto gösterileri düzenlendi’’, 26.07.2020, (Çevrimiçi) https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53541481, Erişim Tarihi: 30.03.2024

‘‘AB, Macaristan ve Polonya hakkında yasal işlem başlattı: LGBT hakları ihlal edildi’’, 15.07.2021, (Çevrimiçi) https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-57841220, Erişim Tarihi: 30.03.2024

Dziennik Ustaw: Poz. 2507, 31.12.2018, (Çevrimiçi) https://dziennikustaw.gov.pl/D2018000250701.pdf, Erişim Tarihi: 03.08.2024

Poz. 190, 06.02.2020, (Çevrimiçi) https://dziennikustaw.gov.pl/D2020000019001.pdf, Erişim Tarihi: 04.08.2024

Poz. 660, 30.03.2018, (Çevrimiçi) https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180000660/O/D20180660.pdf, Erişim Tarihi: 24.08.2024

Emerging Europe: ‘‘Explainer: Lex TVN and Poland’s parliamentary drama’’, 12.08.2021, (Çevrimiçi) https://emerging-europe.com/analysis/the-explainer-lex-tvn-and-polands-parliamentary-drama/, Erişim Tarihi: 02.10.2024

Euractiv: ‘‘Polish parliament approves resolution to hold referendum on election day’’, 18.08.2023, (Çevrimiçi) https://www.euractiv.com/section/elections/news/polish-parliament-approves-resolution-to-hold-referendum-on-election-day/, Erişim Tarihi: 20.10.2024

Euronews: ‘‘Poles protest over rule of law after judge suspended’’, 01.12.2019, (Çevrimiçi) https://www.euronews.com/my-europe/2019/12/01/poles-protest-over-rule-of-law-after-judge-suspended, Erişim Tarihi: 02.06.2024

European Centre for Press & Media Freedom: ‘‘Poland: Media capture fears confirmed in new report examining PKN Orlen takeover of Polska Press’’, 13.07.2023, (Çevrimiçi) https://www.ecpmf.eu/poland-media-capture-fears-confirmed-in-new-report-examining-pkn-orlen-takeover-of-polska-press/, Erişim Tarihi: 23.09.2024

International Press Institute: ‘‘Poland: Media regulator probe into TVN documentary sparks renewed licence concerns’’, 10.01.2023, (Çevrimiçi) https://ipi.media/poland-media-regulator-probe-into-tvn-documentary-sparks-renewed-licence-concerns/, Erişim Tarihi: 28.09.2024

‘‘Poland: Government ramps up pressure on critical media as elections loom’’, 23.03.2023, (Çevrimiçi) https://ipi.media/poland-government-ramps-up-pressure-on-critical-media-as-elections-loom/, Erişim Tarihi: 28.09.2024

Marcisz, Pawel: ‘‘A Chamber of Certain Liability: A Story of Latest Reforms in the Polish Supreme Court’’, 31.10.2022, (Çevrimiçi) https://verfassungsblog.de/a-chamber-of-certain-liability, Erişim Tarihi: 04.06.2024

Mazur, Dariusz: ‘‘Changes to Supreme Court introduced on the 3rd of July 2018’’, 04.07.2018, (Çevrimiçi) https://archiwumosiatynskiego.pl/wpis-w-debacie-en/alarming-revolution-within-the-polish-supreme-court/, Erişim Tarihi: 05.08.2024

Polish Freedom: “1989 Round Table Agreement”, (Çevrimiçi) https://polishfreedom.pl/en/round-table-agreement/, Erişim Tarihi: 26.03.2025

Politico: ‘‘Migrants carry ‘parasites and protozoa’, warns Polish opposition leader’’, 14.10.2015, (Çevrimiçi) https://www.politico.eu/article/migrants-asylum-poland-kaczynski-election/, Erişim Tarihi: 12.05.2024

‘‘Poland’s ruling party plays the LGBTQ card’’, 10.03.2019, (Çevrimiçi)

https://www.politico.eu/article/polands-law-and-justice-plays-the-lgbt-card-ahead-of-elections/, Erişim Tarihi: 18.07.2024

Polonya Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi: (Çevrimiçi) https://trybunal.gov.pl/o-trybunale/sedziowie-trybunalu, Erişim Tarihi: 02.09.2024

Polonya Cumhuriyeti Parlamentosu: Polonya Cumhuriyeti Anayasası, 02.04.1997, (Çevrimiçi) https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm, Erişim Tarihi: 12.07.2024

No. 56, 02.12.2015, (Çevrimiçi) http://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=56, Erişim Tarihi: 20.07.2024

14.04.2016, (Çevrimiçi) https://orka.sejm.gov.pl/Glos8.nsf/nazwa/16_61/$file/glos_16_61.pdf, Erişim Tarihi: 22.07.2024

15.12.2016, (Çevrimiçi) https://orka.sejm.gov.pl/Glos8.nsf/nazwa/32_143/$file/glos_32_143.pdf, Erişim Tarihi: 22.07.2024

No. 1727, 12.07.2017, (Çevrimiçi) https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=1727, Erişim Tarihi: 01.08.2024

No. 2003, 26.09.2017, (Çevrimiçi) https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=2003, Erişim Tarihi: 01.08.2024

No. 2390, 30.03.2018, (Çevrimiçi) https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=2390, Erişim Tarihi: 02.08.2024

No. 2480, 02.05.2018, (Çevrimiçi) https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=2480, Erişim Tarihi: 02.08.2024

No. 2002, 26.09.2017, (Çevrimiçi) https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=2002, Erişim Tarihi: 11.08.2024

No. 507, 13.07.2012, (Çevrimiçi) https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=507, Erişim Tarihi: 04.09.2024

Polonya Ulusal Seçim Komisyonu: https://parlament2015.pkw.gov.pl/349_Wyniki_Sejm.html, Erişim Tarihi: 25.03.2024

https://sejmsenat2019.pkw.gov.pl/sejmsenat2019/en/wyniki/sejm/pl, Erişim Tarihi: 25.03.2024

https://sejmsenat2023.pkw.gov.pl/sejmsenat2023/en, Erişim Tarihi: 25.03.2024

Polsat News: ‘‘Rzecznik Praw Obywatelskich pogratulował Trzaskowskiemu deklaracji LGBT+’’, 08.03.2019, (Çevrimiçi) https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2019-03-08/rzecznik-praw-obywatelskich-pogratulowal-trzaskowskiemu-deklaracji-lgbt/, Erişim Tarihi: 02.08.2024

Reporters Without Borders: (Çevrimiçi) https://rsf.org/en/index?year=2023, Erişim Tarihi: 04.10.2024

Reuters: ‘‘Polish president vetoes media bill, U.S. welcomes move’’, 27.12.2021, (Çevrimiçi) https://www.reuters.com/business/media-telecom/polish-president-says-he-vetoed-media-law-2021-12-27/, Erişim Tarihi: 03.10.2024

Rule of Law: ‘‘Constitutional Tribunal ruled: CJEU interim orders do not apply in Poland’’, 16.07.2021, (Çevrimiçi) https://ruleoflaw.pl/constitutional-tribunal-ruled-cjeu-interim-orders-do-not-apply-in-poland/, Erişim Tarihi: 27.05.2024

Szczerbiak, Aleks: ‘‘Poland’s constitutional tribunal crisis over?’’, 19.01.2017, (Çevrimiçi) https://constitution-unit.com/2017/01/19/is-polands-constitutional-tribunal-crisis-over/, Erişim Tarihi: 22.07.2024

The Guardian: ‘‘Poland rules abortion due to foetal defects unconstitutional’’, 22.10.2020, (Çevrimiçi) https://www.theguardian.com/world/2020/oct/22/poland-rules-abortion-due-to-foetal-defects-unconstitutional, Erişim Tarihi: 20.03.2024

‘‘Poland’s parliament rejects near-total ban on abortion after protests’’, 06.10.2016, (Çevrimiçi) https://www.theguardian.com/world/2016/oct/06/polands-parliament-rejects-near-total-ban-on-abortion-after-protests, Erişim Tarihi: 28.03.2024

Themis: ‘‘Position of the Board of the “Themis” Judges’ Association of 28 May 2020 regarding the appointment of the First President of the Supreme Court’’, 31.05.2020, (Çevrimiçi) https://themis-sedziowie.eu/position-of-the-board-of-the-themis-judges-association-of-28-may-2020-regarding-the-appointment-of-the-first-president-of-the-supreme-court/, Erişim Tarihi: 11.08.2024

‘‘Appeal of the Themis Association of Judges on the 26 August 2019 regarding the so-called “Piebiak scandal’’, 26.08.2019, (Çevrimiçi) https://themis-sedziowie.eu/appeal-of-the-themis-association-of-judgesof-26-august-2019-regarding-the-so-called-piebiak-scandal/, Erişim Tarihi: 07.10.2024

TVN 24: ‘‘Małgorzata Manowska becomes new Chief Justice of Supreme Court’’, 26.05.2020, (Çevrimiçi) https://tvn24.pl/tvn24-news-in-english/malgorzata-manowska-becomes-new-chief-justice-of-supreme-court-st4594382, Erişim Tarihi: 17.12.2024

Anketler ve Raporlar

Avrupa Parlamentosu: ‘‘European Parliament Eurobarometer (EB/EP 84.1)’’, 14.10.2015, (Çevrimiçi) https://www.europarl.europa.eu/pdf/eurobarometre/2015/2015parlemeter/EB84.1_synt_conso_en.pdf, Erişim Tarihi: 23.12.2024

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi:	‘‘Report of the Special Rapporteur on the independence of judges and lawyers on his mission to Poland’’, 05.04.2018, (Çevrimiçi) https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g18/084/27/pdf/g1808427.pdf, Erişim Tarihi: 07.08.2024
CBOS:	‘‘O uchodźcach w przededniu unijnego szczytu poświęconego kryzysowi imigracyjnemu’’, No. 133/2015, 05.10.2015, (Çevrimiçi) https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2015/K_133_15.PDF, Erişim Tarihi: 03.10.2024
Chapman, Anabelle:	‘‘Pluralism Under Attack: The Assault on Press Freedom in Poland’’, Freedom House, Haziran 2017, (Çevrimiçi) https://freedomhouse.org/sites/default/files/FH_Poland_Report_Final_2017.pdf, Erişim Tarihi: 06.07.2024
Gedeshi, Ilir, Paul M. Zulehner, David Rotman vd.:	EVS Trend File 1981-2017, ZA7503, Data file Version 3.0.0, Cologne, GESIS Data Archive, 2021
Media Freedom Rapid Response:	‘‘Media Freedom at a Crossroads: Journalism in Poland faces uncertain future ahead of election’’, 13.09.2023, (Çevrimiçi) https://www.mfrr.eu/wp-content/uploads/2023/10/Poland-media-freedom-at-a-crossroads.pdf, Erişim Tarihi: 19.07.2024
Rojhan Gustafsson, Azadeh, Pieter Omtzigt:	‘‘The functioning of democratic institutions in Poland’’, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, Doc. 15025, 06.01.2020, (Çevrimiçi) https://pace.coe.int/pdf/cb8663a4a9b4608d91e0aa7233e365970fbcd3ec5b56f767bbdf09478cbad26c?title=Doc.%2015025.pdf, Erişim Tarihi: 22.08.2024

Venedik Komisyonu: ‘‘OPINION ON THE DRAFT ACT AMENDING THE ACT ON THE NATIONAL COUNCIL OF THE JUDICIARY, ON THE DRAFT ACT AMENDING THE ACT ON THE SUPREME COURT, PROPOSED BY THE PRESIDENT OF POLAND, AND ON THE ACT ON THE ORGANISATION OF ORDINARY COURTS’’, CDL-AD(2017)031, 11.12.2017, (Çevrimiçi) https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2017)031-e, Erişim Tarihi: 10.07.2024

‘‘OPINION ON AMENDMENTS TO THE ACT OF 25 JUNE 2015 ON THE CONSTITUTIONAL TRIBUNAL OF POLAND’’, CDL-AD(2016)001, 11.03.2016, (Çevrimiçi) https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)001-e, Erişim Tarihi: 01.09.2024